

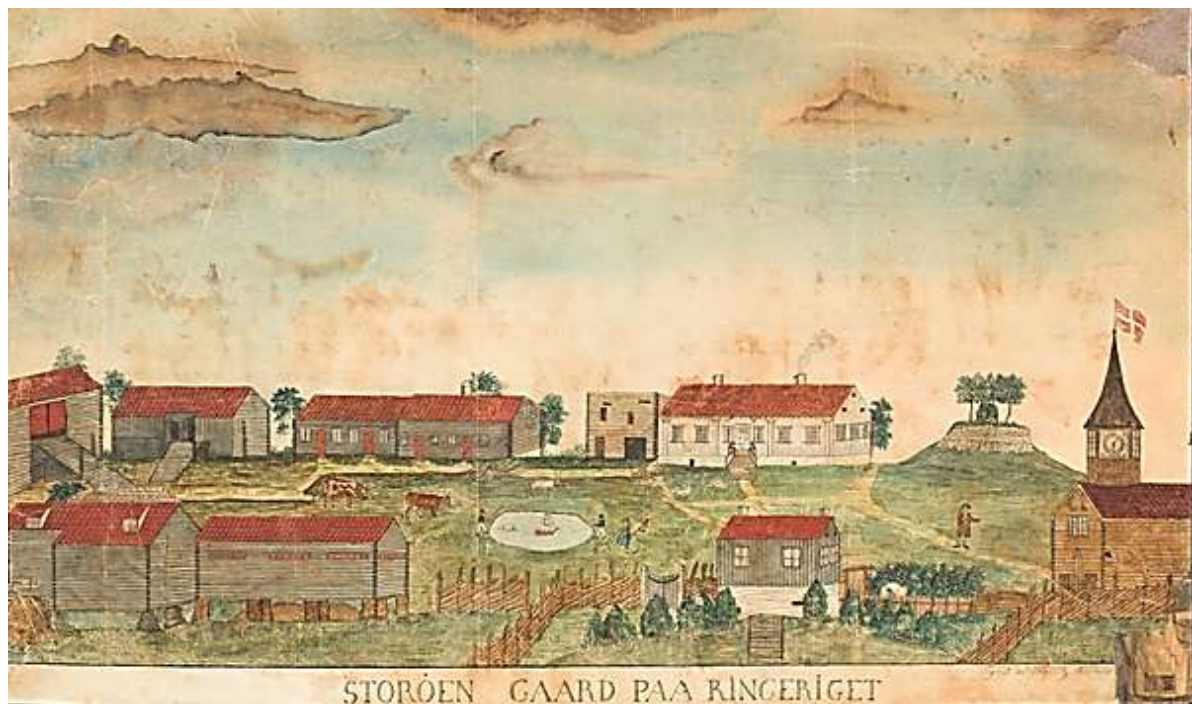
Hringariki

Medlemsblad for Ringerike Slekthistorielag

Nr. 2 - 2021

31. årgang

Øverst: Storøen Gaard paa Ringeriget. Akvarell av Frantz Jacob Willmers (ca 1810-14).
Nederst: Hovsfossen. Fargeakvatint av Erik Pauelsen (1788).
Fra utstillingen TIDSROM 1600-1914 på Norsk Folkemuseum.

Nr. 2 - 2021

Innholdsfortegnelse

Side

3	Fra redaksjonen
3	Koronaen er over (håper vi)
4	Margit Harsson (1943-2021)
4	Hole bygdearkiv
5	Nils Elsrud og Cecilie Eriksen
10	Gudmund Bakke
16	Sten Høyendahl
32	Ragnvald Lien og Amund Gulsvik
42	Sten Høyendahl
56	Nils Elsrud
60	Sten Høyendahl
69	Thorbjørn Frølich
71	Nils Elsrud
72	Kari Telste
	Hva skjedde med Ole og Ingrid Grøterud?
	En ukjent akvarell fra Storøya
	Da spanskesyken kom til Ringerike
	Husmannsplasser under Pukerud og Hovland i Lunder på 1700-tallet
	Solberg på Tyristrand - den eldste gårdshistorien
	En fullmakt til Lilletinget i 1851
	Svensker på Ringerike før 1814
	En kirkesøndag i Viken i Ådal omkring århundreskiftet
	Hvem var Else-Mor Viken?
	TIDSROM 1660-1914, en utstilling på Norsk Folkemuseum
31	Frikk Gryte
41	Gudbjørg på Lore eller Gudbjørg på Lo?
41	Nye turstier til Mjølne-Ragnhild ved Aklangan
55	Luther og Luth

Hringariki

Medlemsblad for Ringerike Slektshistorielag

31. årgang

Redaksjon

Nils Elsrud

Sten

Høyendahl

Ole E. Yttri

Marte Inger Stubberud

(nettsideansvarlig)

Ringerike Slektshistorielag ble startet 7. februar 1985, og har rundt 200 medlemmer. Medlemskontingenten er kr 300 pr år. Medlemmene får tilsendt Hringariki to ganger i året, og det arrangeres jevnlig foredrag og kurs i Svenskestua på Ringerikes museum.

Laget disponerer lokaler på Veien gamle skole, og har der en samling av bøker og tidsskrift mv. Navnet Hringariki ble patentert i 2000.

Vår hjemmeside er:

<http://www.ringerike-slektshistorielag.com>

Medlemskap tegnes hos Nils Elsrud,
Paasche Aasens vei 26, 3514 Hønefoss.
Tlf. 915 66 980.

Artikler til Hringariki sendes: sten.hoyendahl@gmail.com

Postadresse: Sten Høyendahl, Hårumsbyen i Hole,
Vollgata 74, 3512 Hønefoss
Tlf. 902 09 842.

Forsiden:

Utsnitt av Frantz Jacob Willmers' akvarell fra Storøya gård (ca 1810-14).

Baksiden:

Kirken den er et gammelt hus, men den trenger også vedlikehold.
Norderhov kirke i 2021. Foto: Kari Telste.

Fra redaksjonen

Ådølingen Ole Grøterud begikk i 1928 et rov-mord som vakte stor oppsikt her hjemme. Det var likevel hans attenårige datter Ingrid som fikk mest søkelys på seg under rettssaken, og medias interesse for henne vokste til de store høyder da hun senere deltok i lumre forbrytermiljøer. Men hvordan gikk det egentlig med Ole og Ingrid? Nils Elsrud har fulgt i deres fotspor, og det kan se ut som om begge klarte å vende tilbake til et tilnærmet normalt liv etter utståtte fengselsstraffer.

Norsk Folkemuseum har åpnet utstillingen TIDSROM 1660-1914, som tar for seg den norske elitens vei mot det moderne Norge. Her finner vi en hittil ukjent akvarell av Frantz Jacob Willmers, en ung danske som rundt 1810 for-eviget Storøya gård, og bildet viser flere gårdsbygninger enn forventet. Bygdebokforfatter Gudmund Bakke har gitt en vurdering sett mot tidligere forskning, ettersom Norsk institutt for kulturminneforskning i 1998 holdt et fagseminar på øya. Det ble da utarbeidet en fagrapport som beskriver gårdsanlegget som et monumentalanlegg fra middelalderen med et borganlegg rundt bygningene.

Kari Telste er pensjonert konservator ved Norsk Folkemuseum, og har vært med på å skape utstillingen som hun kort redegjør for.

I disse koronatider er det naturlig å vende blikket mot tidligere epidemier, og den mest kjente av disse er selvsagt spanskesyken som mange har hørt foreldre og besteforeldre fortelle om. Sten Høyendahl har sett på kirkebøker, dødsfallsprotokoller og lokalaviser, og satt opp en oversikt over de rundt 170 menneskene på Ringerike som for hundre år siden døde av den farlige smitten.

Ragnvald Lien og Amund Gulsvik fortsetter sitt arbeid med gårdshistorie i Soknedalen, og tar nå for seg husmannsplassene under Pukerud og Hovland på 1700-tallet. Det er viktig å øke kunnskapen om husmenn og folk langt nede i samfunnet, da eiendomsløse folk alltid har vært problematiske å forske på.

Sten Høyendahl har tatt for seg gårdshistorien for Solberg på Tyristrand, og fører denne fram til midten av 1700-tallet. Her har det vært mye stridigheter og blodige slagsmål opp gjennom tidene. Til tider kan det virke som om hverdagsvolden har vært langt mer utbredt på Tyristrand enn i det øvrige Ringerike, men det kan selvsagt også være at viljen til å anmelde slagsmål har vært større her enn andre steder.

Nils Elsrud har i flere artikler sett på thraniterbevegelsen på Ringerike, og ikke bare hatte-makerkrigen som har vært mest omtalt. Landets arbeiderforeninger avholdt i juni 1851 sitt sentralt møte i Christiania, populært kalt Lilletinget, og Elsrud ser her nærmere på møtefullmakten som var signert av medlemmene i Ytre Ådal.

Sten Høyendahl har registrert alle svenske innflyttere på Ringerike før 1814, men bare et fåtall av disse var her i mer enn kort tid. Hensikten er å registrere all svensk innvandring før 1865, og ytterligere to artikler er planlagt.

Koronaen er over (håper vi)

Samfunnet har normalisert seg etter koronaepidemien, og vi starter opp igjen 18. januar 2022 i Svenskestua med Sten Høyendahls foredrag «Engbret Hesselberg, jurist og bøddel». Lagets årsmøte vil bli holdt 15. februar. Når det gjelder de årlige kursene i slektsgransking og gotisk

skrift, vil tidspunktet for disse bli lagt ut på lagets nettsider.

Vi fikk ikke holdt årsmøte i fjor, men alle tilitsvalgte sa seg villig til å fortsette i sine verv. Selvsagt ikke i samsvar med lagets vedtekter, men koronaen har snudd opp ned på det meste.

Margit Harsson (1943-2021)

Stedsnavnforskeren Margit Harsson gikk bort 3. juni 2021, nær 78 år gammel. Hun var opprinnelig fra Ål i Hallingdal og flyttet i 1976 med sin familie til Hole, der hun i mange år sto sentralt i arbeidet med vår lokale historie. I årene 1992-95 var hun leder av bygdebokkomitéen, og i 1995 var hun blant initiativtakerne til å stifte Hole historielag. Hun har skrevet flere bøker, blant annet en fyldig gårdshistorie om Stein i Hole som bør være et mønster for denne typen utgivelser. Det skal også nevnes at hun har etablert et omfattende arkiv for historiske fotografier i Hole.

Margit var medlem av Ringerike Slektshistorielag og har skrevet artikler i Hringariki. Hun deltok ikke aktivt i lagets virksomhet, men hadde hele tiden god kontakt med skribenter som trengte bakgrunnsmateriale om steds- og personnavn til sine utredninger i bladet. Ett av hennes viktigste arbeidsfelt var lister over stedsnavn i Hole og Norderhov, som hun generøst stilte til disposisjon for slektshistorielaget til

tross for at innsamlingen av disse ikke var avsluttet. De seneste årene var hun mest opptatt av arbeidet med å utvikle Hole bygdearkiv, der hun deltok helt til det siste.

Margit hadde et behagelig vesen, og vil bli dypt savnet i det lokalhistoriske miljøet i Hole. Vi lyser fred over hennes minne.

Sten Høyendahl

Hole bygdearkiv

Bjørn Geirr Harsson, leder i Hole historielag, hadde i flere år tatt til orde for at et kommunalt bygdearkiv burde etableres, og det er ikke minst hans fortjeneste at alle politiske partier i Hole før kommunevalget i 2015 stilte seg positive til dette. Hole bygdearkiv ble i 2017 innviet i lokaler på Kjellerberget, og det ble nedsatt en komité med bygdebokforfatteren Gudmund Bakke, Margit Harsson, Randi Myhre Hoftun og Sten Høyendahl som har arbeidet med rydding og registrering første og siste mandag i måneden. Arkivet er da også åpent for alle første mandag i måneden mellom kl 12 og 15.

Slektsgranskere vil kunne dra nytte av et besøk i bygdearkivet, der man blant annet kan se fyldige dokument- og brevsamlinger fra flere gårder i Hole. Man kan også lete gjennom Gudmund Bakkes samlinger med dokumentasjon for hver enkelt gård - her kan man finne detaljer som ikke er kommet med i den trykte gårdshistorien.

Bygdehistorikeren Jon Guldal (1885-1958), også kjent som Varg Villvoll, har i sin tid samlet inn store mengder eldre lokale dokumenter, og

disse oppbevares på arkivet i mapper som bærer hans navn. Han har også etterlatt seg en betydelig samling av gamle avisutklipp og egne opptegnelser som oppbevares i arkivet. Her vil man også se en stor samling av gårdskartkopier, mest fra Ådalen og Soknedalen, men dessverre lite fra Hole. I tillegg finnes protokoller fra mange lokale foreninger og kommunale komitéer.

Det største prosjektet i bygdearkivet er Jørgen Moe-samlingen med over tusen tekster, men man kan også få lese originalbrev fra dikterens hånd. Her er samlet inn all tilgjengelig litteratur både av og om denne kunnskapsrike mannen fra Steinsfjordingen.

Om noen sitter på gamle lokale papirer eller brev, vil man kunne donere disse til bygdearkivet der alle interesserte har tilgang. Vi har dessverre altfor mange eksempler på at verdifulle samlinger etter eiernes bortgang er blitt brent av uforstandige mennesker som rett og slett har ansett slikt som søppel.

Hole bygdearkivs adresse er Jomfrulandsveien 2, 3530 Røyse.

S. H.

Hva skjedde med Ole og Ingrid Grøterud?

I Hringariki nr 2/2016 har jeg en artikkel der en arbeidsledig skogsarbeider, Ole Olsen Grøterud, i september 1928 begår et grufullt rovmord i Ådal mens hans eldste datter Ingrid står vakt. Den myrdede er landhandler Ole Olsen Flekkerud. Saken går som en farsott i norske media, og de involverte blir snart kjendiser i ordets verste forstand. I artikkelen følger jeg også Ingrids forbryterkarriere fram til 1937.

av Nils Elsrud i samarbeid med Cecilie Eriksen

Det som senere skjedde med Ole og Ingrid var den gang ukjent. I februar 2020 holdt jeg et foredrag med utgangspunkt i artikkelen i Hringariki. Til stede på foredraget var Svein Grøterud, som er etterkommer av Oles fetter, og Cecilie Eriksen, som er etterkommer av Oles søster. I etterkant av foredraget har jeg samarbeidet med Cecilie og Karianne Grøterud, gift med Svein, om å finne flere opplysninger om hva som hendte med Ole og Ingrid samt resten av familien.

Oles liv etter arrestasjonen i 1928

Cecilie fikk utlevert fangeprotokollen fra Akershus landsfengsel, og i denne kan vi følge Ole fra fengslingen og fram til løslatelsen i 1939.

Ole kom til Akershus landsfengsel 29. januar 1929 med en livstidsdom, og første mulige løslatelse skulle være 29. januar 1949. Det står at han er dømt sammen med Ingrid Marie Olsdatter Grøterud som fikk åtte måneder. I fangeprotokollen står dommen gjengitt:

Dømt for:

Den 21. september 1928 på Engerløkken, Viken i Ådalen, å ha drept Ole Olsen Flekkerud ved å slå ham i hodet med en stump gjenstand og ved å tilføre ham flere dype sår i halsen og brystet med en tollekniv.

Ved den under I omhandlede anledning å ha bemektiget sig endel i huset beroende penger (antagelig ca. 900 kroner) og 2 bankbøker på tilsammen 21.000 kroner.

Han har været en del paa kant med naboer og bygdefolk. Han mener sig endel forurettet og forfulgt.

Hans intelligensnivå er vel noget under det almindelige. Han mener sig uretfærdig behandlet av fattigvæsenet. Han angir at datteren stelte han til dette her og angir datteren som svært løgnaktig.

Videre står det innført i fangeprotokollen:

Som barn opdratt hos forældre. Efter konfirmation har han for det meste drevet med skogsarbeide, har også drevet en del på anlæg. I 1910 blev han gift med Inga Marie Martinsen og de har 5 barn sammen som alle lever. I 1916 kjøpte han et stykke jord av Andreas Gunnerud i Botne, og fikk sat sig op et hus, hvor han boede i ca. 3 år. I 1919 solgte han dette igjen og flyttede derpå med sin familie til sin fars hus i Ådalen, hvor han siden har boet. Har bestandig været frisk.

Ole søker 9. september 1929 om å bli overflyttet til Botsfengslet, men dette blir avslått en uke senere. Så er det ingen notater i fangeprotokollen før 27. juli 1934, da han får et brev fra datteren Berthe Marie om at hennes mor Inger Marie Martinsdatter, Oles kone, hadde gått bort dagen før kl. 12. Dødsårsaken var slag.

Ole sender 23. juli 1935 en søknad om benådning som justisdepartementet 16. august ikke kan anbefale. Han mottar 4. juni 1937 en sjekk på kr. 54,07 fra Ringerike skifterett. Det er arv etter hans avdøde onkel, skomaker Thorvald T. Grøterud og før avdøde hustru Berthes felles bo.

Ole sender 20. januar 1938 brev til advokat Per Seeberg i Drammen og ber ham sette opp en benådningssøknad. Endelig utferdiget søknad blir først 5. mars sendt til Ole for signering, og søknaden sendes 12. mars. Advokat Seeberg purrer 5. april, men 22. april kommer avslag fra justisdepartementet.

Ole sender 22. februar 1939 nok en søknad om benådning. Det ser ut til at han har skrevet den selv, for 14. mars står det at det skrives samtidig til advokat Per Seeberg i Drammen, ekspedisjonssjef Gløersen og grosserer Kolderup. Fengselsstyret meddeler 5. juni at fangen ved kgl. res. av 26. mai 1939 benådes, og advokaten underrettes 7. juni om beslutningen.

Fengselsstyret oversender 4. juli en uttalelse fra lensmannen i Ådal, antagelig til justisdepartementet. Løslatelsen blir 5. juli signert mot at Oslo Verneforening skal ha tilsyn med Ole, og han forbys også å reise tilbake til Ådal. Fengselsstyret blir 12. juli orientert om at Ole får husrom hos lærer O. Bøthun på Bygdøy mens han søker arbeide. Betjent Walby lover å skrive til en forbindelse i Begnadalen om skogs-

gården ved denne hendelsen. Han blir intervjuet her, og vi gjengir deler av avisinnlegget:

Ca. 3 km. fra Vikersund ligger en liten krets som kalles Brekke. Her ligger også Syver Sullands prektige eiendom med stort hvitt 2 etasjers våningshus. Sulland er 69 år og får en del inntekt fra å leie ut værelser til sommergjester. I midten av oktober 1942 leide et selskap fra Oslo seg rom hos Sulland. Det var 4 herrer og en dame. Disse 5 personene holdt seg for seg selv og hverken naboer eller andre på Sullands gård hadde noe kontakt med dem.

En nabo beretter at natt til 1. november kl. 0230 var han ute for å se til kuene i fjøset, og ble oppmerksom på tyske soldater som hadde plassert maskingeværer på noen steder. Naboen trodde at dette var en øvelse, så han gikk og la seg. Klokken halv syv om morgenen starter skyting ved Sullands gård, og to av gjestene og en av de tyske soldatene blir skutt og drept. En av gjestene som er såret klarer å rømme til skogs.

Syver Sulland og Ole Olsen Grøterud blir sammen med to av gjestene arrestert. I Buskeruds Blad anføres det videre i 1945 at Sulland nå er kommet ut etter tre års fangenskap, det meste på Grini, men han er på et rekreasjonsopphold. Journalisten H. O. skriver at han er så heldig at han traff gårdsarbeideren hos Sulland, herr Ole Olsen som er 61 år gammel.

- Visste De navnene på gjesten hos Sulland, spør vi Olsen.

- Nei, ikke den gang, men jeg har i fangenskap fått rede på følgende: det var Ottar Lie med frue, og så var det Gausland og Sønju, den 5. har jeg ikke hørt navnet på, han kom seg visstnok unna og til Sverige. Jeg lå den natten sammen med Sulland i hans soveværelse. (Gjestene bodde i 2. etasje.) Vi våknet halv sju om morgenen med en voldsom skyting utenfor huset, og hørte skrik og skral og tyske stemmer. Vi fikk klærne på i en fart, da tyskerne dundret med geværkolbene i døra. Da vi åpnet var det både norsk

Ottar Lie var født 1896 på Løten, og satt fra 1936 i sentralkomiteen for Norges Kommunistiske Parti. Fra 1941 kom han med i den nye partiledelsen under Peder Furubotn, og sto for organisasjonsarbeidet mens Arne Gauslå, et annet medlem av sentralkomiteen, ledet agitativ virksomheten. I oktober 1942 skaffet de seg lokaler i Modum, men virksomheten var knapt kommet i gang før en styrke fra Gestapo slo til 29. oktober. Ottar Lie og kona Inga ble overmannet og tatt til fange. De andre forsøkte å skyte seg ut, men både Arne Gauslå og Hermann Senju ble drept på stedet. Inga Lie ble sendt til Ravensbrück, mens Ottar ble henrettet på Trandum fire måneder etter fengslingen.

og tysk politi. Med hendene i været og med geværpipene i ryggen måtte vi marsjere opp i 2. etasje. Her satt Lie og fruen på hver sin ende av divanen. Lie var bakbundet, og begge ble ført inn i et annet værelse. Lie ble sikkert mishandlet, for da han kom ut, blødde han i munnen. Meg truet de med revolveren til å undertegne et papir, som var skrevet på tysk. Jeg forsto ikke en dæyt av det, og gjorde dem oppmerksom på dette; men noen protest hjalp ikke. De tok med seg en antennestråd og et radioapparat. (Apparatet så jeg ikke før vi kom til Oslo). Vi ble atter kommandert ned i 1. etasje og der lå det 2 døde menn på benken i gangen. Den ene var skutt tvers gjennom magen og den andre hadde et skudd ved venstre kraveben. Etter hva jeg siden har forstått var det Gausland og Sønju.

- Men hva skal dette bety, spurte jeg.

- De har skutt en av våre så.. svarte en norsk politi.

Fru Lie, Sulland og jeg ble ført ut i bil og havnet først på Møllergata 19. Her satt jeg først i 4 måneder, så spilte jeg sinnssyk og kom til Ullevåls 6. avdeling hvor jeg også var ca. 4 måneder og hadde det veldig godt. Jeg fikk atter noen dagers opphold på nr. 19, men kom deretter til et 4-5 måneders opphold på Grini. Den 8. desember 1943 ble jeg og mange eksportert til Tyskland, var i forskjellige fangeleire helt til kapitulasjonen, da svenske Røde Kors reddet meg. Jeg kom til Sverige 17. mai i år, der traff jeg også fru Lie, som også kom fra Tyskland.

- Men hvordan gikk det, hennes mann?

- Han ble skutt 4-5 måneder etter at han kom til Grini.

- Hvordan hadde De det i tyske fangeleire?

- Det vil jeg helst ikke snakke om, jeg har sett folk bli både hengt og skutt, fordi de spiste av skyllendunkene. Og så har jeg stått på appellplass, hvor 30.000 jøder var begravd under et ca. 10 cm tykt asfaltdekke, det siste fortalte en tysk kommunist meg som hadde sittet arrestert der i 27 år.

Siste ferd

På 1960-tallet bodde Ole en tid hjemme hos sin datter Berthe Marie. Kjell, som er sønn av Oles datter Berthe Marie, husket godt at bestefaren bodde hjemme hos dem. Da han flyttet fra barnebarnet kom han inn på Modumheimen der han døde 28. mai 1974, vel 90 år gammel. Han ble gravlagt ved Åmot kirke 31. mai.

Etter begravelsen sto det en notis i Drammens Tidende og Buskeruds Blad:

Sørgehøytideligheten ved Ole Olsens begravelse ble forrettet av prost Rødberg i Modumheimens kapell, hvor slekt og venner var samlet for å ta det siste farvel. Under høytideligheten ble det lagt ned kranser fra barn og svigerbarn, fra barnebarn, fra Motstandsbevegelsen, og fra venner på Modumheimen. Før talen sang man "Bedre kan jeg ikke fare" og etter talen "Nærmere deg min Gud". Organisten avsluttet

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Name: (bei Frauen auch Geburtsname) Olsen																			
Nachname: Ole																			
Geburtstag und -ort: 28.10.1883 in Adalen																			
Beruf: Waldarbeiter																			
Familienstand:																			
Staatsangehörigkeit: norw.								Vikersund. Brekke, Ø. Modum. A 72								Schriftprobe: 78			
Dech- Name: Adresse:																			
Politische Einstellung:				Glaubens- bekennnis: ev.															
Datum der Aufnahme:		Sachverhalt										Staatspolizeiakte Gefangenennummer:							
30.10.43 15.20		Komm. Aktion. SB. Finsterwald. Getrennt von Häftlingen der Abt. IV A. S. Behandlung. Hat nichts.										3711 IV A Finsterwald							
<i>Grini 8/100.</i>																			

Fangeprotokoll for Ole Olsen (Grøterud).

høytideligheten med å spille "Largo" av Händel, og så ble Ole Olsens bære ført til Åmot kirkegård.

Skiftet etter Ole viser at tre barn er i live: Karen Mathilde, Berthe Marie og Oddvar. Ingrid Marie og Martin mangler, men nå kjenner vi skjebnen til dem begge.

Martin Olsen (Grøterud) Lindelien

Da moren døde i 1934, ble Martin som var syv år gammel adoptert bort til Knut Lindelien (1870-1950) og hustruen Mari, født Ruste (1883-1966), og han flyttet da til Nordre Lindelien. Vi kjenner ikke til hvordan Martin kom opp i problemer, men kun 16 år gammel under krigen blir han ved et angiveri ved svenskegrensa arrestert sammen med franskmannen Charles Palluseau.

Martin blir først 2. april 1943 ført til Åkebergveien før han 8. april blir satt inn på Grini, akkurat som faren. Han blir løslatt fra Grini 29. november 1943 og verver seg til kamp på østfronten. Vi antar at frigivelsen kom ved at han ble overtalt eller tvunget til å bli frontkjemper.

Martin døde 1. april 1944 på slagmarken i Russland. Han er gravlagt på Salla German Soldiers Cemetery i Murmansk, Oblast i Russland.

Oles gravsten på Åmot. Foto: Cecilie Eriksen.

Ingrid gifter seg

Ingrid hadde konstant gått inn og ut av fengselet fra hun ble arrestert første gang i 1928, men i juli 1937 ble hun benådet. I mai 1935 var det blitt lyst til bryllup mellom henne og Ivar Sundby, begge bosatt i Oslo. Begge var med i samme innbruddsbande som herjet på Østlandet på 1930-tallet. Det kan se ut til at de ikke giftet seg, for i oktober 1936 lyses det til ekteskap i Larvik mellom Ole Reidar Kristiansen Østensen og Inger Marie Olsen Grøterud. De gifter seg like etter dette i Larvik fengsel, og Ingrid tar da etternavnet Kristiansen.

Fotografi av Martin, syv år gammel i Lindelia. Bildet er i eie av Astrid Kristoffersen, gitt til Cecilie Eriksen.

I årene etter at Ingrid ble benådet blir det stille rundt henne. Hun har nok prøvd å få skikk på livet sitt, for 9. juni 1938 føder hun en sønn i Tønsberg som døpes Ole Roar Kristiansen.

Ingrid på flyttefot

Ved en rettssak i 1946 blir Ingrid nevnt som hirdjente i et avhør. Vi har ikke funnet noen bevis for dette.

Cecilie har fått en del papirer fra Riksarkivet som omhandler Ingrid. Hun har flyttet mye rundt i Oslo/Akershus-distriktet, og har levert mange flytteattester som vi gjengir under her.

Hun kom 1. november 1952 fra Enebakk til Hotel d'Angleterre i Karl Johans gate 2, Oslo. Fra 25. januar til 11. april 1953 er hennes adresse ukjent.

Hennes bopel blir 25. september 1953 oppgitt til Nedre Horni gård, Jarenveien i Bærum. Fra 1967 har Nedre Horni gård vært en av landets ledende og mest kjente travstaller.

Hun bor 17. juni 1955 på Nordre Ammerud gård, Ammerudveien i Groruddalen. I Oslo byleksikon kan vi lese at Nordre Ammerud lå under Oslo bispestol til 1826. Det bevarte gårdstunet består av ti bygninger samt et nytt boligbygg. Hovedbygningen er fra 1883, mens drengestua, stabburet og fjøset er fra begynnelsen av 1800-tallet. Gårdsanlegget er organisert som et borettslag (Ammerud Gård borettslag), eid av ti ungdommer med utviklingshemning. Ingrid har nok ganske raskt flyttet herfra, ettersom hun er registrert i Eilert Sundts gate 29 hos leilighetens eier, Dybwad, i 1955.

Ingrid Grøterud i forhørsretten i Hønefoss, 18 år gammel. Foto: Aftenposten, 7. november 1928.

I august 1956 bor hun hos Mathisen i Wesselsgate 3, og det er oppgitt at hun samme år fikk en bot på kr. 50. Årsaken er ikke nevnt, men det kan se ut som det skyldes for sen eller manglende flyttemelding.

Ingrid er 15. januar 1958 bosatt på Hofstad gård i Asker. Eier av gården i 1958 var Leif og Gudrund Larsen som hadde tatt over eierskapet året før. Gården ble da drevet som grønnsakgartneri. Hun kan ikke ha bodd der lenge, for 1. februar samme år er hun bosatt i Tordenskioldsgate 6 B, Oslo, som er eid av kafe Perfect. Allerede 20. september 1959 bor hun på Visperud gård i Lørenskog hos herr Hvalberg, og 1. april 1962 i Tullins gate 2 B hos Halvor Rognstad.

Ingrid har også en periode jobbet som pakkerske på Kiellands Dropsfabrikk som ligger mellom Tøyen og Enerhaugen i Oslo. De mest kjente produktene deres er Laban seigmenn og ikke minst Kongen av Danmark.

Ingrid døde 3. september 1965, 55 år gammel. Hun var da bosatt på Fet pleiehjem på Romerike, og jobbet som vaskekone. Det angis også at hun var enke, noe som ikke stemmer, og at hun ellers hadde sønnen Ole Roar Kristiansen og tre søsken: Oddvar Olsen, Gan, Fet, Karen Ruud, Enebakkneset og Berthe Karlsen, Galberg st., Sande.

Sønnen Ole Roar døde 29. oktober 1988 i Bærum, bare 50 år gammel. Ole Reidar og Ingrid ble nok skilt selv om Ingrid kalles enke ved sin død. Ole Reidar døde 28. november 1989 på Kongsberg.

En ukjent akvarell fra Storøya

Var det et borganlegg rundt bispegården i Tyrifjorden i middelalderen?

Storøya er Tyrifjordens største øy, i dag mest kjent på grunn av en golfbane. I middelalderen tilhørte den Hamar bispestol (opprettet 1152). Før det var øya trolig kongens eiendom. På høyden vest på øya ligger et gårdsanlegg med middelalderkjellere og tufter etter flere monumentale bygninger. I tillegg er her gravhauger fra jernalderen med funn av vikingsverd, og det er registrert funn av en sigd fra romertid på øya.

av Gudmund Bakke

Storøya har opp mot nyere tid vært en av Hole og Ringerikes største gårder. I 1907 var det syv hester, 21 kyr, 10 ungfø, tre svin, 11 høner og fire gjess på gården, som hadde 500 mål dyrket jord samt en 25 mål stor frukthage med 200 frukttrær.

Akvarell fra rundt 1810

I utstillingen TIDSROM 1600-1914 på Norsk Folkemuseum, som åpnet i juni 2021, henger en hittil ukjent akvarell av dansken Frantz

Frantz Jacob Willmers ble døpt 3. juni 1792 i København, og giftet seg 15. august 1810 i Oslo domkirke med Johanne Friderike Robsahm, begge bare 18 år gamle. Foreldrene, Frantz Heinrich Willmers og Johanne Sophie Festerling, kom åpenbart fra et kondisjonert miljø i den danske hovedstaden, ettersom sønnen i sin forlovererklæring kalles *Vel- agtede unge Karl S(eigneur) Frantz Jacob Willmers*.

Den ekteskapelige lykke varte ikke lenge. Johanne Friderike kunngjorde 15. november 1819 at de allerede 11. februar 1814 var blitt *skilt fra Bord og Seng*. Etter dette hadde Frantz Jacob reist fra Christiania, og hun visste ikke om han var død eller levende. Vi vet imidlertid at han flyttet tilbake til Danmark og gikk inn i gullsmidbransjen, der han i 1830-årene drev virksomhet i Tikøb, vest for Helsingør. Han ble kalt juvelér da han døde 5. juli 1841 i København av kronisk lungesykdom, 50 år gammel.

Akvarellen av Storøya er åpenbart laget mellom 1810 og 1814. Denne er da også det eneste som kan knyttes til Frantz Jacob Willmers, som i sine unge dager åpenbart har vært en amatør som bedrev sine kunstneriske sysler, kanskje på bestilling. Det kan ikke sees at han hadde noen tilknytning til Ringerike.

Jacob Willmers. Bildet har i lang tid vært i museets eie, og viser gårdstunet med bygninger, lysthus, utsiktstårn og karpedam. Det er trolig laget i perioden 1810-1814. «Gården har en komplisert bygningshistorie, men fikk sin endelige form på begynnelsen av 1800-tallet», heter det i den korte beskrivelsen som følger Willmers' akvarell i folkemuseets arkiver.

I 1993-94 ble det gjennomført arkeologiske prøvegravinger på gårdstunet på Storøya, og i april 1998 ble det avholdt et fagseminar på øya i regi av Norsk institutt for kulturminneforskning. Fra seminaret foreligger en fagrapport. Hensikten med denne artikkelen er å sammenlikne bygningene vi ser på akvarellen med det vi tidligere har visst om bebyggelsen på øya, etter prøvegravningene i 1993-94 og rapporten i 1998. Håpet er å få ny kunnskap om gårdsanleggets omfang i middelalderen.

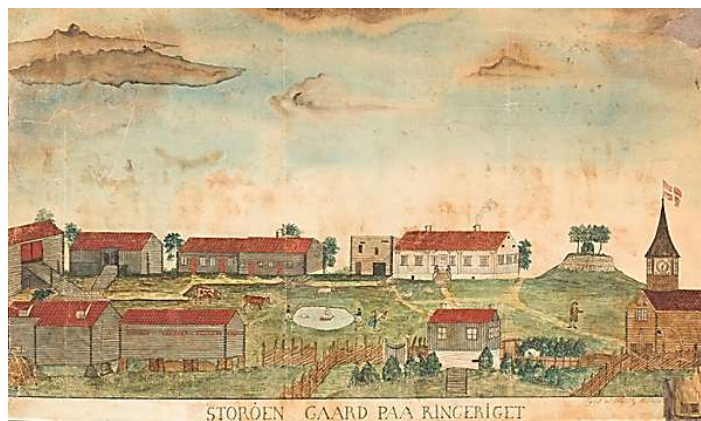
Hamar-bispens gård

Storøya er omtalt i fem middelalderbrev fra 1300-tallet, og er der kalt *Øyna a Tyri* (øya i Tyrifjorden) og *Biskopsøen*. Det har vært en tradisjon på Ringerike at Hamar-bispen hadde sommerresidensen sin her, men denne oppfatningen er revidert de seinere åra. For det viser seg at de fleste middelalderbrevene er skrevet av bispen mens han oppholdt seg her i måneder som november og mars, og da er det lite sommerlig ved Tyrifjorden. En annen tradisjon er at det har vært kloster her, men klostergodset i Norge er utførlig omtalt i middelalderens kilder, og ingen av dem nevner noe kloster på Ringerike.

I dag synes historikerne å være enige om at Storøya ble brukt av bispen på Hamar som lagringsplass og administrasjonssted for virksomheten i denne delen av hans vidstrakte bispedømme, som strakte seg helt til øvre del av Telemark.

Stort bygningskompleks

Plassering av gårdsanlegget på høyden vest på øya synes naturlig, ut fra behovet for utsyn, oversikt og mulighet til å forsvare det på enklest mulig måte. NIKU-rapporten fra 1998 beskriver gårdsanlegget som «et stort og hittil temmelig ukjent monumentalanlegg fra middel-

Frantz Jacob Willmers' akvarell fra Storøya gård. Se en fargeversjon på annen omslagsside.

alderen»,¹ og antyder at det da trolig var et borg-anlegg, en ringmur, rundt bygningene.

I dag ser vi på gården rester av et stort bygningskompleks med kjellermurer og underjordiske ganger som dateres tilbake til 1200-tallet. Tre middelalderkjellere er registrert under dagens hus. Den største (under hovedhuset fra 1789) har opprinnelig vært 12x12 m, men muren i den ene retningen ble forlenget til 20 m mot øst i 1838 da bygningen ble utvidet. Anlegget under hovedhuset har tre kjellerrom.

Under gamlehuset, som er gårdens eldste (fra cirka 1665), er en kjeller på 9x10 m, delt i to rom. Den tredje middelalderkjelleren finner vi skråstilt under østre del av det såkalte langhuset, som ligger vest for hovedhuset. Langhuset består av vognskjul og bryggerhus, hvor eldste del er fra 1700-tallet. Middelalderkjelleren under dette er ikke i bruk i dag.

Hovedhuset, gamlehuset og langhuset ble alle fredet i 1926. Det er også to stabbur fra 1700-tallet på gården. Det ene ble flyttet til sin nåværende plass i 1828, og sto før på haugen «Fuglesangen» øst for tunet.

Underjordisk gang

Mellom hovedbygningen og bryggerhuset (ca 7 m vest for hovedhuset) er begynnelsen til det som skal ha vært en underjordisk gang under Storøysundet til Rytteraker (eller Bønsnes). Denne skal biskopen ifølge overleveringer ha latt bygge for å kunne unnsnippe dersom øya ble angrepet. Det synes lite trolig at et slikt byggverk har vært mulig å anlegge i middelalderen, men den underjordiske gangen kan ha hatt utgang et annet sted på øya. Den skal ha

blitt murt igjen i 1899 etter at en liten pike forvillet seg ned i den og druknet i en kulp.²

På samme tid som de arkeologiske prøvegravningene skjedde i 1993-94, var medlemmer av Norsk grotteforening på Storøya og peilet med elektroniske instrumenter. De mente da å kunne følge hulrom i bakken ned skråningen i nord, mot Gulldalen, men ikke lenger.³

Tretti eiere siden 1649

Hamar bispedømme ble nedlagt i 1537 og slått sammen med Oslo. Storøya ble da krongods, kongens eiendom, og futen leide bort øya til leilendinger på kongens vegne. I 1649 kom den i privat eie. Christian 4. hadde lånt masse penger av rike stormenn til mislykket krigføring, og sønnen Fredrik 3. måtte innløse en del av pantet.

Det var borgermesteren i Christiania (og tidligere fogd på Ringerike) Hans Eggertsen Stockfleth som var den første private eieren av Storøya. Siden har øya hatt tretti eiere. Bare i årene 1890-1935 var det ti forskjellige eiere som satt med den fire-fem år hver. Det var jordbruk man levde av, og det var vanskelig å drive gård på en øy. «Vi gikk over sundet med sparkstøtting på fin is på formiddagen, men da ærendet var gjort og vi skulle hjem utpå dagen, hadde isen gått opp og sundet var åpent. Det var uråd å drive bondegård på en slik plass,» skal en av dem ha sagt. Det har da også druknet en mengde mennesker i sundet her (nord og øst for øya), de siste så seint som i 1960-årene. Siden 1935 har Storøya vært i familien Nør-gaards eie.

¹ Brendalsmo, A.J. (red). 1998. Storøya - Hamar-biskopens ladegård i middelalderen? Seminar-rapport. NIKU Fagrapport 009: 1-49.

² Ifølge Johannes Solberg jr. (f. 1905) skjedde dette i 1899 mens arkitekt Henrik Thrap-Meyer var på øya og søkte etter oldtidsminner.

³ Eirik Nørgaard, oktober 2021.

Kart over Storøya fra 1826.

En sammenhengende mur

I februar 1591 beskriver Oslo-bispen Jens Nils-son Storøya på en av sine visitasreriser. Han skriver om *øen der, som bispen i Hammer haffde i gamel dage sinn woning. En skøn mured gaard staar end nu til siune.*

Hva mente Oslo-bispen med *en skøn mured gaard*? Betydde det at ett eller flere av husene var murt av stein, eller mente han å si at anlegget var omgitt av en mur? I 1508 omtalte hertug Christian (seinere Christian 2.) ringmursanlegget rundt bispegården på Hamar som «en muret gård».

De arkeologiske undersøkelsene på Storøya i 1993-94 avdekket rester etter noe som etter all sannsynlighet har vært en sammenhengende mur rundt gårdstunet, til vern mot inntrengere. Her kan det ha vært et borganlegg, lik det biskopen hadde rundt bispegården på Hamar.

«Ein steinbygning av tradisjonell karakter»

I 1993-94 ble det flere steder i grunnen funnet rester av teglstein (profilstein). Disse synes å være rester etter en eller flere bygninger som har stått på murene (middelalderkjellerne), og som seinere er revet. Det er teglstein av høy kvalitet, noen av dem med kongemotiv. I 1998 uttalte en forsker at «den eller de bygninger disse steinene har tilhørt, er bygninger i den ypperste klasse av norsk middelalderarkitektur».⁴

I NIKU-rapporten fra 1998 lanseres en hypotese «om at det i mellomalderen stod ein steinbygning vest for den noverande hovedbygningen, og at steinkjellaren under hovedbygningen er ein del av denne bygningen».

⁴ Alf Tore Hommedal, forskar NIKU/Bergen.

Dagens eier, Eirik Nørgaard, forklarer at «grunnen her er full av stein, den samme blandingen av gråstein og murstein som Steinhuset på Hadeland».

På akvarellen fra 1810 ser vi fasaden av en bygning som ligger inntil dagens hovedbygning (reist 1789) på vestsiden. Under utgravningene i 1993-94 ble det funnet bygningsrester her.

I rapporten heter det videre: «Steinbygningen har hatt minst tre, og sannsynlegvis fire eller flere rom etter einannan i bygningen. Det kan altså sjå ut som om vi på Storøya er på sporet av ein steinbygning av tradisjonell karakter, kjent frå fleire norske anlegg og t. d. frå dei biskoplege «anneksanlegga» ved Brunsbo og Bro i Sverige».⁵

Brukt som fyllmasse i veibygging?

Hvor murmassene etter de store bygningskompleksene tok veien da anlegget ble revet, er et nøkkelspørsmål, skriver forskerne fra NIKU i 1998:

«Om man tenker seg de bevarte middelalderkjellerne bebygget med tre meter høye og en meter tykke yttermurer, tilsvarer dette 180 m³ med stein», heter det i rapporten, som antyder at mye trolig kan ha blitt brukt til grunnmurer i området rundt Storøya. Men også på selve øya er det et par steder som det er nærliggende å tenke på: «Det ene er den vel fundamenterte veien som går opp den bratte skråningen nord for gården (...) Et annet naturlig sted å dumpe bygningsrester er selve skråningen, som inntil relativt nylig er blitt brukt som avfallshaug. (...) Nettopp der kan man finne flere bygningsdeler som kan hjelpe oss i det videre arbeidet med å rekonstruere bildet av den *skøn mured gaard* som møtte Jens Nilsson i 1591».

Kjeld Nørgaard (1929-2019) har fortalt sønnen Eirik at det tidligere lå store steinhauger i Gulldalen. Kjeld transporterte steinen med traktor og brukte den som bærelag i dagens gårdsvei.

Rester etter bispens kapell?

Også på østsiden av Gamlehuset på Storøya er det gjort funn av fragmenter av profilteglstein. Det forteller at det også her har stått et større bygg, med minst ett stort vindu (to- eller flerdelte). Profilteglsteinen viser at bygget sannsynligvis ble reist på 1200-tallet.

⁵ Brunsbo i Skara bispedømme og Bro i Linköping bispedømme i Sverige. (Alf Tore Hommedal, forskar NIKU/Bergen).

Gamlehuset på Storøya fra cirka 1665 er i dag det eldste på øya. Legg merke til middelalderkjelleren under bygningen.

Denne bygningen må ha stått så seint som i 1591 da biskop Jens Nilssøn omtaler øya. I 1734, da fogd Wiel forfattet sin Ringeriksbeskrivelse, var den borte.

Under prøvegravningene i 1993 kom det øst for gamlehuset fram rester av et bredt steinfundament «med eit sannsynleg nordre murliv i ein aust-vest-orientert brotsteinsmur. Murestane vart påviste i to parti, ett like ved den bevarte kjelleren, og det andre 7 meter lenger aust». Ser vi på Willmers' akvarell fra rundt 1810, ser vi et forhøyet hageanlegg med grønne planter på en mur nærmest gamlehuset, og en bygning lenger øst (jfr. bildet), som trolig er det ene av de to stabburene fra 1700-tallet. Tårnet med Dannebrog vaiende i toppen står trolig nord for (bak) stabburet, selv om man *kan* få inntrykk av at det er samme bygning.

«Den monumentale bygningen vi er på sporet av ved Gamlehuset må ha vore mellom hovudbygningane i anlegget», heter det i rapporten fra 1998. «Den høge kvaliteten på det gjenfunne profilsteinmaterialet, saman med den avanserte arkitektoniske utforminga som kvelvribber og vindaugssteinar vitnar om, fører tankane i retning av eit *kapell* eller ein representativ *hall*, kanskje særleg det første».

Fogd Wiel skriver i 1743: *Ikke langt fra de muurede kieldere, seer mand rudera af een anden bygning, hvor endnu tompten eller grun-*

den af steen er tilsyne, hvilket er 40 fod i kvadrat, hvor een kirke eller capell synes at have staaet. Kan Hamar-bispens kapell ha ligget på muren som på Willmers' akvarell fra rundt 1810 er sådd til med planter?

En del av profilteglsteinen som ble funnet her, tok Kjeld Nørgaard vare på og stilte ut i kjelleren under Gamlehuset. Noen av de fineste steinene er siden forsvunnet, muligens stjålet. Blant disse var midtpoststeinene fra et dobbelt, gotisk spissbuevindu. «Disse steinene var naglet sammen i en søyle som var med og bar vinduskonstruksjonen. De var utformet slik at selve vindusrammene var innfestet i profiler i steinene», forteller Eirik Nørgaard. Han har selv sett tilsvarende vinduer i en stor kirke i Lübeck.⁶

Fangetårn eller lysthus på haugen?

Nordøst for hovedhuset på Storøya er en haug på et kunstig platå, brukt som lysthus. Det er trolig her det skal ha stått et fangetårn, nevnt av Wiel i 1743: *Strax ved gårdens hovedbygning er een liden houg, hvor mand seer rudera af een bygning, og gaar røgtet at eet fangetaarn der har staaet.* Fangetårnet er også nevnt i ØK-registreringa 1968. En gravhaug som ble utgravd i 1690-årene og inneholdt bl.a. to sverd, kullrester samt skjelettet av en hane, lå antagelig her.

⁶ Eirik Nørgaard, oktober 2021.

Storøya, situasjonskart: Til venstre ser vi bygningene på gårdstunet i 1998, fra venstre (etter klokka) låven med fjøs og stall, langhuset (brant i 2020) og hovedhuset. Rett sør for hovedhuset ser vi gamlehuset, og øst for dette de to stabburene. På kartet til høyre ser vi middelalderkjellerne som er bevart, hhv. under østre del av langhuset, hovedhuset og gamlehuset. Illustrasjon fra NIKU-rapporten 1998.

Ifølge ØK-registreringa skal plataet ha ligget cirka 30 m nordøst for hovedbygningen. At haugen (på Willmers' akvarell) synes å ligge nærmere hovedhuset, kan skyldes en «kunstnerisk frihet» han har tillatt seg, for å få med alle ønskede detaljer fra gårdsanlegget.

Ifølge Eirik Nørgaard er haugen meget solid fundamentert, unødvendig solid bare for et lysthus. «Det har nok stått en bygning der, kanskje et tårn, for fundamentet er sirkelrundt og nøyaktig utført», sier dagens eier. Han nevner også at faren, i sin bok om Storøya, skriver at pilegrimer på vei til Nidaros brukte vannveien over Tyrifjorden, og at de i lasten kunne ha kostbare gaver til Hellig Olavs grav. Kjeld Nørgaard mente at pilegrimene kunne være utsatt for sjørøvere, og at rester av bygninger helt sørvest på øya kan ha vært hus for vakter som skulle komme pilegrimene til unnsetning. Og sjørøverne? De havnet i fangetårnet mens de ventet på at biskopen skulle avsi dom.

Rådgiver Anna-Lena Eriksson hos Riksantikvaren skriver i NIKU-rapporten fra 1998 at det i våre naboland ikke er ukjent at betydningsfulle bispegårder var forsynt med porttårn eller mindre tårnhus. Øvrige bygningsfunksjoner «som man sannsynligvis kan regne med har vært til stede, er kapell, dagligstue og møterom. Hvorvidt det har funnets en hall, kan man spekulere over. Bygninger for matlaging, baking og brygging tilhører det absolutt nødvendige, og hvis gården har drevet eget jordbruk, har det forekommet alle de bygningsenheter som tilhører et slikt. Hvis gården i tillegg har vært en oppsamlings- og transittplass

for landskyld in natura, og eventuelt også andre produkter, må det ha eksistert lagringslokaler. Adderes alle disse funksjoner står man igjen med et omfattende anlegg».

Rapporten fra 1998 konkluderer med at det - i tillegg til gårdsanlegget midt på øya - sannsynligvis har vært et havneområde på Storøya med lagerbygninger for transittvarer. Dette kan først slås fast ved videre arkeologiske undersøkelser. Et slikt anlegg kan mest naturlig tenkes i området ved den tidligere husmannsplassen Sundland, på nordsiden av øya.

Stor gårdsvirksomhet

I 1935 kom Nørgaard-familien til Storøya. De kom med et ønske om å leve av gårdsdriften, og hadde også vilje til å ta vare på de historiske minnesmerkene på øya. I siste del av 1930-årene ble det kjørt fast melkebil fra Storøya (dvs. Elstangen på fastlandet) til Oslo med melk, fløte, grønnsaker, egg og kyllingslakt, som ble solgt til faste kunder der. En ny meierilov i 1938 satte en stopper for den innbringende geskjeften (den bestemte at alle meieriprodukter skulle omsettes gjennom godkjente meierier). I 1949 ble besetningen av melkekyr solgt.

Elektrisk strøm kom i 1955, og i 1958 ble fergen «Helgøya» innkjøpt fra Mjøsa som avløsning for den tidligere kabelferga (drevet med håndkraft). I januar 1981 ble en milepæl nådd: Brua over til Elstangen på fastlandet ble åpnet. Den kosta 4,2 mill. kroner, hvorav eieren av øya kostet halvparten, Landbruksdepartementet og Landbrukets Utbyggingsfond 42 prosent og de

En av profilteglsteinene som ble funnet under prøvegravningene i 1993: «Diagonalribbe med femkløverform». Illustrasjon fra NIKU-rapporten 1998.

79 hytteeierne 8 prosent. Brua er 430 meter lang med steinfyllinger på begge sider, og midt på er det en 150 m lang flytebru av betong med tunnel for gjennomseiling av mindre båter.

Blant lokale folkevalgte var det motstand mot brubygginga, og den ble bygd uten tilskott fra Hole kommune og Buskerud fylke!

Fru Randi Nørgaard drev i en årrekke «Galleri Dronning Tyra» på gården, helt fram til noen få år siden. Kjeld Nørgaard tok imot

grupper til historiske foredrag og omvisninger. I 1994 ble golfbanen åpnet, og etter utvidelse i 1996-97 er den i dag på 600 dekar (har lagt beslag på 385 dekar dyrket jord og 215 dekar skog). Det resterende av jordveien (125 dekar) brukes til korn.

I 2020 brant det meste av langhuset på gården. Det inneholdt gårdsverksted/traktorgarasje, bryggerhus med kjøkken og stue, redskapsbod, garasjer og utedo. Fredningen er opphevet for hustuftene som står igjen. Tømmerbygningen mellom hovedhuset og tuftene etter langhuset (eierfamilien benytter navnet «langebygningen») ble reist i 1943, og er ikke fredet.

I dag foreligger det planer om bygging av boliger øst på Storøya, i nærheten av klubbhuset til Tyrifjord Golfklubb. Deler av dette arealet har vært regulert til næring helt siden 1992. Det er anlagt en kultursti rundt deler av øya som er åpen for allmenheten, og en opplevelse å gå. Info-skiltene langs kulturstien ble tatt ned for vedlikehold av Hole kommune for noen år siden, og blir forhåpentlig satt opp igjen før neste sommersesong.

Kilder

Bakke, Gudmund: *Hole bygdebok*, bind 1: *Årnesfjerdings* (2001), og bind 6: *Det var her det begynte* (2013).

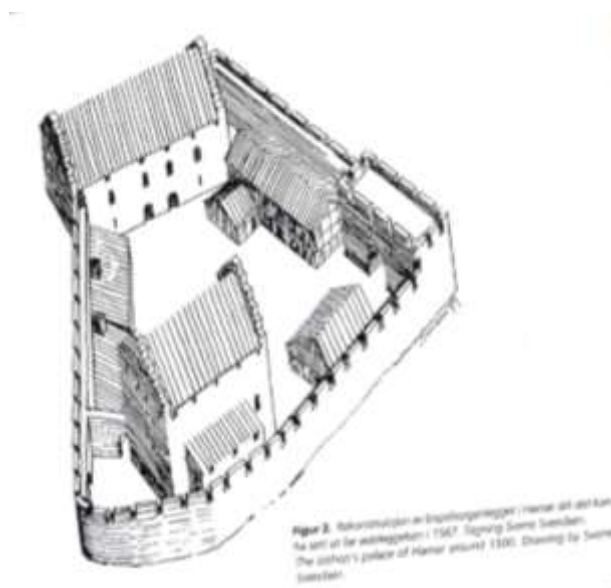
Nørgaard, Kjeld: *Storøen i Tyrifjorden. Historie og utfordring*. Krokkleiva 2001.

Storøya - Hamarbiskopens ladegård i middelalderen? Seminarrapport NIKU (Norsk Institutt for kulturminneforskning). Oslo, oktober 1998.

Universitetets Oldsaksamling, Oslo: ØK-registrering 1968.

Wiel, Iver: *Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals Fogderie. Norge i 1743*. Solum forlag. Oslo 2005.

Samtaler med Eirik Nørgaard (f. 1958), eier av Storøya siden 1992.

Rekonstruksjon av bispeborgenlegget på Hamar, slik det kan ha sett ut før 1567. Et liknende borgenlegg kan det ha vært på Storøya. Tegning: Sverre Svendsen, NIKU-rapporten 1998.

Da spanskesyken kom til Ringerike

Spanskesyken, en sykdom forårsaket av influensavirus, tok i perioden 1918-20 mellom 50 og 100 millioner liv på verdensbasis. Hvordan den oppsto er fortsatt ikke avklart med sikkerhet. Sykdommen kom til Europa våren 1918, og rammet hardt utover høsten ettersom store deler av befolkningen ikke hadde nødvendig immunitet.

av Sten Høyendahl

Trolig ble hele 1,2 millioner nordmenn smittet av spanskesyken, og nærmere 15 000 mennesker døde. Av kirkebøkene på Ringerike ser vi at sykdommen krevde rundt 170 ofre. Barn og unge var mest utsatt, noe vi også ser av de lokale dødslistene.

Eldre mennesker hadde tidligere vært utsatt for beslektede virus, og i en viss grad opparbeidet immunitet mot sykdommen. Dødeligheten var naturlig nok høyest blant lavinntektsgrupper som bodde trangt med dårlige sanitære forhold.

Effektive vaksiner fantes ikke på denne tiden. Sykdommen medførte blant annet høy feber, hodepine, blødninger og betennelse i øyne og luftveier, og kunne strekke seg over to til syv dager. De smittede fikk gjerne blåsvart farge i ansiktet, men det farligste var likevel lungebetennelsen som ofte oppsto i ettertid.

Første bølge - "ret og slet forkjølelse"

For Europas del regner man med fire bølger av spanskesyken, den første våren og sommeren 1918 da få mennesker døde. De første utbruddene i Norge fant sted ved kysten sommerstider, første gang medio juni i Kristiania, og spredte seg etter hvert til landsbygda.

Aftenposten skriver 3. juli 1918 at 30 soldater var blitt angrepet på Hvalsmoen, og fire dager senere melder dr. Waldemar Harboe i Ringerikes Blad at sykdommen er kommet til Hønefoss. Det dreier seg bare om lettere tilfelle, men alle pasienter er beordret til sengs, og som et godt middel mot sykdommen blir anbefalt en god dram eller toddy. Sykdommen blir ennå ikke tatt alvorlig, og sanitetssjef Daae uttaler i et intervju med Verdens Gang: "Hvorfor kalde det spansk syke? Vi kalder det forkjølelse, vi - ret og slet forkjølelse".

Den berømte østerrikske maleren Egon Schiele og hans kone Edith døde i oktober 1918 av spanskesyken. Schieles siste trekk var å portrettere sin kone tre dager før han selv døde. Edith gikk bort 28. oktober, samme dag som den 44-årige skogsarbeiderkona Anna Kristine Gudbrandsdatter på Olla i Norderhovsbygda.

Mange leger hadde på denne tiden et positivt syn på alkohol som medisin, og ønsket derfor å levere konjakk til alle husstander. Dette ble også vedtatt, og konjakk ble utdelt ved apotekene mot framvisning av et eget rasjoneringskort.

I kirkebøkene ser vi at en kvinne i tyveårene og en ung gutt i Norderhov døde i juli 1918 av spanskesyken, men her kan det nok være tvil om dette var rett dødsårsak.

Annen bølge - katastrofe!

I oktober 1918 kom annen bølge, som også var den farligste og krevde nærmere 80 prosent av dødsfallene i spanskesyken på Ringerike. De aller fleste lokale ofre døde i oktober og november.

I Norderhov helseråds møte 30. november uttrykte flere representanter sterk kritikk, blant annet til at et tidligere lukningsforbud av kinoer

og sangermarkeder var blitt opphevet. Distriktslege Hj. Wedøe la vekt på at sykdommen nå var på retur, men med unntakelse for enkelte strøk, særlig Sokna. Han fant det rimelig at kinoene nå ble gjenåpnet, og antok at skolestyrenes formenn ville ha henvendt seg til ham om de hadde funnet det nødvendig å stenge skolene.

Det ble på møtet opplyst at 23 personer i Ringerikes legedistrikt døde av smitten i oktober, men tatt i betraktning at et par tusen hadde vært angrepet, kunne dødelighetsprosenten ikke sies å ha vært spesielt høy, ble det sagt. Rundt 750 personer var blitt behandlet av lege. Representanten Braaten ba distriktslegen ta seg en tur til Strømsoddbygda, der man knapt kunne få legehjelp, og der flere mennesker var døde uten å få legetilsyn. Det ble deretter besluttet å forby dansemoroer, folkeforsamlinger og basarer, og at skolene om nødvendig skulle holdes lukket.

Representanten Pedersen gikk inn for at distriktet skulle få et epidemilasearett slik man hadde i Bærum, og dr. Wedøe anbefalte forslaget på det varmeste. En komité ble derfor nedsatt for å utrede dette.

Tredje bølge - få dødsfall

I slutten av desember 1918 kunne den synske Lebesbymannen fortelle Ørebladet at spanskesyken ville herje enda verre enn før, og at den skulle følges av ondartede byllesykdommer. Fra juletider og utover sen vinteren 1919 kom da også den tredje bølgen. Den klarsynte mannen fikk rett i at sykdommen vendte tilbake, men det verste var likevel overstått i Norge, og det nye utbruddet førte til relativt få dødsfall på Ringerike.

Vi ser at livet nå hadde vendt tilbake til det normale, og en metersavstand ble åpenbart ikke praktisert på Ringerike utover vinteren. Trangen til festligheter tok seg opp, og det ble gjort et stort nummer av at Hen Arbeiderforenings dansemoro lørdag 22. februar utpå kvelden ble ødelagt av en flokk fulle og bråkete ungdommer. Dansekveldene hadde altså tatt til igjen, og Hønefoss og Oplands Socialdemokrat bragte flere innlegg om at liknende tumulter også hadde skjedd på dans andre steder, delvis forårsaket av de samme fredsforstyrrelserne.

Fjerde bølge - også her få døde

Den fjerde bølgen kom i første halvår 1920. Ringerikes Blad kunne 17. januar melde at smitten hadde rammet Kirkenes hardt, og der opp mente man at den kom fra Murmansk.

På Ringerike dukket smitten opp igjen i slutten av januar. Det var da i stor grad eldre og isolerte mennesker som døde, men bare et fåtall satte livet til denne gangen, og lokalavisene var stort sett tause om sykdommens vandringer.

Fortsatt lever det mennesker som i sin barn dom ble smittet av spanskesyken, men disse er da minst 101 år gamle. Mange har likevel hørt om sykdommen av foreldre og eldre slektninger. Dorthea Hurum (1917-2014) i Høgstua Hurum i Hole fortalte at hun som barn ble smittet av spanskesyken, og at det nok var grunnen til at hun senere aldri hadde vært syk.

Ettervirkninger av sykdommen

Mange ble preget av ettervirkninger etter sykdommen. Ringerikes Blad fortalte 2. juli 1921 om den 43-årige lærerinnen Hilda Klingen ved Hønefoss folkeskole som fortsatt ikke var kommet helt til krefter og måtte gå over på halv post. Hovedbokholder Johan Grønlie i Hønefoss og Oplands Privatbank fikk også en fysisk knekk som han aldri helt kom over. Han døde 6. juli 1935, bare 49 år gammel,

En ny influensaepidemi skremte mange da den dukket opp i slutten av 1921, men distriktslegen gikk 7. januar 1922 ut i Ringerikes Blad og beroliget folk om at denne var av lettere art. Lokalt hadde den i hovedsak angrepet jernbanefolk som var blitt smittet på sine reiser.

Legene på Ringerike

Distriktslege Wedøe var nylig kommet fra samme stilling i Hevne i Sør-Trøndelag. De andre legene i Hønefoss var Arnt Oppen, Einar Sigstad, Oluf Herlofsen og Waldemar Harboe. I Ådal var O. Chr. Røsseng distriktslege.

Når prestene skulle angi dødsårsak i kirkebøkene, baserte de seg i stor grad på opplysninger fra slektninger som hevdet at avdøde var gått bort i spanskesyken. Den reelle dødsårsak var i de fleste tilfelle lungebetennelse i etterkant av sykdommen, og vi ser i dødsfallsprotokollene at legene med få unntak oppga lungebetennelse som avgjørende årsak. Dr. Sigstad satte aldri begrepet spanskesyken i sin penn.

Nesten alle pårørende oppga lungebetennelse i dødsannonse selv om legen hadde skrevet spanskesyke. Dette var ingen uvanlig dødsårsak i årene før 1918, og i en del tilfelle, særlig i tredje og fjerde bølge, kan det være vanskelig å fastslå hvorvidt det egentlig dreide seg om ettervirkninger av spanskesyken. Tallene for annen bølge synes mer sikre: på Ringerike døde rundt 125 mennesker, herav 22 barn under 15 år.

Med utgangspunkt i kirkebøkene (ministerialbøker og klokkerbøker) kan det settes opp en oversikt over alle som døde i spanskesyken på Ringerike.

Lensmannskontorenes dødsanmeldelsesprotokoller, også kalt dødsfallsprotokoller, inne-

holder ofte langt flere personopplysninger enn det som kan medtas i nedenstående oversikter. Protokollene for Norderhov hovedsogn (inklusive Veme sogn), Lunder, Ådal prestegjeld, Hole hovedsogn og Tyristrand ligger ute på nettet.

Norderhov prestegjeld/ hovedsognet

De første på Ringerike som oppgis døde i spanskesyken er den 26-årige tjenestepiken Sigrid Mariken Olsdatter Lohre og den unge gårdmannssønnen Ivar Gudbrandsen på Ødegården, begge i Norderhov hovedsogn. De gikk bort i annen halvdel av juli, og er i så fall de eneste på Ringerike som døde i den første bølgen. Dr. Oppen skriver imidlertid at piken døde av hjertelammelse, mens dr. Harboe stiller en svulstdiagnose for gutten. Om disse to er de første lokale ofre kan derfor ikke avgjøres med sikkerhet. Lokalavisene omtaler ikke disse dødsfallene.

Annen bølge begynner 5. oktober med Hans Martinius Pedersen på Nyborg, og så begynner smitten å slå ned i enkelte familier. I løpet av fem dager i slutten av oktober mister Jon Andersen Solum på Øverhagen ved Ask to sønner i tenårene og en tolvårig datter. Han kalles gårdmann, men eiendommen var nok i beskjeden målestokk.

Skogsarbeideren Jens Fransen Oppsal på Olla under Skalstad på Lisletta døde 30. oktober, to dager før kona Anna Kristine som fikk samme diagnose. Anna hadde 27. oktober født sønnen Anton, som døde dagen etter med diagnosen svak fra fødselen.

Folkeskolelærer Reinhart Emil Sødal på Eikeli, opprinnelig sørlending, mistet i løpet av åtte dager sønnen Rolv, sytten år gammel, og den toårige datteren Snefrid Regine.

I kirke- og klokkerbøkene for Norderhov i oktober/november 1918 står spanskesyken konsekvent oppført som dødsårsak, også der lungebetennelse eller andre sykdommer har vært den avgjørende faktor. Lungebetennelse som eneste dødsårsak er her bare oppført to ganger, to voksne kvinner som døde i det korte intervallet mel-

Karen Lovise Lerberg døde 25. april 1920 og var ett av de siste ofre i spanskesyken - her sammen med ektemannen Martin.

lom annen og tredje bølge, og årsaken er kanskje helst lungebetennelse uten foregående sykdom. I tidsrommet for den tredje bølgen er ingen oppført med dødsårsak lungebetennelse i kirkebøkene.

I den fjerde bølgen i 1920 er det bare fem personer, herav to gamle og ingen under 19 år, som oppgis døde av spanskesyken eller influensa. I dette tidsrommet finner vi derimot flere med oppgitt dødsårsak lungebetennelse: tre smågutter samt en 35 år gammel kvinne. Disse synes ikke representative for gruppene som var mest utsatt i den siste bølgen, og spanskesyken har kanskje ikke vært utløsende faktor for disse.

Da kan det i Norderhov hovedsogn med forbehold anslås rundt 50 dødsfall av spanskesyken. I annen bølge har vi hele 36 døde av spanskesyken av totalt 55 døde i samme tidsrom, en god indikasjon på hvordan smitten dominerte i bygda.

1918

- 19/7 Sigrid Mariken Olsdatter Lohre, f. 1891 26/11 på Lore i Hole, ugift, tj.pike på Strand, Benterud, død av den spanske syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av hjertelammelse (dr. Oppen)
- 26/7 Ivar Gudbrandsen, f. 1900 5/8 i Tajet u. Hen i Ådalen, hjemmевærende gårdmannssønn på Ødegården av Kulerud, død av den spanske syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av svulst (dr. Harboe)
- 5/10 Hans Martinius Pedersen, f. 1881 2/5 i Liggeren i V. Aker, gift, gårdsarbeider og selveier på Nyborg i Ringåsen, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)

- 10/10 Karl Johan Iversen, f. 1894 16/1 på Bråten av Holeødegården, ugift, jernbanearbeider, bopel Bråten, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 13/10 Tea Ingeborg Fekjær, f. 1891 29/11 i Norderhov, ugift sypike, Sundhøi, Benterud, død av spansk syke (bgr i Hønefoss) - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 18/10 Ida Helene Jensdatter, f. 1891 9/1 i Ridderstua u. Hønen, Haug, ugift tj.pike, bopel Nordli, Dompidal, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 19/10 Josefine Ullitz - se Hole
- 25/10 Anne Margrete Aabel, f. 1917 10/9 på Røyseng, far: gårdmann Andreas Kristoffer Aabel på Røyseng, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 26/10 Olav Jonsen Solum, f. 1904 22/2 i Øverhagen av Korsdalen, far: gårdmann Jon Andersen Solum i Øverhagen, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Wedøe)
- 27/10 Martin Knutsen Øen, f. 1884 20/12, Storbjorden i Haug, gift, skogsarbeider og selveier på Plassen av Holeødegården, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 28/10 Anna Kristine Gudbrandsdatter Oppsal, f. 1884 30/5 på Midthaug u. Fjøsvisa i Ådal, fattigunderstøttet, gift med skogsarbeider Jens Fransen Oppsal i Olla u. Skallstad, død av spansk syke
- 29/10 Karen Mathilde Karlsdatter Bakken, f. 1890 15/5 i Nibbiklo u. Sjørvoll, gift med skogsarbeider Johan Olsen Smedsrud, bopel Solheim av Bjørnstad i Vegårsfjorden, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun antagelig død av spanskesyken, men hadde stor hjertefeil (dr. Harboe)
- 30/10 Jens Fransen Oppsal, f. 1882 12/2 i Hole, enkemann, skogsarbeider, bopel Olla u. Skallstad, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 30/10 Marta Beate Jonsdatter Solum, f. 1906 12/8, Øverhagen av Korsdalen, far: gårdmann Jon Andersen Solum i Øverhagen, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av spanskesyken (dr. Wedøe)
- 31/10 Anders Jonsen Solum, f. 1902 21/2 i Øverhagen av Korsdalen, far: gårdmann Jon Andersen Solum i Øverhagen, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Wedøe)
- 3/11 Nils Kristoffersen Bjerke, f. 1878 14/2 på Vesetrud i Haug, ugift, elvearbeider, bopel Myrene av Holeødegården nordre, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 3/11 Helga Andrea Eriksen, f. 1882 22/8 på Tanberghaugen av Tanberg på Modum, gift med anleggsarbeider og selveier Karl Eriksen, Moen av Holeødegården, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 4/11 Martin Kristoffersen Dæla, f. 1880 7/8 i Svingerud, Hole, gift, skogsarbeider, selveier på Toreshaugen av Holeødegården, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 6/11 Hans Georg Eriksen, f. 1916 4/8 på Askjum, far: anleggsarbeider Karl Eriksen, Moen av Holeødegården, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Harboe)
- 6/11 Lovise Paulsdatter, f. 1858 28/9 på pl. Nettopp u. Helgeland i Hole, ugift, forsørget av svigersønnen (!), Hofsfoss arb.bolig, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av hjertefeil mv. (dr. Harboe)
- 6/11 Anna Marie Pedersdatter Stubdal, f. 1886 7/11 i Hønefoss, gift med sliperarbeider Gulbrand Hansen Stubdal, bopel Hauge, Nyveien, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Sigstad)
- 8/11 Arne Olaussen Svarverud, f. 1913 17/1, Sandvika, far: landhandler Olaus Pedersen Svarverud, Sandvika, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 9/11 Ragna Margit Kristiansdatter, f. 1888 14/10 på Nygård, Eidsvoll, gift med sliperarbeider Martin Teodor Mikalsen, Hofsfoss arbeiderbolig, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken og bronkitt (dr. Herlofsen)
- 10/11 Ole Kristiansen Lien, f. 1903 15/2 i Lia u. Bergsund i Ådal, far: skogsarbeider og selveier Kristian Olsen Lien, Eliasrud av Holeødegården, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Harboe)
- 14/11 Agnes Johanne Dahl, f. 1891 27/8 på Tolpinrud, ugift, tj.pike på Alfheim, Kvernberg, død av spansk syke (bgr i Hønefoss) - ifølge dødsfallsprotokollen for Norderhov er hun død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 17/11 Martin Edvard Johansen Finnerud, f. 1882 6/10 på Finnerud i Jevnaker, gift, skredder, bopel Ellingsrud, Hofsfoss, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 19/11 Reidar Hanssen Elvigen, f. 1914 16/8 i Gunnarenga, far: Hans Larsen Elvigen, gårdmann i Gunnarenga, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 22/11 Rolv Sødal, f. 1901 6/6 på Hen i Ådalen, far: folkeskolelærer Reinert Emil Sødal, Eikeli, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken og bronkitt (dr. Wedøe)
- 24/11 Johanne Ellingsdatter, f. 1883 11/2 på Rundhaug u. Elsrud i Ådalen, gift med sagmester Karl Martinsen, Kilebakken, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen død av lungebetennelse (dr. Harboe)

- 25/11 Nils Peder Persøn, f. 1918 13/8, Nordby av Follum, uekte, far: kelner Per Nilsen, Kristiania, bopel Nordby
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken og bronkitt (dr. Wedøe)
- 26/11 Ole Petersen, f. 1838 6/12, Sørgefoss, ugift gårdsarbeider, bopel Nedre Veien, død av spansk syke
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av bronkitt og alderdom (dr. Oppen)
- 26/11 Ingebjørg Antonie Fredriksdatter, f. 1912 7/9 på Solnes av Veien, far: sliperarbeider Fredrik Jul Kristiansen Myrene på Solnes, død av spansk syke
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av difteri (dr. Harboe og Wedøe)
- 28/11 Arnt Alfred Kolberg, f. 1897 19/2 i Kilebakken u. Kile, ugift, anleggsarbeider, far: sliperarbeider August Vilhelm Kolberg, bopel Tangerud u. Follum, død av spansk syke
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 30/11 Snefrid Regine Sødal, f. 1916 4/9 på Eikeli, far: folkeskolelærer Reinert Emil Sødal, Eikeli, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 1/12 Kristian Martinus Karlsen Østmo, f. 1899 20/10 i Follum arbeiderbolig, ugift skogsarbeider, far: Karl Johan Johansen Østmo, selveier på Abrahamrud av Elvika, død av spansk syke
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (ingen lege)
- 9/12 Berte Marie Haakonsen, f. 1894 11/10 på Gran, gift med sliperarbeider Ole Haakonsen, Ådalens tresliperi, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 10/12 Aagot Halvorsen f. Larsen, født 1897 24/6 i Hønefoss, gift med gårdskar Sigurd Halvorsen, Arnegård, død av spansk syke (bgr i Hønefoss) - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av bronkitt (dr. Oppen)
- 12/12 Maren Olava Uhrdal, f. 1881 25/3 i Hvelven u. Veien, gift med jordarbeider Ingvald Johansen Uhrdal på Hvelven, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken (dr. Oppen)
- 14/12 Dorteia Aslesdatter, f. 1883 23/11, Trangen i Krødsherad, gift med gårdsgutt Karl Oskar Edvinsen, Flattum, Dompidal, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Sigstad)

Mulig også:

- 17/12 Karoline Olsdatter Ringen, f. 1876 28/7 på Bråten, Drolsum i Modum, gift med gårdsarbeider Nils Kristiansen Ringen, bopel Lønnestrand u. Øvre Egge, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 23/12 Oline Gudbrandsdatter, f. 1857 14/12 på Bølgeneie i Haug, gift med vedhogger Martin Evensen, bopel Hvelven u. Veien, ingen dødsårsak i kirkebøkene
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Oppen)

1919

- 4/1 Oddvar Martinsen, f. 1908 14/1 på Hølen u. Ve, far: gårdsarbeider Martin Olaussen, Veksalberget, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 5/1 Olava Olsdatter Ruud - se Hole
- 6/4 Ole Kristiansen Olla, f. 1880 24/12 i Langenga, gift, sinnssyk, selveier i Brådalen, død på Kjenner i Asker, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse
- 15/4 Karine Johansdatter Sandbråten, f. 1908 17/11 Sandbråten av Dæli, far: gårdmann Johan Olsen Sandbråten, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun antagelig død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 18/4 Karl Gustav Bergman, f. 1900 8/7 i Kristiania, far: feier Emil Edvard Bergman, tj.gutt, Norderhov prestegård, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Oppen)

1920

- 31/1 Helga Lagerta Andersen, f. 1878 2/5 på Sandsetra, gift med fanejunker Jens Nikolai Andersen, bopel Bakken, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av influensa og lungebetennelse (dr. Nordbye)
- 7/2 Helga Elise Hansdatter Hagen, f. 1897 10/1 på Gatevoll u. Rå, ugift tj.pike. far: selveier Hans Andersen Hagen, Nyveien, død av spansk syke - strøket fra dødsfallsprotokollen uten dødsårsak
- 25/2 Karen Lovise Larsdatter Lerberg, f. 1845 22/2 på Eikeli, gift med livøresmann Martin A. Lerberg, bopel Lerberg, død av spansk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av bronkitt (dr. Harboe)
- 1/3 Svend Olaf Johansen, f. 1900 22/8 i Valbekken, ugift, gårdsarbeider, bopel Valbekken, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse og spanskesyken (dr. Oppen)
- 3/3 Annette Olsen, f. 1850 15/2, Hønefoss, enke, sykepleierske, bopel Bakkeli, Nyveien, død av spansk syke - dødsårsak ikke oppført i dødsfallsprotokollen (dr. Oppen)

Mulig også:

- 5/2 Arnold Johansen, f. 1920 9/1 i Ådalsboligen, far: sliperarbeider Nils Martin Johansen i Ådalsboligen, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)

- 10/2 Gulbrand Lauritsen Myra, f. 1916 9/1 på Hen i Ådalen, far: skogsarbeider Laurits Gabriel Larsen Myra u. Busundhaugen, død av lungebetennelse og strupekatarr
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 7/3 Emma Olufine Olsdatter Ålen, f. 1884 16/7 på Jordbu u. Sørums, ugift tjenestepike, far: sliperarbeider Ole Mikal Madsen Ålen, bopel Follum arbeiderbolig, død av lungebetennelse - ikke oppført i dødsf.protokollen
- 2/4 Ole Kristian Lauritsen Myra, f. 1917 22/10 i Sandviksbråten, far: skogsarbeider Laurits Gabriel Larsen Myra u. Busundhaugen, død av lungebetennelse og strupehoste
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Wedøe)

Hønefoss sogn

Ringerikes Blad slo 15. juli 1918 opp at spanskesyken var kommet til Hønefoss, men at denne ikke var til livsfare for noen. Sykdommen hadde likevel gjort betydelig innhogg blant personalet på telefonsentralen. Hønefoss og Opplands Socialdemokrat meldte 17. juli at så godt som hele personalet på Evenstads trykkeri sist uke måtte gå til sengs, noe som medførte at avisen ikke kunne komme ut. På Thorneverket var det nå hele 40 sykmeldte. Også Ringerikes Blad ble rammet, da mange avisbud var smittet ifølge en notis i avisen 26. juli.

Smitten i annen bølge ser derimot ut til å ha kommet påfallende sent til byen. De første på listen ser ikke ut til å ha avgått ved døden her, og det første sikre lokale dødsfallet gjelder folkeskolelærer Josef Lydersen 3. november. Kirkebøkene for Hønefoss har i begravelseslistene nesten konsekvent betegnelsen "lungebetennelse, spansk". Bare i få tilfelle angis lungebetennelse alene som dødsårsak, kanskje oppstått uavhengig av spanskesyken. Dødsfallsprotokollen for Hønefoss oppgir ikke dødsårsak.

I Ringerikes Blad kan man 16. oktober 1918 lese at 70 elever på folkeskolen var sykmeldt, og 50 elever ved middelskolen. Hønefoss helseråd bestemte 6. november at skoler, kinoer, kirker, bedehus, forsamlingslokaler og danselokaler og skulle stenges, og samtidig ble hoteller, losjibus, kafeer og barberstuer pålagt å besørge renslighet i lokalene.

Ringerikes Blad kunne 6. januar 1919 melde at 17 menn og 25 kvinner var døde på Hønefoss i 1918 av lungebetennelse etter spanskesyken, herav 23 bare i siste kvartal. Her kan det nok være medtatt enkelte personer fra hovedsognet og Haug, ettersom kirkebøkens begravelseslister viser et noe mindre antall. Et stort flertall

1918

13/10 Tea Ingeborg Fekjær - se Norderhov

25/10 Olaf Kristinius Kristiansen, f. 1881 23/4 i Froland, ugift, lensmannsbetjent i Hol, død i Hol av lungebetennelse, spansk

Vor inderlig kjære datter og vor
kjære søster

DAGMAR

døde fra os den 4/12, 17 aar gml.,
av lungebetændelse og hjerte-
feil efter spanskesyken.

Hønefoss den 6—12—1918.

Inger Larsen, Martin Larsen
f. Torkildsen, brandkonstabel.

Rudolf, Ludvig,

Og er det atter vor tunge lod
at meddele at min kjære hustru,
vor datter og søster

AAGOT

døde fra os idag, 21 aar gml. av
lungebetændelse efter den spanske
syke.

Hønefoss 10 decbr. 1918.

Sigurd Halvorsen.
Inger Larsen, Martin Larsen
f. Torkildsen brandkonstabel.

Rudolf, Ludvig.

**Begravelsen foregaar fra Høne-
foss gravkapel mandag 16 decbr.
kl. 1.**

av de døde var folk i arbeideryrker og andre av lavere klasser. Dette stemmer bra med distriktslegens utsagn 1. desember 1918 om at arbeiderbefolkningen hadde det forferdelig under en epidemi, ettersom leiligheten gjerne besto av ett eller to værelser uten anledning til isolasjon av smittede personer.

- 1/11 Johan Fredrik Johansen, f. 1895 26/5 ved Hofsfoss, ugift, urmakersvenn, bosatt på Gjøvik, død i Vardal av lungebetennelse, spansk
- 3/11 Josef Lydersen, f. 1889 31/10 i Dypvåg, ug., folkeskolelærer i Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 4/11 Hans Andreas Sørhol, f. 1893 25/9, Borgerud i Norderhov, ugift gårdbruker på Bakke i Modum, død av lungebetennelse, spansk - ifølge dødsfallsprotokollen for Modum er han død av lungebetennelse (dr. Green)
- 7/11 Marie Charlotte Johansen f. Andersen, f. 1852 13/10 i Stavnäs i Sverige, gift med vognmann Chr. Johansen på Hønefoss, død av influensa, spansk
- 9/11 Sara Gulbrandsen f. Rytteraker, f. 1890 17/9 på Hønefoss, gift med telefonarbeider Karl Martin Gulbrandsen på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk, brent i Kristiania krematorium
- 9/11 Johanne Kristine Huken, f. 1917 17/10 i Haug, far: bankassistent Ingv. Huken på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 9/11 Karoline Andersen f. Hansen, f. 1884 23/1 i Norderhov, gift med sliperarbeider Sigurd Andersen på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 12/11 Solveig Alvilde Sørensen, f. 1906 26/4 på Hønefoss, far: pøsemaker Martin Sørensen på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 14/11 Agnes Johanne Dahl - se Norderhov
- 16/11 Ivar Thorleif Thorsen, f. 1897 13/4, Kvernberg, ugift visergutt, Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 24/11 Ester Alice Andersen, f. 1917 16/7 på Hønefoss, far: murer Martin Andersen på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 24/11 Anne Marie Pedersdatter Torp, f. 1886 18/3 ved Randsfjords tresliperi, ugift, husholderske, bopel: Ringes sparebank på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk (bgr i Haug)
- 25/11 Olava Marie Åsness f. Lagesen, f. 1884 25/8 i Haug, gift med entreprenør Amund Richard Åsness, Notodden, død på Notodden av lungebetennelse, spansk
- 28/11 Johan Johansen, f. 1893 1/12 på Viul, ugift handelsbetjent på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 30/11 Gunnar Bye, f. 1896 31/1 på Hønefoss, ugift bankrevisor på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 4/12 Dagmar Larsen, f. 1901 18/11 på Hønefoss, ugift pike på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 6/12 Anne Karoline Johansen f. Pedersen, f. 1863 22/6 i Hole, gift med murmester Edvard Johannessen, Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 10/12 Aagot Halvorsen f. Larsen - se Norderhov
- 16/12 Petter Martinus Strøm, f. 1898 8/7 på Tyristrand, ugift fyrbøter aspirant på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk (bgr på Tyristrand)
- 27/12 Elise Marie Hansen f. Fekjær, f. 1878 14/9 i Hole, gift med verkstedsarbeider Hilmar Hansen på Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 30/12 Petra Amalie Larsen, f. 1891 27/3, Hønefoss, ug. kontordame, Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- Mulig også:**
- 8/10 Finn Christensen, f. 1915 9/4 i Kristiania, far: typograf Jørgen A. Christensen, bosatt i Hønefoss, død av influensa
- 18/10 Hartvig Kristian Jentoft, f. 1914 2/2 i Hønefoss, far: postledsager Rikard Jentoft, bosatt i Hønefoss, død av influensa

1919

- 19/1 Olaf Kristian Olsen, f. 1899 16/1 på Hønefoss, ugift, sjømann, far: Ole Gulbrandsen Støa, død i New York av lungebetennelse, spansk
- 6/3 Ole Kristiansen, f. 1914 5/5 i Haug, far: gårdbruker Andreas Kristiansen, Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk
- 3/4 Peder Hansen, f. 1896 4/3 i Norderhov, gift sjømann, Hønefoss, død på Ullevål sykehus, Kristiania, død av lungebetennelse, spansk
- 5/5 Hilda Caspersen, f. 1909 11/4 på Hønefoss, far: handelsmann Johan Caspersen, Hønefoss, død av lungebetennelse, spansk

1920

- 7/2 Helga Elise Hansen - se Norderhov
- 24/2 Ole Jørgensen Thon, f. 1885 6/10 på Modum, gift, banemester på Fetsund, død av lungebetennelse, spansk - ifølge nekrolog 28/2 i Hønefoss og Oplands Socialdemokrat død av spanskesyke og lungebetennelse
- 3/3 Annette Olsen - se Norderhov

Haug sogn

Også i kirkebøkene for Haug oppgis i nesten alle tilfelle spansk syke som dødsårsak. Dødsfallsprotokoll for Haug er ikke ført, og lensmannskontorets dødsfallslistene angir ikke dødsårsak.

I Norderhov helseråds møte 30. november 1918 ble det påpekt at mange nylig var blitt smittet ved en basar i Haug, og det ble etterlyst en mer resolutt opptreden fra helserådets side. Distriktslege Wedøe bekreftet at dansemorøer og basarer nok kunne bringe smitten videre, men den omtalte basaren i Haug hadde han ikke noe kjennskap til.

Lina og Johan Gjermundbo mistet 1. november 1918 to sønner på sytten og nitten år som

døde med en halv times mellomrom, og noen dager senere døde også en hjemmeværende voksen sønn. Lina fylte 85 år 17. januar 1946, og ble omtalt i Ringerikes Blad som også fortalte hennes tragiske historie. Lesere av Hringariki nr 2/2020 vil kjenne Lina fra min artikkel om åtteårige Rita Kramer fra Sandvika som i april 1940 var på besøk på hytta til Arne Paasche Aasen, og som sammen med flere andre søkte ly på Gjermundbu. Det kom så langt at Lina og ektemannen Johan måtte flykte i kuleregnet da tyskerne rykket inn på gården, og hun skal ha spurt: ”Men å er det som piper så rart i lufta, Johan?”

1918

- 14/10 Ester Hansdatter Gundersby, f. 1908 8/11 på Åserud, far: gårdmann Hans Andreas Gudbrandsen Gundersby på Åserud, død av spansk syke
- 27/10 Erik Mikkelsen Mælingen, f. 1830 4/12 i Mælingen u. Alme, enkemann, skogsarbeider, bopel Mælingen, død av spansk syke
- 29/10 Petter Hanssen Tveiter, f. 1890 25/10 på Tveiter, ugift, gårdsbestyrer på Tveiter, død av spansk syke
- 1/11 Hans Johansen Gjermundbo, f. 1899 9/1 på Gjermundbu, ugift, gårdmannssønn, far: gårdmann Johan Olsen Gjermundbo, død av spansk syke
- 1/11 Ole Johansen Gjermundbo, f. 1902 21/9 på Gjermundbu, far: gårdmann Johan Olsen Gjermundbo, død av spansk syke
- 2/11 Hans Eriksen Mælingen, f. 1870 13/1 i Mælingen u. Alme, gift, brøtningsarbeider, bopel Mælingen, død av spansk syke
- 2/11 Gunda Marie Martinsdatter Loshagen, f. 1896 15/8, Loshagen, ugift, sypike, far: selveier Martin Johansen Loshagen, død av spansk syke
- 4/11 Martin Kristoffersen Dæla - se Norderhov hovedsogn
- 4/11 Maren Andersdatter Bråten, f. 1868 31/3 på Bakken u. Rud i Lunder, gift med skogsarbeider Petter Halvorsen Bråten, selveier på Kjernsbråten av Berg, død av spansk syke
- 6/11 Kristi Engebretsdatter, f. 1861 28/3 på Rankedal u. Viul, gift med skogsarbeider Johan Tollefsen Almedokka, selveier på Almedokka av Alme, død av spansk syke
- 12/11 Lars Johansen Gjermundbo, f. 1891 14/7 på Ødegård i Sylling, ugift, hjemmeværende, far: gårdmann og furér Johan Gudbrandsen Gjermundbo, bopel Lund av Vesetrud, død på Glitre sanatorium i Hakadal av spansk syke og lungetuberkulose
- 12/11 Olga Marie Karlsen, f. 1899 9/12 på Knestang, ugift, tj.pike, far: sliperarbeider Gulbrand Larsen, selveier på Lostajet av Lo, død på Bærums epidemilasei av spansk syke
- 16/11 Martin Jonsen Vager, f. 1848 3/6 på Søndre Vaker, ugift, fhv skipsfører, bopel Berg, død av spansk syke
- 20/11 Anders Kristiansen Hagen, f. 1886 11/4 i Hagen av Hval, ugift, smedarbeider, bopel Hagen, død av spansk syke
- 24/12 Anne Marie Pedersdatter Torp - se Hønefoss
- 27/12 Karen Marie Hansdatter, f. 1918 2/6 på Sletta av Sandli ødegård, tvilling, far: papirfabrikarbeider Hans Jul Johansen, Sletta, død av spansk syke

Mulig også:

- 14/10 Anne Karine Jakobsdatter Roterud, f. 1849 28/1 på Rullebråten av Tollefsrud i Sør-Aurdal, enke på Roterud av Auren, død av lungebetennelse
- 18/10 Jens Kristensen, f. 1896 12/4, Hofs bruk, sjømann, død på Gonnors Island. New York, av lungebetennelse
- 24/11 Olaf Andreas Teserud, f. 1890 3/8 på Teserud, farmer, død i Vancouver, Canada av influensa

1919

- 20/4 Maren Mattea Kristiansdatter, f. 1882 2/7 på Stubdal i Norderhov, gift med brøtningsarbeider Otto Olsen Almestrand, bopel Almestrand u. Alme, død av spansk syke

Veme sogn

Veme ble i disse årene regnet som eget sogn i Norderhov prestegjeld, men begravelseslister for Veme sogn ligger ikke ute på nettet, og kan heller ikke sees ved Statsarkivet på Kongsberg. Muligens er de fortsatt ikke levert til arkivverket. Listen nedenfor skriver seg fra Norderhov-lensmannens dødsfallsprotokoll med inn-tatte dødsfall fra Veme, der syv tilfelle av lungebetennelse og ett av spanskesyken er notert i slutten av oktober 1918. Det var bare den 46 år gamle Ragna Marie Olsdatter, selveierkona på Nordre Hjelmerud, som fikk diagnosen spanskesyke av legene, men sannsynligvis var alle disse døde som følge av ettervirkninger.

Søsknene Harald og Gerda Engebretsen, 27 og 24 år gamle fra plassen Jordestua under Veme, døde med en dags mellomrom av lungebetennelse, utvilsomt av ettervirkninger etter spanskesyken. De var barn av plassfolket Engebret Evensen og Gunda Haraldsdatter. Harald var ugift og bodde hjemme i Jordestua, mens Gerda var gift til plassen Bråten.

Ingen i Veme sogn døde av lungebetennelse eller spanskesyke i tredje og fjerde bølge, men en kar fra Veme døde riktignok langt borte i den nye verden. Hønefoss og Oplands Socialdemo-

Ragna Maria Olsdatter, født Kind,
gift med Anton Hjelmerud.

krat meldte 13. mai 1919 at ungkaren Nils Aslesen hadde gått bort 27. mars av lungebetennelse etter spanskesyken. Han var født i 1887, sønn av Asle Knutsen Vestheim, emigrerte i 1906 til Minnesota, og kom senere til Saskatchewan, Canada, der han avgikk ved døden.

1918

- 25/10 Harald Engebretsen Jordestuen, f. 1891 16/4 i Norderhov, ugift, skogsarbeider, bopel Jordestua pr Veme, død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 26/10 Gerda Engebretsen, f. 1894 26/5 i Norderhov, gift med skogsarbeider Sigurd Syversen, bopel Bråten pr Veme, død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 2/11 Karl Helgesen Nøkleby, f. 1887 10/3 på Nøkleby, ugift jordbruker og maler på Nøkleby, død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 23/11 Ragna Marie Olsdatter, f. 1872 18/11 på Tyristrand, gift med gårdbruker Anton Hjelmerud, død av spanskesyken (dr. Harboe)
- 29/11 Ingrid Larsdatter Haaheim, f. 1899 9/9 på Torvestad i Ryfylke, hjv. datter, far: gårdbruker Lars Haaheim på Hjelmerud, død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 4/12 Nils Larsen, f. 1892 24/1 på Koppang, gift, telegrafist, bopel Veme, død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 8/12 Gunda Klausen, f. 1909 14/2 i Norderhov, far: tømmermann Karl Klausen, Elvely pr Veme, død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 17/12 Anders Olsen Ramberget f. 1874 12/8 i Norderhov, tømmerhogger, bopel Veme, død av lungebetennelse (dr. Harboe)

Lunder sogn

Hønefoss og Oplands Socialdemokrat meldte 15. november 1918 at spanskesyken hadde begynt å rase voldsomt i Lunder, særlig i Vestbygda. Annen bølge skal ha slått ekstra hardt ut her, og lokale fester og dansemoroer ble raskt forbudt.

I Norderhov helseråds møte 30. november opplyste distriktslegen at spanskesyken var sterkt på retur, men presiserte at den fortsatt var aktiv i enkelte strøk, særlig på Sokna. Representanten Tangen ga sterkt uttrykk for at forbudet i Lunder hadde trådt altfor sent i kraft.

Anne Sofie Hval har i Heftet Ringerike 2019 fortalt om skogsbestyreren Ragnvald Johansen Krogsrud, som døde i november av spanskesyken like før fylte tretti år.

I en nekrolog over Gina Liuhagen 30. november 1953 i Ringerikes Blad leser vi at hun i 1900 sammen med mannen Thorvald flyttet inn på Liuhagen i Vemebygda. Hennes verste tid var nok i november 1918 da hun mistet tre barn, blant dem eldstesønnen Ola i spanskesyken.

Noen få dager senere døde de nyfødte tvillingbarna Olga og Gudrun, ifølge avisnekrologen av spanskesyken, men dødsfallsprotokollen antyder for tidlig fødsel. Familien bodde da på Sessrud i Lunder, men barna ble begravet ved Veme kirke.

Tredje og fjerde bølge av sykdommen førte derimot ikke til dødsfall i Lunder, med et mulig unntak for en nær 90 år gammel kvinne på Modalen som døde av lungebetennelse så sent som 16. mai 1920.

1918

- 10/11 Ole Torvaldsen Liuhagen, f. 1900 15/11 i Liuhagen, ugift, skogsarbeider, far: gårdbruker Torvald Olsen Liuhagen på Sessrud, død av lungebetennelse, begravet ved Veme
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 12/11 Emilie Ellingsdatter, f. 1905 21/1 på Øvre Hallkjennrud, far: gårdbruker Elling Olsen Aalde, bopel Olde, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 14/11 Anna Isaksdatter Jonsrud, f. 1897 1/3 på Bråten i Strømsoddbygda, ugift, tj. på Haukedalen, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 16/11 Gunhild Olsdatter Solli, f. 1890 29/9 på Luderudbråten i Gol, gift med arbeider Bernt Andreassen Solli på Blikrud, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 20/11 Nelle Kristine Nilsdatter Berger, f. 1851 31/1 i Nordsethagen i Søndre Odalen, gift med livøresmann Amund Sjønnessen Berger på Eidsgård, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Sigstad)
- 26/11 Elling Kristiansen Solbakken, f. 1894 14/6 i Solbakken u. Blikrud, Lunder, arbeider, bopel Solbakken, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Sigstad)
- 27/11 Gunhild Martinsdatter Heieren, f. 1906 5/6 på Blikrud, far: gårdbruker Martin Nubsen Heieren på Blikrud, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Sigstad)
- 29/11 Elise Olava Palmesdatter Strømsodd, f. 1880 15/2 på Aure i Lunder, gift med gårdbruker Anders Andersen Strømsodd, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse
- 30/11 Ragnvald Johansen Krogsrud, f. 1889 27/12 på Nøkleby i Norderhov, gift, skogsbestyrer, bopel Snyta u. Ø. Lundesgården i Lunder, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Harboe)

Mulig også:

1920

- 16/5 Berte Helene Abrahamsdatter Ødegaard, f. 1832 12/7 på Sørsdal, gift med kirkesanger Narve Pedersen Ødegaard, bopel Modalen, død av lungebetennelse - ikke oppført i dødsfallsprotokollen

Ådal prestegjeld

Ådal var et selvstendig prestegjeld på denne tiden. Klokkebøkene for Vikar, Nes og Ytre Ådal (Hval) oppgir i stor grad spanskesyken som dødsårsak, og distriktslegen O. Chr. Røsing bekreftet ofte dette i sine dødsattester. I den farlige andre bølgen finner vi imidlertid mange som oppgis døde av lungebetennelse både i klokkebøker og dødsfallsprotokoll, helt ulikt mønsteret for Norderhov hovedsogn.

Det ser ut som om spanskesyken kom sent til Ådalen. Gårdbrukeren Martin Hansen Myhre var født her, og ble begravet 27. oktober 1918 ved Hval kirke til tross for at han eide et bruk

ved Sørgefoss og derfor er oppført i dødsfallsprotokollen for Norderhov. Det første sikre lokale dødsofferet er da den 20-årige Ågot Krogsrud, som bodde på Grønvoll skole i Ytre Ådal og døde 4. november.

Om smitten kom sent til Ådalen, har man trolig det siste ringerikske dødsfallet i tredje bølge her: den opprinnelig svenske mureren Anton Gustavsen på Hen som døde 13. juni 1919 og ble begravet i Hval kirke.

I underkant av tyve mennesker i Ådal døde av spanskesyken i annen bølge. Som ellers på Ringerike var det få dødsfall her i tredje og fjerde bølge.

Viker sogn

Viker sogn ser ut til å ha sluppet billig unna spanskesyken, men det er noen begravelser her med uklar dødsårsak. Dødsfallsprotokollene for Ådal er svært mangelfulle, og unnlater ofte å medta legenes diagnose.

Den 31 år gamle gårdbrukerkona Anna Mathilde Gabrielsdatter, gift med Anders Paulsen Strande, døde 23. januar 1919 av spanskesyken og nyresykdom, skal man tro dødsattesten. Til sognepresten ble det sagt at hun døde av magesår. Vi ser at hun dagen før hadde født datteren Gunhild Johanne, som døde fire måneder senere av lungebetennelse og kan ha vært blant de siste ofrene i tredje bølge.

Den ni måneder gamle Olaug Fingarsdatter Palmesen, som var bortsatt av fattigvesenet, døde 27. februar 1920 av lungebetennelse ifølge kirkebøkene, bare ni måneder gammel, trolig som ett av ofrene for fjerde bølge. Måneden etter døde hennes mor Petra Marie Palmesen av tuberkulose på Vollen under Finnsand.

Anna Mathilde Gabrielsdatter Strande.

1918

- 4/11 Harald Simensen, 29 $\frac{3}{4}$ år, f. i Øvre Eiker, landhandler, bopel Renna, død av hjertelammelse som følge av spanskesyken - ifølge dødsfallsprotokollen for Norderhov er han død av lungebetennelse (dr. Røsseng)
- 15/11 Anne Olsdatter Smerud, 22 år, f. på Torstensrud, hjv. datter, far: forpakter Ole T. Smerud, bopel Sandvika, død av den spanske syke og lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken (dr. Røsseng)
- 17/11 Cecilie Andreasdatter, 31 år, f. i Dalen, Olsvika, gift med skogsarbeider Ole E. Rolid, bopel Øyen, Elsrud, død av den spanske syke og lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken (dr. Røsseng)
- 21/11 Gjertrud Simensdatter Ramberget, f. 1852 i Ramberget, pike, bopel Skognes, dødsårsak ikke oppgitt - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken (dr. Røsseng)

Mulig også:

- 2/12 Gudbrand Gabrielsen, f. 1893 i Enga, fattigforsørget, far: skogsarbeider Gabriel Nilsen, bopel Sandvika, død av lungebetennelse - ingen dødsårsak oppført i dødsfallsprotokollen

1919

- 24/1 Anna Mathilde Gabrielsdatter Strande, f. 1887 15/9 på Ringen, gift med gårdbruker Anders Paulsen Strande, død av magesår - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken og nyresykdom (dr. Røsseng)

Mulig også:

- 4/6 Gunhild Johanne Andersdatter, f. 1919 23/1 på Strande, datter av gårdbruker Anders Paulsen Strande, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Røsseng)

Mulig også:

1920

- 18/1 Magna Lovise Gudbrandsdatter Nymoen, f. 1914 18/8 på Nymoen, far: skogsarbeider Gudbrand Nymoen, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse
- 27/2 Olaug Fingalsdatter Palmesen, f. 1919 25/5 på Vollen u. Finnsand, far: skogsarbeider Fingal Palmesen, bopel Engerodden, død av lungebetennelse - ingen dødsårsak oppført i dødsfallsprotokollen

Nes sogn

Også her er det i flere tilfelle tvil om den egentlige dødsårsaken. Brødrene Sigurd og Halvard Kristoffersen på gårdsbruket Plassen døde samme dag, 14. november, og mens dødsårsaken for Halvard ble oppgitt som hjertelammelse, ble Sigurds dødsfall innmeldt som lungebetennelse. Dr. Røsseng attesterte imidlertid at Halvard var død av spanskesyken, og ettersom brødrene døde på samme dag, er det liten grunn til å tro annet enn at de begge var blitt smittet i forkant av etterfølgende sykdommer.

I annen bølge døde bare seks personer i Nes, ifølge kirkeboken tre av lungebetennelse og tre av hjertelammelse. Dr. Røsseng mente derimot at to av tilfellene med hjertelammelse skyldtes spanskesyken.

I tillegg døde husmannskona Ragnhild Mikkelsdatter Gravlibråten av hjertelammelse ifølge klokkeboken, mens dr. Røsseng skrev lungebetennelse. Så sent som 22. oktober 1954 kunne enkemannen Erik Gravlibråten fortelle Ringes Blad at Ragnhild var død av spanskesyken.

1918

- 14/11 Sigurd Kristoffersen Plassen, f. 1893 på Vollen, gift, bor på Plassen i Nes, død av lungebetennelse - i dødsfallsprotokollen er dødsårsak ikke oppgitt
- 14/11 Halvard Kristoffersen Plassen, f. 1905 på Plassen i Nes, far: gårdbruker Kristoffer Gudbrandsen Plassen, død av hjertelammelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanskesyken (dr. Røsseng)
- 28/11 Ragnhild Mikkelsdatter Gravlibråten, f. 1877 i Sør-Aurdal, gift med husmann Erik Iversen Gravlibråten, død av hjertelammelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Røsseng) - ifølge opplysninger fra enkemannen (1954) død av spanskesyken

Mulig også:

- 23/10 Ingeborg Næss, f. 1889 i Østerdalen, gift med gårdbruker Andreas Jørgensen Næss, død av lungebetennelse og overgitt til krematoriet i Kristiania - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse
- 28/11 Gunhild Gudbrandsdatter Putten, f. 1880 i Sør-Aurdal, gift med forpakter Anton Olsen Putten, død av hjertelammelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av hjertelammelse (dr. Røsseng)
- 6/12 Gudbrand Andersen Holte, f. 1838 i Lia, gårdbruker på Skaugstad, død av lungebetennelse - ingen opplysninger i dødsfallsprotokollen om dødsårsak
- 21/12 Gunhild Iversdatter Løken, f. 1854 på Løken, gift med husmann Torgrim Arnesen Løken, død av hjertelammelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av hjertelammelse (dr. Røsseng)

1919

- 27/1 Aagot Gunhild Sørensen, f. 1884 på Jevnaker, hjemmевærende datter, fattigvesenet, bopel Kirkeby på Nes, død av hjertelammelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanskesyken (dr. Røsseng)

Ytre Ådal sogn (Hval)

Gårdbruker Gudbrand Løkke på Skollerud mistet 4. desember 1918 sin kone Ingeborg Jespersdatter, som var innlagt på St. Josephs hospital i Drammen. På et langt senere tidspunkt, 2. februar 1945, gratuleres han i Drammens Tidende med 70-årsdagen. Der fortelles det at han i 1918 mistet sin livsglade hustru i spanskesyken, og at

han da ble alene om å stå for hjemmet og oppdra fire små barn.

Presten har gjennomgående brukt betegnelsen spanskesyke i klokkeboken. To dødsfall under den tredje bølgen i 1919 er oppgitt som lungebetennelse, men også disse er mest sannsynlig en følge av spanskesyken.

- 27/10 Martin Hansen Myhre, f. 1894 4/2 på Myre, gift gårdbruker, eier av Plassen ved Sørgefoss i Norderhov, død av lungebetennelse (spanskesyken) - ifølge dødsanmeldelsesprotokollen for Norderhov er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 2/11 Ågot Krogsrud, f. 1897 25/11, Grønvoll skole, ugift hjemmевærende datter, bopel Grønvoll skole, død av lungebetennelse (spanskesyken) - ifølge dødsfallsprotokollen død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 21/11 Anton Kristoffersen Skjellerud, f. 1895 13/9 i Søndre Land, gift arbeider, bopel Pålerud, død av hjernebetennelse (spanskesyken)
- 27/11 Klara Olava Olsdatter, f. 1900 3/12 på Hen, uekte, åndssvak, fattiglem, bopel Hentajet, far: ugift murer Ole Evensen, død av lungebetennelse (spanskesyken) - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 1/12 Marta Berntsdatter Juverud, f. 1890 19/5 på Skollerud, fattiglem, gift med skogsarbeider Petter Knutsen Juverud, bopel Benterud, død av hjertelammelse (spanskesyken)

- 4/12 Ingeborg Jespersdatter Løkke, f. 1881 21/8 på Hallingby, gift med gårdbruker Gudbrand Knutsen Løkke, bopel Lille Skollerud, død på St. Josephs hospital i Drammen av hjertelammelse (spanske syken)
- 10/12 Karl Ellingsen Korgerud, f. 1907 22/8, Korgerud u. Semmen, far: skogsarbeider Elling Jansen Korgerud, død av spanske syken og halskatarr - ifølge dødsfallsprotokollen død av spanske syken (dr. Herlofsen)
- 18/12 Ole Hansen Håkenstad, f. 1889 21/5 på Skollerudverket, gift, skogsarbeider, bopel Håkenstad, død av hjernebetennelse (spanske syken) - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse

1919

- 13/6 Anton Gustavsen, f. 1863 25/5 i Sverige, gift, murer, bopel Hen, død av lungebetennelse (spansk)

Mulig også:

- 29/1 Randi Kristoffersdatter Hagen, f. 1836 27/4 på Hen, enke etter en sliperarbeider, bopel Hagen u. Hen, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (dr. Wedøe)
- 24/4 Petter Gudbrandsen Lia, f. 1840 24/1 i Kirstistua, gift husmann, bopel Bergsundlia, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)

1920

- 27/1 Hildur Karoline Larsen, f. 1903 20/3 på Somdalsbråten, ugift, handelsskoleelev, bopel Somdalsbråten, død på Ullevåls lasarett i Kristiania av spanske syken (lungebetennelse)
- ifølge dødsfallsprotokollen død av influensa (dr. A. Vetlesen, Kristiania)

Hole prestegjeld/ hovedsognet

Den farligste perioden (oktober - primo desember 1918) førte ikke til så mange dødsfall i Hole hovedsogn, og i kirkebøkene herfra blir fransk syke bare rent sporadisk oppgitt som dødsårsak, mens legene ofte gjør bruk av denne diagnosen. I Norderhov hovedsogn skjedde faktisk det motsatte.

En 77 år gammel arbeidsmann i Fekjærstua døde så sent som 26. mai 1920 av lungebetennelse, og om denne skyldtes spanske syken, må det i så fall være ett av de siste tilfellene i fjerde bølge.

1918

- 10/10 Ole Nestor Amundsen, f. 1917 10/4 på Byerhaugen, far: jordarbeider Ole Amundsen på Byerhaugen, dødsårsak ikke oppgitt i klokkeboken
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av spanske syken og lungebetennelse (distriktslegen)
- 11/10 Torleif Nicolaisen, f. 1894 på Frøyshov, ugift, stud. jur., bopel Frøyshov, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse og hjertelammelse (distriktslegen)
- ifølge notis 12. oktober 1918 i Ringerikes Blad er han død av spanske syken og lungebetennelse
- 13/10 Josefine Ullitz, f. 1873 i Slagen, Sem, fraskilt, bopel Hårum sinnssykekoloni (bgr i Norderhov), død av fransk syke - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av spanske syken (dr. Wedøe)
- 3/11 Sverre Adolfsen Fuhre, f. 1902 i Hole, gårdmannssønn på Gomnes, ifølge klokkeboken død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse etter spanske syken (dr. Oppen)

Sannsynligvis også:

- 11/10 Paul Andersen Søhol, f. 1898 på Søhol, ugift gårdmannssønn på Ullern, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 12/10 Anna Mathilde Karlsdatter Sonerud, f. 1884 på Sonerud, ugift, hjv på Sonerud, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse og hjertelammelse (distriktslegen)
- 2/12 Sara Hildeborg Fekjær, f. 1900 20/1 i Hole, ugift, tj.pike på Hønefoss, død av lungebetennelse
- 4/12 Karl Johan Jakobsen, f. 1903 i Hole, ugift jordarbeider på Steinseie, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse og bronkitt (dr. Herlofsen)

1919

- 5/1 Olava Olsdatter Ruud, f. 1855 6/1 i Hole, ugift rentenist, bopel Eikeli, Norderhov, død av spansk syke
- ifølge dødsfallsprotokollen for Norderhov er hun død av spanskesyken (dr. Wedøe)
- 1/4 Ingar Johannes Andersen, f. 1918 16/9 på Bråten, far: gårdmann og jordarbeider Ingebrigt Olaf Andersen Bråten, død av spansk syke

Mulig også:

1920

- 26/5 Ole Ellingsen, f. 1843 i Hole, enkemann, jordarbeider, bopel Fekjærstua, ukjent dødsårsak
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)

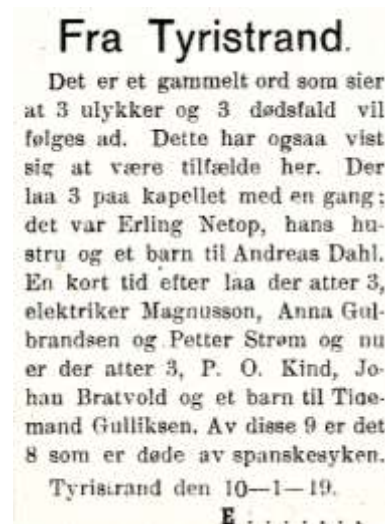
Tyristrand sogn

På Tyristrand ble det notert fem sikre tilfelle av spanskesyken i annen bølge, men det var nok flere. Ole Einarsen, formann på en papirfabrikk, hevdet i et innlegg 8. januar 1919 i Hønefoss og Oplands Socialdemokrat at det fram til julen 1918 bare hadde skjedd fire-fem tilfelle av smitte, men da ble den ene familie etter den andre angrepet. Dette hadde da også ført til at et hundretalls mennesker nå lå til sengs. Hos Elling Klavåsen lå det fire stykker, og to var så syke at de var redd for livet. Det hadde ikke vært noen lege å få, og folk hadde blitt oppskremt da de fikk rede på at forbudet mot åpne skoler og forlystelseslokaler var opphevet. Einarsen mente at distriktslege Wedøe ikke kunne ha reelt kjennskap til hvordan spanskesyken nå raste på Tyristrand, og sto på at det hadde vært ufor-svarlig å oppheve forbudet.

Dette utløste en debatt i bladet mellom Einarsen og dr. Wedøe. Legen svarte at opphevelsen av forbudet var gjort etter samråd med legene i Hønefoss, og at disse fortsatt mente at epidemien var sterkt på retur. Noe forbud ville derfor ikke bli gjeninnført. Einarsen kunne på sin side ikke forstå hvorfor forbudet ble opphevet når smitten på Tyristrand var på sitt verste, da det bare var dr. Herlofsen som praktiserte her og umulig kunne komme til alle syke.

1918

- 26/10 Ole Hansen Kjærnsli, f. 1892 på Tyristrand, bopel Kjærnsli, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse etter spanskesyken
- 7/11 Charles Hansen Pjåkerudeie, f. 1887 i Kristiania, arbeider, bopel Pjåkerudeie, ifølge klokkeboken død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse etter spanskesyken
- 11/11 Beda Eriksen, f. 1892 på Modum, Rikshospitalet, gift med gruvearbeider Elling Eriksen, død av spanskesyken - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av lungebetennelse (Rigshospitalet)
- 25/11 Kristian Andreassen Dahl, f. 1917 21/7 på Tyristrand, bopel Nikkelverket, far: Andreas Kristiansen Dahl, død av spanskesyken - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Jørgensen)
- 27/11 Elling Eriksen, f. 1889 på Tyristrand, gruvearbeider, enkemann, bopel Ertelia, død av spanskesyken og lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Sigstad)

Signaturen E. oppga i samme avis 13. januar ni navn på døde mennesker, hvorav åtte skulle være døde av spanskesyken.

Ifølge dr. Wedøe gjaldt forbudet i hele jule-tiden, da det først ble hevet 2. januar. Skolen hadde åpnet 11. januar, men bare én klasse hadde hatt undervisning ettersom de fleste lærerne hadde vært syke, og ingen offentlige fester eller forlystelser var holdt på Tyristrand etter nyttår.

Tyristrand ser ut til å ha blitt hardest rammet av den tredje bølgen på Ringerike. Ole Einarsens skepsis kan nok ha vært berettiget.

Sannsynligvis også:

- 9/10 Aksel Gustavsen Holte, f. 1896 på Tyristrand, ugift, mekaniker, død av lungebetennelse på Kongsberg
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Samuelson)
- 11/12 Olof Magnusson, f. 1889 i Sundsvall (Sv), gift, elektriker, bopel Heieren, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Oppen)
- 12/12 Anna Ovidia Gulbrandsen, f. 1894 på Tyristrand, ugift, butikkjomfru på Hønefoss, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død i Hønefoss av lungebetennelse (dr. Oppen)

1919

- 6/1 Elsa T. Gulliksen, f. 1916 27/11 på Tyristrand, far: nikkilverkarbeider Tidemand Gulliksen på Fægri-bråten, død av spansk syke - ingen dødsårsak oppgitt i dødsfallsprotokollen
- 31/3 Otto Kristensen Moe, f. 1886 26/5 på Tyristrand, ugift, hjv., bopel Nakkerud, død av lungebetennelse etter spanskesyken
- 31/3 Jens Hansen Haugen, f. 1885 på Tyristrand, gruvearbeider, gift, bopel Bekkelaget, død av lungebetennelse etter spanskesyken
- 2/4 Marie Kristine Jensen Haugen, f. 1916 på Tyristrand, far: bruksarbeider Jens Hansen Haugen på Bekkelaget, død av lungebetennelse etter spanskesyken
- 11/4 Andreas Gustavsen Dahl, f. 1897 på Tyristrand, ugift, bruksarbeider, Drammen sykehus, død av lungebetennelse etter spanskesyken

Sannsynligvis også:

- 2/1 Peder Olsen Kind, f. 1869 på Tyristrand, gårdbruker, død av lungebetennelse på Rikshospitalet
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (Rigshospitalet)
- 3/1 Karl Johan Bratvold, f. 1877 på Tyristrand, bruksarbeider, bopel Bratvoll, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Herlofsen)
- 13/1 Harald Hansen Fægri, f. 1916 på Tyristrand, far: gårdbruker Hans Hansen Fægri, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse
- 19/1 Aslaug Johansen Bakken, f. 1916 18/4 på Tyristrand, far: gruvearbeider Johan Bakken på Hollen, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er hun død av hjernebetennelse
- 21/1 Gustav Andreassen Fægri, f. 1890 på Tyristrand, gift, bruksarbeider, bopel Bakkevoll, død av lungebetennelse - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Sigstad)
- 21/1 Ole Andersen Sørli, f. 1896 på Tyristrand, ugift, steinarbeider, død av lungebetennelse på komm. sykehus i Kristiania - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (sykehuslege)
- 15/2 Bernhard Andersen Bakken, f. 1897 på Tyristrand, ugift, arbeider, bopel Kinnseie, ifølge klokkeboken død av tæring - ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Harboe)
- 28/2 Gotfred Hansen Bergum, f. 1884 i Kristiania, gift, arbeider, bopel Bergum, død av lungebetennelse
- ifølge dødsfallsprotokollen er han død av lungebetennelse (dr. Sigstad)

Oppsummering

Spanskesyken spredte seg gjennom dråpesmitte, og effektive vaksiner mot influensa og lungebetennelse fantes ikke i 1918. Enkelte steder i verden lå sykkeligheten over 80 %.

I Norge utgjorde de døde 0,6 % av befolkningen, likt med Sverige, men et høyere tall enn i Danmark og Tyskland. USA slapp relativt billig fra det med 0,7 % dødelighet, mens den i Alaska lå på 8 %! I India var tallet 6,1 %, på Vest-Samoa i Stillehavet 23,6 %, og hos urfolk i Labrador nordøst i Canada hele 34 %.

I Norge var det bygder i nord som ble hardest rammet: Kistrand 2,1 %, Karasjøk 2,2 % og Lebesby 2,6 %, noe som åpenbart skyldtes at samene hadde mindre immunitet mot influensa.

Selvsagt fikk spanskesyken store sosiale konsekvenser. Bare 21 % av befolkningen kunne få utbetalt syketrygd, som var avhengig av offentlig sykeforsikring som det store flertallet ikke hadde hatt råd til. Utallige personlige tragedier oppsto også i ettertid med familier som var gått i oppløsning. Mange som hadde vært smittet fikk søvnproblemer og konsentrasjonsvansker, i noen tilfelle også hjerteproblemer, lungetuberkulose og nyresykdommer. Den såkalte sovesyken, som i 1920-årene krevde en del dødsfall, kan også ha oppstått i etterkant av spanskesyken.

Dagens covid-smitte er ille nok, men en epidemi med like sterke følger som spanskesyken kommer nok aldri igjen i Norge.

Vor inderlig kjære søn, vor
bror, min forlovede
bankrevisor Gunnar Bye
døde stille og rolig idagmorges,
nær 23 aar gammel av lungebe-
tændelse efter den spanske syke.
Hønefoss 30. november 1918.
Gina Bye,
født Engebrigtsen.
Olaus Bye,
fhv. underkvartermester.
Margit Sørensen,
forlovede.
Søskende.
Begravelsen foregår fra Høne-
foss gravkapel lørd 9 den 7de
december førstk. kl. 1 1/2 eftm.

At vor inderlig kjære Søn og
Broder, min Forlovede
Birger Bye
døde i Casper, Wy'ning, U. S.
Amerika igaar, 33 1/2 Aar gammel,
av Spanskesyken bekjendtgjøre: sær-
geligst for Slægt og Venner.
Hønefoss 7. April 1920.
Gina Bye Olaus Bye,
f. Engebrigtsen
Forældre.
Elin Holthe,
Forlovede.

To brødre fra Hønefoss ble med to års mellomrom rammet av spanskesyken.
Eldstebroren Birger bodde da i Wyoming, USA.

Kilder

Ministerialbøker og klokkerbøker for Norderhov, Ådal og Hole prestegjeld.
Lensmannens dødsfallsprotokoller for Norderhov, Hønefoss, Ådal og Hole.
Hønefoss og Omegn Socialdemokrat og Ringerikes Blad 1918-20.

Litteratur

Borza, Tom: Spanskesyken i Norge 1918-19. *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening* (2001).
Hval, Anne Sofie: Spanskjuken i 1918 herja like hardt på Ringerike som i resten av verden. *Heftet Ringerike* 2019, s. 44-46.
Leegaard, Michael: *Slekten Leegaard i Norge* (1933).
Mamelund, Sverre-Erik: *Spanskesyken*. Store medisinske leksikon (nettutgave 5. mai 2021).
Mamelund, Sverre-Erik og Bjørn Iversen: Sykelighet og dødelighet ved pandemisk influensa i Norge. *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening* (2020).

Frikk Gryte

i Aadalen, død for vel 20 Aar siden, var en mor-
som Skrue. Han havde Svarteboka og kunde
gjøre endel rart. Men han fandt ogsaa paa mange
Skøierstreker. Engang lurte han Sognepræst
Christophersen. Han satte en dau Buk paa Ski,
batt en brændende Tyrifakkel foran Bukken og
en ditto bak ham og satte saa Skiene avsted ut

over en Bakke netop som Præsten kom kjørende.
Præsten maatte tru, at det var en levende Buk
med overnaturlige Flammer, som kom akende
imot ham.

En fra Andersbraaten og Bagstekonen Net-
oppa fra Plassen Netop hadde ogsaa Svarte-
boka.

”Nu” 15/1914, redigert av Anders Mehlum. Gjengitt i Kongsberg Tidende, 30. mars 1914.

Fredrik Olsen Gryte (1815-1884) var husmann på plassen Gryte under Ringerud i Øvre Ådalen.

Husmannsplasser under Pukerud og Hovland i Lunder på 1700-tallet

Pukerud og Hovland med gammelt nummer 176 og 177 og nytt nummer 139 og 140 er over middels store gårder i Lunder. Da gårdene hadde samme eier fra 1746 og fram til 1869, er de behandlet i samme artikkel. Siden det var store endringer i hvilke plasser som var aktive på 1700- og 1800-tallet, velger vi å behandle 1700-tallet for seg.

av Ragnvald Lien og Amund Gulsvik

Oftere på 1700-tallet enn på 1800-tallet ble beboerne ført med plassens navn i kirkeboka. Det letter plasseringen av personer på riktig plass betydelig. De gangene det kun brukes -eie som adresse, er personen lagt inn «på ledig plass». Dette kan gi feil plassering, og oppføringen må derfor tas med store forbehold. Vi tillater oss likevel å komme med forslag om plassering. Seinere gransking har da noe å bygge på.

Ved ekstraskatten i 1762 var det øyensynlig to husmannsplasser under Pukerud og fire under Hovland. Det riktige er sannsynligvis tre plasser på hver av dem. Fossen under Pukerud er utelatt i 1762, og på Hovlandstangen er det to generasjoner, foreldre og svigerdatter. Fossen og Loftus var gamle plasser under Pukerud, mens Bjørnerud og Hovlandstangen var tilsvarende under Hovland.

Moen, etter hvert Sørmoen, Mælum og Nordmoen, var muligens under begge gårdene og er splittet opp på gårdene her. Sørsdalstangen = Klemenstangen = Pukerudtangen hadde nummer 139/3, men er ikke tatt med her da den var husmannsplass under Sørsdal (Lien 2012).

Hovland, Pukerud, Hovlandstangen, Bjørnerud, Fossen og Moen finnes på kartet fra 1826. Moen er splittet opp på Nordmoen, Sørmoen og Mælum. Fuglerud(plassen) ved Pukerud er markert, men vi har ikke belegg for personer som eventuelt bodde her på 1700-tallet (Gulsvik og Lien 2021). Malerplassen var husmannsplass og blir behandlet i en egen artikkel om 1800-tallet.

Kilde: Kartverket (Norges Geografiske Oppmåling): Rektangelmåling 1:50 000, 19A12, 19B9, 19C4, 19D1, Kapt. Ramm, 1826.

Plasser under Pukerud

Fossen

Fossen under Pukerud var en husmannsplass ytterst i Pukerudhagen og ved elva nær Andenrud-fossen, oppkalt etter gården på den andre siden av Sogna. Dette var en tidlig husmannsplass som ble fraflyttet på 1800-tallet. I 1723 er det etter matrikkelen én husmann under Pukerud. Vi vet ikke hvor bostedet er, men det *kan* være Fossen.

Guttorm Olsen og Ingeborg Gjestsdatter, ble trolovet og gift i 1714. Guttorm var tidlig enkemann da Ingeborg ble begravet 29. juli 1725, 44 år gammel. Ingeborg (ca. 1681-1725) var født på Blikrud som datter av Gjest Ellefsen ved hans første giftermål, og han bodde nok da på Blikrud (Lerfaldet og Lien 2018). Guttorm og Ingeborgs barn:

- Ingemor Guttormsdatter, døpt 17.8.1715, bosted Pukerudeie, dette kan være Fossen
- Ole Guttormsen, døpt 7.3.1717, bosted ikke oppgitt

Navnet Fossen er nok knyttet til Andenrudfossen, her med skådammer. Foto: Amund Gulsvik.

Amund Larsen og Helge Olsdatter, bor i Pukerudeie med barna:

- a. Åse Amundsdatter, døpt 22.3.1721, bosted Pukerudeie. Det er hjemmedåp og blant fadderne er Jon Olsen, bygselmann på Enger i Strømsoddbygda. Det *kan* bety at Helge Olsdatter og Jon Olsen er søsken.
- b. Ole Amundsen, døpt 7.10.1724, bosted ikke oppgitt ved fødselen.

Guttorm Olsen Fossen og Kari Gudbrandsdatter Brekka, trolovet 6. oktober 1725 og gift 2. juni 1726. Dette er Guttorms andre ekteskap, og de har barna:

- a. Ragnhild Guttormsdatter, døpt 22.5.1727, bosted ikke oppgitt
- b. Ingeborg Guttormsdatter, døpt 12.3.1730, bosted ikke oppgitt
- c. Ole Guttormsen, døpt 6.3.1732, bosted Pukerudeie, ganske sikkert Fossen

Østen Engebretsen og Marit Amundsdatter finner vi her seinere på 1730-tallet, helt sikkert fra 1735, innkommet fra Sigdal prestegjeld. Barn:

- a. Brynhild Østensdatter, døpt i Krødsherad 14.2.1723. Brynhild og Gudbrand Mikkelsen ble trolovet 2.7. og gift 23.9.1748. De flyttet til Bergfløttåsen i Lier.
- b. Sigrid Østensdatter, døpt 28.12.1725 i Krødsherad. Pike Sigrid Østensdatter og enkemann Erik Pedersen ble trolovet 13.6.1762. Sigrid og Erik Pedersen Roverud får sønnen Helge, døpt 5.1.1763. Østro (2003:591) omtaler denne Erik Pedersen Roverud (ca. 1692-1774) og hans gifte med Sigrid. Vi må anta at det er samme Sigrid som vokste opp i Fossen. Erik Pedersen Moen og Sigrid Østensdatter får sønnen Østen, døpt 19.3.1768.
- c. Åse Østensdatter, døpt 19.1.1729 i Krødsherad. Se mer under.
- d. Barbro Østensdatter, døpt 7.10.1731 i Lunder, bosted ikke oppgitt. En Barbro Østensdatter er tjenestepike på Helgerud i Heradsbygda i 1762.
- e. Engebret Østensen, døpt 18.5.1735 i Lunder. Faren kalles Østen Fossen. Engebret Østensen og Anne Olsdatter Oldeie/Snyta i Lunder ble trolovet 3.8 (Hovlandseie) og gift 24.8.1760 (Oppgardseie). De var husmannsfolk under Olde i 1762. Barn:
 1. Amund Engebretsen, døpt 11.10.1761, Oldeie
 2. Marte Engebretsdatter, døpt 8.1.1764, Snyta
 3. Marit Engebretsdatter, døpt 6.1.1766, Snyta, begravet 8.10.1774
 4. Berit Engebretsdatter, døpt 6.1.1770, Lundesgardseie
 5. Ole Engebretsen, døpt 28.5.1777, Snyta. Faren blir kalt Engebret Snyta, og Snyta er et Lundesgards-eie som seinere ble prestegård i Sokna sentrum

Det er skifte på plassen Fossen i februar 1751. Marit Amundsdatter Fossen blir begravet 5. januar 1751, og gjenlevende er ektemann Østen Engebretsen og barna nevnt under a.-e. Det er alltid spennende å finne personer som går igjen på samme husmannsplass i flere enn én generasjon, og Åse Østensdatter er en slik:

Åse Østensdatter og Peder Andersen (han kalles Berg ved trolovelsen 30. april 1751 og Hovlandseie ved vielsen 7. november 1751). Deres barn er:

- a. Kristen, døpt 5.1.1752, bosted Fossen
- b. Marit, døpt 9.6.1754, bosted Fossen
- c. Marte, døpt 25.9.1756, bosted Fossen
- d. Johannes, døpt 27.10.1759, bosted Fossen
- e. Berit, døpt 14.5.1763, bosted Fossen
- f. Barbro, døpt 10.5.1766, bosted Fossen

Åse Østensdatter og Peder Andersen overtok trolig i Fossen etter at Åses mor Marit Amundsatter døde. Det passer med at Elling Andersen Lundesgarden på Hovland/Pukerud festet plassen Fossen i 1751 til Peder Andersen og kone (Bjørke u.å.). Av en eller annen grunn er ikke Åse Østensdatter og Peder Andersen med i ekstraskatten i 1762.

Åses far Østen Engebretsen giftet seg på nytt i 1752 med Sigrid Gautesdatter og flyttet til Dokka under Sesserud. Siri hadde tidligere vært gift med Peder Pedersen Sesserudeie og Bendik Knutsen Dokka. Det var skifte 6. april 1765 etter Sigrid Gautesdatter på Dokka under Sesserud.

Blant de siste beboerne i Fossen var folk av Størk-slekta som vi kjenner fra Sørsdal og etter hvert flere gårder. Jon Levorsen Sørsdal døde omkring 1675, og Størk Isaksen Sørsdal (død ca. 1692) ble gift med Åse Kristoffersdatter, enka etter Jon Levorsen Sørsdal. Åse var datter av Kristoffer Lundesgarden, født ca. 1584. Størk var kun bruker av Sørsdal, gårdens eiere var sagbrukseiere ved Hønefossen. I 1682 er Størk nevnt som lagrettemann. Han og Åse hadde barna:

- a. Isak Størksen Sørsdal (ca. 1677-1761)
- b. Jon Størksen, på Kongsvinger 1722
- c. Margit Størksdatter, gift med Ole Endresen Oldeie. De ble viet 24.9.1719, og bodde da på Juvet og Ruds-eie. Margit ble begravet 7.1.1739, og det var 29.6.1739 skifte etter henne i Juvet under Rud. Boet hadde netto 31 riksdaler, og formynder for barna Barbro (19 år) og Størk (7 år) var deres morbror Isak Størksen Sørsdal/Røsby. Ole og Margit hadde barna:
 1. Barbro Olsdatter, døpt 5.10.1720, gift med Tommes Fredriksen
 2. Berit Olsdatter, døpt 5.1.1723
 3. Størk Olsen, døpt 5.8.1731

Ole Endresen giftet seg på nytt 13.9.1739 med Gunhild Evensdatter. Det var 20.11.1753 skifte etter ham.

Soldat Størk Olsen Rudseie og Helge Jensdatter troloves 9. november 1754, og bor på Oldeie da de vies 5. april 1755. Størk Olsen var husmann i Juvet/Rudseie ved ekstraskatten i 1762. Husmann Størk Olsen Juvet beklaget seg i tingboka 1. mars 1764 da over at hans stuehus ved vådeild var lagt i aske. Da han var en fattig mann, måtte han be om godvillige folks hjelp. De fikk barna:

- a. Marit Størksdatter, døpt 21.6.1755, bosted Juvet
- b. Ole Størksen, døpt 20.3.1757, bosted Juvet
- c. Kari Størksdatter, døpt 6.1.1762, bosted Juvet
- d. Kristen Størksen Juvet, er konfirmant 5.3.1780, 17 år
- e. Ole Størksen, døpt 2.2.1772, bosted Fossen. Ole Størksen (1772-1835) var gift med Gullaug Olsdatter (ca. 1773-1823). I 1801 var Ole Størksen jordløs husmann på Øvre Tunga/Sønstebyeie, og han var husmann på Sandvassbråtan da han døde.

Barbro Olsdatter var gift med **Tomas Fredriksen**, og de var husmannsfolk på Blikrud i 1762, *ganske fattige, syge og sengeliggende*. Barn:

- a. Fredrik Tomassen, døpt 7.11.1751, bosted Rudseie, kanskje i Juvet
- b. Ole Tomassen Kollen, ble konfirmert 28.6.1767. Ole Tomassen Bergseie og Kari Mikkelsdatter fikk en sønn Ole Olsen døpt 11.3.1781
- c. Elling Tomassen, døpt 28.3.1756, bosted Blikrudeie, sannsynligvis Kollen
- d. Størk Tomassen, døpt 25.6.1758, bosted Blikrudeie, sannsynligvis Kollen
- e. Guri Tomasdatter, døpt 25.6.1758, tvilling
- f. Tomas Tomassen, døpt 15.2.1762, bosted Kollen

Fredrik Tomassen og Olea Eriksdatter (45 år i 1801) blir trolovet 12. mai 1782, og Fredrik bor på Kollen. Barn:

- a. Barbro Fredriksdatter døpt 29.5.1783, bosted Fossen. Barbro Fredriksdatter Pukerudeie får Kari utenfor ekteskap med svensk innerst Anders Amundsen på Halkinrud.

Husmannsplassen Fossen lå ved Andendrudfossen. Vi tror at jordene var her ovenfor fossen, men vi har ikke funnet tufter eller andre rester etter plassen. Personen på bildet er Erland Solberg. Foto: Amund Gulsvik.

- b. Gunbjørg Fredriksdatter, døpt 6.10.1787, bosted ikke oppgitt
- c. Guri Fredriksdatter, døpt 29.10.1796, konfirmert 4.6.1814, Pukerudeie
- d. Kari Fredriksdatter, døpt 29.12.1800, døde i desember 1808.

Familien er husmannsfolk under Pukerud i 1801, og dette er den siste familien som vi kjenner til i Fossen. Det stemmer med uttalelse fra Inger Marie Lerfaldet (1856-1939), bosatt på Tangen på Evjuasletta, og referert av hennes nevø Knut A. Lerfaldet, at de siste beboerne på Fossen var av Størkslekta. Fredrik Tomassen dør som fattiglem på Pukerudeie 15. mai 1830, 76 år.

Lofthus

Lofthus (139/8) ligger ved dagens riksvei 7 ved oppkjøringen til Soknabruket. Lofthusbekken renner her ut i Sogna. Det er vanskeligere å følge sammenhengende bosetning av samme familie på Lofthus, slik som på Fossen. Her er noen antakelser:

Lars Amundsen og Berit Gulsdatter Pukerudeie får barnet Berit, døpt 30. mars 1738. Dette kan være på Lofthus.

Knut Amundsen Halkinrudeie og Berit Knutsdatter ble trolovet 16. april og viet 12. oktober 1741, og han kalles da Lofthus. Knut Amundsen og Berit Gulsdatter er husmannsfolk under Haukedalen i 1762. Knut Amundsen Moen ble begravet 12. oktober 1783, 76 år. Knut og Berit Knutsdatter får følgende barn:

- a. Rønnaug Knutsdatter, døpt 5.9.1744
- b. Helge Knutsen, døpt 10.9.1747 Halkinrudeie
- c. Amund Knutsen, døpt 3.10.1750 Gardhammereie. Amund Knutsen Tangen begraves i januar 1799, 46 år.
Amund Knutsen Halkinrudeie og Kjersti Knutsdatter får følgende barn:
 - 1. Tore, døpt 27.6.1790, Tangen
 - 2. Paul, døpt 1.1.1795
 - 3. Ellef, døpt 25.5.1797
- d. Knut Knutsen, døpt 13.2.1752, Borgerudeie
- e. Elling Knutsen Hovlandseie begravet 14.5.1763, to år. Elling kan være sønn av Knut Amundsen.

Soldat Ole Jonsen og Barbro Olsdatter ble trolovet 12. mars 1758, og 6. januar 1759 er de ført under Pukerudeie da sønnen Jon Olsen blir døpt. Dette kan være på Lofthus eller på Moen. De er husmannsfolk under Søndre Røsby i 1762 og derfor på Røsbyeie ved vielsen, som skjer først 6. januar 1763.

Knut Lofthus og Barbro Torsdatter får Inger, døpt 6. januar 1760. Inger Knutsdatter er på Gullerud i Norderhov i 1801. Hun har et frillebarn Ole Pedersen, 6 år, og *Manden er løbet bort*.

Lofthus (139/8) ligger ved avkjøringen fra riksvei 7 mot Soknabruket. Foto: Amund Gulsvik.

Peder Anundsen og Gunhild er husmannsfolk ført under Pukerud i 1762. Før Anund Lundesgarden og Berte Gundersdatter Nedre Berg ble viet 24. juli 1711 hadde Anund skriftet 10. mars 1708 og Kirsten Eriksdatter dagen etter, da hun var *besofven af* Anund, og 20. mai 1708 ble deres uekte barn Peder Anundsen født (Lien 2019a). Peder Amundsens enke ble begravet 7. mai 1780, 82 år. Peder og Gunhild har en datter over 12 år i 1762, Barbro Pedersdatter.

Moens under Pukerud

Ole Knutsen Røsbyeie og Astrid Pedersdatter blir gift 16. november 1749. Ole var sønn av Knut Pedersen og Johanne Olsdatter Røsbyeie, jf. skifte på Røsbyeie 6. november 1737 etter Knut Pedersen. Knut Pedersen og Johanne Olsdatter ble trolovet 26. november 1713 og gift 15. juli 1714. Deres barn Berte Knutsdatter ble døpt 7. oktober 1714, Ole Knutsen døpt 22. mars 1722 og Rønnaug Knutsdatter døpt 6. januar 1725, Røsbyeie. Ole Knutsen Pukerud ble begravet i februar 1791, 69 år gammel.

Elling Hovland hadde i 1750 gitt Ole Knutsen Moen tillatelse til å rydde seg en plass i en bråte under Pukerud. Det er usikkert hvor denne bråten er, kanskje det er på Moen, og Ole Knutsen er en av de to husmennene som er nevnt i 1762 under Pukerud. Ole Knutsen og Astrid Pedersdatters barn:

- a. Knut Olsen, døpt 21/22.3.1750, bosted Røsbyeie
- b. Peder Olsen, døpt 22.4.1752, bosted Moen
- c. Peder Olsen, døpt 18.11.1753, bosted Hovlandseie. Peder Olsen Moen og Ragnhild Knutsdatters datter Eli døpt 14.9.1783.
- d. Johanne Olsdatter, døpt 3.8.1755, bosted Moen
- e. Ole Olsen, døpt 8.10.1757, bosted Pukerudeie
- f. Gunhild Olsdatter, døpt 21.9.1760, bosted Pukerudeie
- g. Gunhild Olsdatter, døpt 25.11.1764, bosted Hovlandseie, begravet 5.8.1770, Pukerudeie
- h. Peder Olsen, døpt 24.6.1769, bosted Pukerudeie

Det var her stor variasjon i hvilken gård husmannen hørte til. Husmannsforpliktelsene kan ha vekslet, for eksempel til Hovland og Pukerud annet hvert år.

Iver Knudsen og Guri Mikkelsdatter bor også på Moen med barna:

- a. Knut, døpt 3.12.1763, bosted Moen
- b. Ole, døpt 7.9.1766, bosted Moen

Peder Halvorsen Sørmoen ble begravet 19. mai 1765, 16 år.

Plasser under Hovland

Hovland hadde to husmenn i 1723.

Bjørnerud

Det er litt rart å plassere Bjørnerud under Hovland da Bjørnerud i dag har et Pukerud-nummer, 139/2. Allerede i 1838 var Bjørnerud utskilt som en egen eiendom under Pukerud, 421b, mens Bjørnerud skogstykke var under Hovland, 423c. Bjørnerudsetra ligger i dag under en eiendom som tilhører Hovland, 140/4 Ospeskar og Hvitmosemyrstykket. Den ligger vest for Gåstjern eller ca. 1,5 km i luftlinje nordvest for Øvre Vælsvatnet.

Anders Pedersen og Berit Syversdatter ble trolovet 17. mai og gift 26. juli 1722. De bodde henholdsvis på Støveren og Bråten ved trolovelsen. Anders Pedersen var død ved skiftet etter svigersønnen Lars Kolbjørnsen i 1761. De hadde følgende barn:

- a. Peder Andersen, døpt 13.3.1723, bosted Bråten
- b. Kristen Andersen, døpt 10.3.1725, bosted Haukedalseie
- c. Syver Andersen Haukedalseie, døpt 16.3.1727. I 1751 fester Elling Hovland plassen Bjørnerud til ungkar Syver Andersen hvis foreldre før hadde hatt rydningsrett på plassen. Syver var død ved skiftet etter Lars Kolbjørnsen i 1761.
- d. Ingeborg Andersdatter, døpt 18.6.1729, bosted Tranby
- e. Eli Andersdatter, døpt 5.1.1732, gift med Lars Kolbjørnsen Bjørnerud (1722-1761). Lars Kolbjørnsen tilhører den gamle ætterekka på Haukedalen som Thorleif Solberg har satt opp (Solberg 2007).
- f. Berte Andersdatter, døpt 31.7.1734, bosted Tranby
- g. Marte Andersdatter, døpt 4.1.1738, bosted Tranby.

På 1750-tallet dør Syver Andersen, og et par andre familier bor der en periode:

1) **Hans Bjørnerud og Gunhild Jonsdatter Bjørneruds** datter Gunhild blir døpt 7. april 1754, og mora gravlegges samme dag, 28 år gammel.

2) **Even Pedersen og Ingeborg Andersdatter** ble trolovet 28. april 1754 og de skrives Bjørnerud da de ble viet 14. juli 1754. Barnet Åste ble døpt 5. januar 1755 med bosted Bjørnerud.

Lars Kolbjørnsen Bjørnerud og Eli Andersdatter ble trolovet 29. juli 1753 og bor på Sandaker da de vies 6. januar 1754. Det var skifte på Bjørnerud under Hovland 26. oktober 1761 og 7. oktober 1762 mellom enken og de tre barna etter Lars Kolbjørnsen. Formuen var brutto 19 daler-1-18 og gjelda hele 91 daler-1-20. Enken Eli Andersdatter fragikk arv og gjeld. Hennes far Anders Pedersen hadde i sin tid kjøpt rødningsretten til Bjørnerud-plassen. Barn:

- a. Malene Larsdatter, døpt 9.3.1754, Sandaker
- b. Sjur/Siver Larsen, døpt 25.9.1756, Sandaker
- c. Erik Larsen, døpt 3.2.1760, Bjørnerud. Bergit Larsdatter er 1½ år ved skiftet - kan Erik være feilskrift for Bergit?

Erik Bendiksen Bjørnerud og Eli Andersdatter blir trolovet 6. september og viet 15. november 1761. Vi finner Erik og Eli som husmann og husmannskone under Hovland i 1763, og det må være på Bjørnerud. Deres barn Marit ble døpt 25. mars 1763. Erik Bendiksen er antagelig av slekta som finnes på Svenskerud/Halkinrudeie i 1762. Foreldrene er Bendik Hansen og Helga Bottolfsdatter. Erik blir døpt 6. januar 1733 med bosted Jonsrudeie, konfirmert 6. oktober 1754 og viet 1761 da han bor på Bjørnerud. Det ser ut som om andre overtar husmannsplassen etter Erik med familie:

Peder Torkelsen og Berte Jakobsdatter Bjørnerud ble viet 2.7.1766. Etter dem kommer:

Elling Olsen Sesserudeie og Ragnhild Friksdatter blir trolovet 3. august og viet 9. november 1755. De får barna:

- a. Ole Ellingsen, døpt 19.3.1757, bosted Oppgarden
- b. Fredrik Ellingsen, døpt 16.11.1760, bosted Oppgarden
- c. Marte Ellingsdatter, døpt 1.11.1765, bosted Åsen
- d. Jon Ellingsen, døpt 19.2.1769, bosted Bjørnerud
- e. Ingeborg Ellingsdatter, døpt 31.5.1772, bosted Bjørnerud/Hovlandseie

Bjørnerud. Fotografi er tatt fra Norske gardsbruk 1948.

I 1801 er muligens Jon Ellingsen på Sverri/Bårnåseie som 34-årig husmann. Jon Ellingsen ble gift med Sidsel Olsdatter, 37 år, og det var begges første ekteskap i 1801. Sidsel Olsdatter kan være døpt 25. november 1764 med foreldre Ole Vestbye (fra Norderhov?) og Beret Knutsdatter, og blant fadderne var Nub Land, Anne Oldeplassen og Gunhild Ellingsdatter. Beret Knutsdatter kan ha vært tjenestepike på Narverud i 1762. Nub Olsen Land er husmann på Land i 1762. Fattiglem Sidsel Olsdatter Sverrig døde 25. november 1820, 63 år. Jon og Sidsels barn:

- a. Ragnhild Jonsdatter, født ca 1793, n. 1801
- b. Berit Jonsdatter, døpt 19.3.1797, Bårnåseie, n. 1801
- c. Elling Jonsen, døpt 2.11.1806, bosted Bårnåseie

Ole Ellingsen Bjørnerud/Hovlandseie og Rønnaug Aslesdatter ble trolovet 13. mars og viet 12. juni 1785. Ole Bjørnerud brukes mye som fadder i 1795 og 1796. Ole og Rønnaugs barn:

- a. Ragnhild Olsdatter, døpt 27.5.1786, gift 1842 med Ole Trulsen Sognelia/Oppgardseie.
- b. Marte Olsdatter, døpt 14.9.1792
- c. Ellef Olsen, døpt 2.11.1793
- d. Ragnhild Olsdatter, døpt 15.7.1796
- e. Even Olsen, døpt 1.10.1797
- f. Elling Olsen, 2.6.1799
- g. Ingeborg, døpt 18.2.1801, begravet november 1802, 1½ år, Hovlandseie

Ole Ellingsen er husmann under Hovland i 1801, og det er altså på Bjørnerud.

Moen under Hovland

Det er antatt at det var minst to Moen-plasser, og det er vanskelig å plassere folkene under plassene.

Bjørn Halvorsen Moen og Maren Knutsdatter troloves 5. januar og vies 7. august 1735. Barn:

- a. Knut, døpt 4.8.1737, bosted Hovlandseie

Torger Nilsen Hovlandseie og Siri Olsdatter. Barn:

- a. Kristoffer, døpt 20.3.1751

Ole Pedersen Moen og Kirsti Helgesdatter er registrert som husmannsfolk under Hovland ved ekstraskatten i 1762. Barn:

- a. Peder Olsen, husmannssønn over 12 år i 1762. Peder Olsen Pukerud ble konfirmert 5.10.1760. Han levde sitt liv på Kirkemoen/Lundesgardseie med tre forskjellige koner (Lien 2019b).
- b. Ole Olsen, husmannssønn over 12 år i 1762. Ole Olsen Moen, ukonfirmert, og Anne Gulbrandsdatter Bjerke får Goro (utenfor ekteskap), døpt 14.5.1768.
- c. Jon Olsen Hovlandseie, konfirmert 16.3.1771, er en mulig sønn
- d. Bersvend Olsen, døpt 16.8.1767, bosted Moen

Hovedhuset på Nordmoen. Foto: Amund Gulsvik.

Hovlandstangen

Disse kan være på Hovlandstangen:

Børre Svendsen og Marit Evensdatter Hovland troloves 7. oktober 1708 og vies 27. oktober 1709.

Elling Torkelsen og Marte Mikkelsdatter Hovland troloves 11. mars og vies 7. oktober 1714. Marte Mikkelsdatter blir begravet 20. mai 1719, og Elling troloves 2. mai 1720 og gifter seg 5. januar 1721 med Ragnhild Toresdatter Haukedalen. Elling og Martes barn:

- a. Engebret Ellingsen, døpt 2.6.1715, Hovland
- b. Mikkel Ellingsen, døpt 20.5.1719

Bjørn Ellefsen Hovlandseie og Berit Ellefsdatter født Tuftin troloves 19. mai og vies 23. oktober 1735. Barn:

- a. Olaus Bjørnsdatter, døpt 20.10.1737, ble trolovet 8.3.1772 og gift 31.5.1772 med Lars Larsen Bårnåseie. Lars var ved vielsen landvern på Bårnåseie. De fikk to barn på Bårnåseie og ett på Langåsen (= Langbråten/Fonkalsrudeie?).
- b. Ellef Bjørnsen, døpt 15.10.1740, moren er død ved dåpen

Berit Ellefsdatter døde altså i 1740, og Bjørn Ellefsen ble gift på nytt med Kjersti Isaksdatter (1714-1769). Kjersti var datter av Isak Størksen Sørsdal og Barbro Gudbrandsdatter (Solberg 1995). Det er skifte på plassen Bråten under Fonkalsrud 25. august 1769, og Bjørn og Berits barn var:

- a. Barbro Bjørnsdatter, døpt 17.2.1753, Fonkalsrudeie
- b. Barbro Bjørnsdatter, født ca. 1764

Bjørns tredje gifte var Kjersti Knutsdatter, som overlevde ham. Skifte etter Bjørn ble holdt 25. oktober 1771 på plassen Bråten under Fonkalsrud.

De første vi kjenner helt sikker til er her fra 1751:

Paul Syversen Støveren og Maren Knutsdatter Tangen ble viet 3. juli 1730. Hvilken Støveren-gård Paul var fra og hvilken Tangen Maren var fra, er usikkert. Paul og Maren fikk rett på Hovlandstangen fra 1751 og livet ut (Bjørke u.å.). Paul og Marens barn er behandlet hos Lien (2014). Her tas bare med den som fortsatte på Hovlandstangen:

Knut Paulsen ble døpt 2. oktober 1734 og begravet i november 1802, 62 år gammel Hovlandseie. Farens bosted ved fødselen er Støveren, og dette kommer også fram av faddernes navn: Peder Snodalen, Torkel Støveren, Gul Støveren, Berte Syversdatter og Anne Andersdatter. Knut Paulsen ble trolovet med Berit Ellefsdatter 18. februar 1759. Forlovere: Anders Hovland og Ole Kittelsby. De giftet seg 20. oktober 1759. Bjørke antyder at Berit kan være fra Tuftin.

Knut Paulsen Tangen og Berit Ellefsdatter er beboere selv om *bare* Berit er nevnt i ekstraskatten i 1762. Siden Knut ikke er registrert, kan han være utelatt ved en feil. Han er ikke oppført som soldat, og

er ikke mulig å finne blant soldatene i Holstein fra 1756 og utover. Ved folketellingen i 1801 bodde Knut og Berit (begge 68 år) som føderådsfolk hos sønnen Ole. At bostedet hele tiden må ha vært Hovlandstangen, bekreftes av navnet ved barnas dåp og fadderes navn:

- a. Kirsti Knutsdatter Tangen, døpt 23.3.1760. Blant fadderne var Marit Hovland. Kirsti ble konfirmert 1777, og bostedet er fortsatt Tangen.
- b. Ellef Knutsen Tangen, døpt 19.7.1761, der blant fadderne var Elling Hovland. Død tidlig?
- c. Tore Knutsen Tangen, døpt 3.12.1763, og blant fadderne var Kari Hovland. Konfirmert 29.7.1781. Tore døde 1799.
- d. Paul Knutsen Tangen, døpt 16.3.1765
- e. Ellef Knutsen Tangen, døpt 1.2.1767. Konfirmert 1785, 18 år gammel, bodde på Tangen. Ellef Knutsen Veltikoll, som var husmannsplass under Lundesgarden, døde 13.8.1842, 75 år. Han var trolovet 29.5 og gift 5.10.1793 med Kari Olsdatter, født 1767 og død 17.1.1827. Han bodde på Lundesgardseie da de ble trolovet. De hadde fem barn.
- f. Jon Knutsen Tangen, døpt i oktober 1768. Jon var trolovet 29.4. og gift 29.10.1779 med Berit Jensdatter Hovlandseie, og de var husmannsfolk i Juverud under Enger i 1801. Det er mulig å finne ei Berit Jensdatter døpt 2.7.1756 som uekte datter av Jens Eriksen fra Flå og Astrid Olsdatter Strømsodd. Berit Jensdatter Hovland ble konfirmert 16.10.1774. Jon Knutsen var legdslem på Halkinrud da han døde 18.5.1846, 79 år gammel.
- g. Ole Knutsen, døpt 1.3.1772, er husmann under Hovland i 1801 og hans kone er Ragnhild Aslesdatter Sørsdalseie, døpt 14.3.1779 fra Sørsdalstangen. De ble trolovet 30.11.1800 og viet 4.1.1801. Barn:
 1. Knut Olsen, døpt 7.2.1802, begravet mai 1802, Hovlandseie
 2. Ragnhild Olsdatter, døpt 19.3.1803, HovlandseieOle Knutsen Hovlandseie var fadder i 1795. Ole Knutsen Tangen var fadder i 1796. Ved siden av Ole og Ragnhild og hans foreldre var Ingri Olsdatter, født 1787, tjenestepike, og Åse Frederiksdatter, født 1749, innerst, bosatt i 1801 på Hovlandstangen.

I 1804 ble Hovlandstangen overført til Pukerud (Bjørke udat: 4). Det var ganske sikkert noen som bodde på Tangen/Pukerudeiet, men vi har ikke funnet nye beboere på 1800-tallet.

Uplasserte

Elling Halvorsen Pukerudeie og Helge Olsdatter blir trolovet 1.8.1734.

Mari Knutsdatter Hovlandseie begraves i juni 1794, 95 år.

Ragnhild Ellingsdatter Hovlandseie begraves i februar 1799, 26 år.

Ole Knutsen Pukerudeie og Astrid Olsdatter viet 21.5.1789.

Rasmus Larsen Hovlandseie begravet 7.2.1790, 3½ år.

Mari Kristoffersdatter Hovlandseie begravet 10.2.1793, 6 år.

Even Paulsen Haukedalen, født 1708, død på Hovlandseiet 1793. Han var tidligere bosatt på Haukedalen og Sjøstad/Narverudeie.

Litteratur

Bjørke, Erling u.å.: *Pukerud* - håndskrevet notat på fire sider finnes på Ringerike bibliotek.

Gulsvik, Amund og Ragnvald Lien 2021: Gårdshistorie for Pukerud (gnr 139 bnr 1) i Soknedalen - *Hringariki* 2021 (1): 32-45.

Lerfaldet, Egil M. og Ragnvald Lien 2018: Leirfallet i Lunder 1700-1950 - *Hringariki* 2018 (2): 18-26.

Lien, Ragnvald 2012: Klemetstangen = Pukerudtangen i Lunder - *Hringariki* 2012 (1): 14-17.

Lien, Ragnvald 2014: Hovlandstangen i Lunder på 1700-tallet - *Hringariki* 2014 (1): 32-37.

Lien, Ragnvald 2019a: Øvre Lundesgarden (148/2) i Lunder - *Hringariki* 2019 (1): 24-33.

Lien, Ragnvald 2019b: Per Mo - Hvem var det? - *Dalen vår* 82: 31-33.

Norske gardsbruk 1948: Buskerud fylke II: 1202.

Solberg, Thorleif 1995: Om Størk-slekta i Soknedalen - *Hringariki* 1995 (1): 16-20.

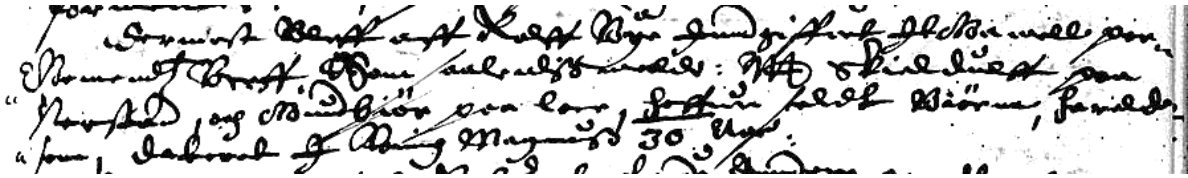
Solberg, Thorleif 2007: En slektskrets fra Strømsoddbygda - *Hringariki* 2007 (1): 48-60.

Østro, Terje: 2003: *Gards- og slekthistorie for Flå i Hallingdal : Sørbygda av Gulsvikfjordingen*. Flå kommune.

Gudbjørg på Lore eller Gudbjørg på Lo?

I Hringariki 1/2019 har Sten Høyendahl artikkelen "Skjeldulv på Nærstad og Gudbjørg på Lore". De to nevnte bøndene foretok i kong Magnus' regjeringstid et gårdssalg, og utdrag av et samtidig brev er gjengitt i en tingbok for 1665 som er avbildet i bladet. Her står det tydelig

"Gundbiör paa Lore". Nå ligger Lore i Hole, et godt stykke fra Nærstad i Ullerål. Kan det rett og slett være slik at skriveren har misforstått originalbrevet og brukt en bokstav for mye, slik at Gudbjørg egentlig hørte hjemme på det nærliggende "Loe" - Lo i Haug?

Dernest Bleff aff Rolff Bye Inndgiffuet It Gamell perGemdntzbreff, Som saaleediß melder: Att Skiuldulff paa Nerstad, och Gundbiör paa Lore, haffuer soldt Biörn Haraldsenn, dateret I Koning Magnuß 30 Aar.

Merknader

Vi har mottatt dette brevet med en uleselig underskrift. Vi anser slike brev som anonyme, og gir vanligvis ingen respons på disse. Her gjør vi imidlertid et unntak, idet innsenderen har et godt poeng. Det er kjent at 1600-tallets skrivere ofte hadde store problemer med den gamle skrivestilen i middelalderbrev, og vi bør derfor ta høyde for at Gudbjørg (eller Gunbjørn?) ikke nødvendigvis bodde på Lore i Hole, men kanskje heller på Lo, ikke langt fra Nærstad.

S. H.

Nye turstier til Mjølne-Ragnhild ved Aklangen

Sten Høyendahl hadde i Hringariki nr 2/2017 en artikkel om de fire steinene på Holleia som alle bærer navnet Mjølne-Ragnhild, muligens etter en tiggerske som ble funnet død i marka. Tre av steinene har vært vanskelige å finne, da de ligger langt fra oppmerkede stier.

Nå har den lokale velforeningen Ask utvikling tatt initiativ til å etablere et turnett i terren-

get, og merkede stier går nå direkte til steinen ved Aklangen. Mye dugnadsarbeid er nedlagt her, og vi ser at vårt lagsmedlem Nils Fransrud har vært sentral i merking og oppsetting av kart og infotavler med fyldige opplysninger om området.

Da er det bare å finne fram turstøvlene og komme seg ut i marka!

S. H.

Solberg på Tyristrand - den eldste gårdshistorien

Grensene mellom gårdene på Tyristrand har ikke alltid vært klare, og det har opp gjennom årene vært mye knuffing mellom gård-eierne. Solberg skattet på 1600-tallet som halvgård, og ble i 1661 overtatt av Jacob Luth på Helgeland, en mann som eide mange gårdparter på Tyristrand og ikke nølte med å bruke rettsapparatet når han fant det nødvendig. I hans tid finner vi en rekke saker om ulovlig hogst og grensefeider der gamle mennesker avga sine vitneprov, til stor ulempe for hans landbønder, men en klar fordel for oss som arbeider med lokal-historie.

av Sten Høyendahl

Vi har også et spor av Solberg fra middelalderen, en senere avskrift av et brev av 20. juli 1410. To menn kunngjorde at de var på prestegården i Hole og så og hørte at Torgeir Tor-kjellsson og Torgeir Torsteinsson overdro til Torgeir Helgesson en møllefoss med eng og utmark i Skjærdalen, samt ett øresbol jord i Solberg. Til sikkerhet for dette satte Torgeir Helgesson ett markebol i Nordre Haug, Jonsgård kallet.¹

Eiere

Hole prestebol eide i 1577 et halvt pund korn (10 lispund) i Solberg i Røysefjeringen(!), og Norderhov prestebol et halvt sold, tilsvarende 2½ lpd.² Professor Eyvind Fjeld Halvorsen anser det mulig at det halve soldet til Norderhov prestebol svarer til det ene øresbolet i Solberg som nevnes i 1410, ettersom gården på 1500-tallet - og sannsynligvis også tidligere - ble brukt av mølleren i Skjærdalen. Solberg var i 1577 en ødegård med landskyld på 10 lpd, og var såkalt Hamargods som tilhørte kongen, men

som før 1537 hadde tilhørt bispestolen i Hamar. Palle Skade, fogden på Ringerike i 1560- og 1570-årene, hadde fått utlagt landskylden i en del Hamargods på Tyristrand, blant annet Solberg, Skjærdalen og Hovin. Peder Knudssøn, som var fogd både på Ringerike og Hadeland, fikk disse gårdene i 1586,³ og beholdt dem til 1608. Han bodde på Hallingstad på Toten, og står siste gang oppført i skattelistene for 1631.⁴

I jordeboken for 1607 finner vi *Skierdalls Querner Hammers* med skyld ett pund malt og *Solberrig öde Hammers* på et halvt pund malt.⁵ I 1616 står Hole og Norderhov prestebol med henholdsvis 7½ lpd og 2½ lpd i Solberg, mens 12 lpd angis som Hamargods på kongens hånd.⁶ Hans Eggertssøn Stockfleth i Christiania fikk i 1649 kongelig skjøte på denne parten,⁷ men overdro den kort etter til Christen Lagessøn på Kjølstad i Modum. Ved dennes død sent i 1650-årene var det sønnen Julius Christenssøn på Frøyshov i Hole som arvet gårdparten i Solberg, som han selv brukte minst ett år før han 6. mai 1661 pantet den bort til Jacob Luth.⁸

Jacob Luth var fogd mellom 1657 og 1667 i Ringerike og Hallingdal, og la seg på tvilsomt vis grunnlag for en større formue. Bare på Tyristrand eide han i 1675 så mye som 25 lpd i Hovin, 12 lpd i Solberg, 15 lpd i Stiksrud, 8 lpd i Kolbjørnrud, 1 skpd i Haug, 5 lpd i Åsterud, 3½ lpd i Pjåkerud, 5 lpd i Heieren, ett skinn i Pjåka, to skinn i Skamarka samt 5 lpd og to skinn i Bråten.⁹ Samme år pantsatte han 10 lpd i Solberg til Dominicus Broumann i Christiania,¹⁰ men innløste parten senere. Han døde så sent som i 1706, og enken Anne Christensdatter satt i hele sin levetid med parten i Solberg, til den i november 1719 ble auksjonert bort til sønnen Frederik Walter i Skotselv. Denne solgte videre 12. mai 1725 til løytnant Christian Bruse for 586 riksdaler.¹¹

¹ *Diplomatarium Norvegicum* XXI 251, 20. juli 1410, Hole prestegård. Inn tatt i dom 26. mai 1685 (RA Localia).

² *Oslo og Hamar bispedømes jordebok 1574-1577*, s. 195, 193.

³ Halvorsen (2018), s. 46-49.

⁴ Riksarkivet (NRA), Rentekammeret (Rk), lensregnskap Akershus (Akh.) len, Hadeland, Land og Valdres (HLV) fogderi, landskatt 14 dager etter martini 1631.

⁵ NRA, Rk, lensregnskap Akh. len, Hadelands fogderi, jordebok 1607 1/5-1608 1/5.

⁶ NRA, Rk, lensregnskap Akh. len, Hadelands fogderi, jordebok 1616/17.

⁷ *Norske Rigsregistrarer*, bind 9, s. 505-06. Skjøtet er utstedt i København og datert 18. desember 1649.

⁸ Statsarkivet på Kongsberg (SAKO), Ringerike og Hallingdal sorenskriveri (RH sskr), tingbok I-22, fol. 103a (8. mai 1693).

⁹ NRA, RK, Akh. stiftsamt, RH fogderi, odelsskatt 1675.

¹⁰ RH sskr, tingbok I-12, fol. 24a (2. mars 1677). Pantebrevet var datert 1. januar 1675.

¹¹ RH sskr, pantebok 5, fol. 162b-163b.

Løste fræstegielit

Annammidt aff Kaare Trundssøn
 En Wdarmet husmand tilholdende
 paa Solberrig for Leyermaals
 bedrift med Gundbiör Aslachs
 daatter sielf werendes en Echte
 Mand paa Øffrighedens goede
 behaug formedelst hans stoere
 Armod och fattigdom, hannem
 samme Forseelse efterlatt, Som
 dog Andre for hannom haffuer
 Wdlaggt och hand igien med
 sitt Arbeide fortienne skall.
 Penng - viij dr.

Utdrag fra sikt- og sakefallsregnskapene 1623 for Hole: Annammidt aff Kaare Trundssøn En Wdarmet husmand tilholdende paa Solberrig for Leyermaals bedrift med Gundbiör Aslachs daatter sielf werendes en Echte Mand paa Øffrighedens goede behaug formedelst hans stoere Armod och fattigdom, hannem samme Forseelse efterlatt, Som dog Andre for hannom haffuer Wdlaggt och hand igien med sitt Arbeide fortienne skall. Penng - viij dr.

De eldste brukerne

Kaare er ført som oppsitter i landskatten 1612, da Solberg er rykket opp i skatteklasse og blitt halvgård. I 1615 betalte han 2½ ort i holding av 12 lpd i gården til kronen.¹² I 1623 ser vi at hans fulle navn var Kaare Trondsen, og at han var gift. Dette året ble han tatt for å ha drevet hor med Gudbjørg Aslaksdatter, og omtales da som en utarmet husmann på Solberg som lever i stor armod og fattigdom. På øvrighetens gode behag slapp han med åtte riksdaler som andre hadde lagt ut for ham, og som han skulle tilbakebetale med arbeid.¹³

Peder Knudssøn hadde i 1618 betalt tolv daler i holding for å bruke krongodset i Solberg stent og rent.¹⁴ Av senere fogderegnskap (1625/26, 1628/29 og 1631/32) framgår ganske riktig at han bor på Toten, og da kan vi neppe tro annet enn at det dreier seg om gamlefogden Peder Knudssøn, som døde rundt 1632. Av landskattelistene framgår at en Per eller Peder

bruker Solberg mellom 1617 og 1632. Det er åpenbart gamlefogden som er bare er oppført med sitt fornavn, men Kaare Trondsen har vel i store deler av denne tiden vært den egentlige brukeren.

I 1633 hadde Nils Jensen overtatt både Solberg og ødegården Kinn, og betalt femten daler og en ort i førstebyggesel for gods med skyld på 16 lpd.¹⁵ Han var på Solberg bare i tre år. Etterfølgeren Henrik Gundersen sa i 1675 at Nils hadde flyttet til et hus ved sagene i Skjærdalen, og senere til Kinn.¹⁶ Så sent som i 1690 var det flere gamle menn som husket Nils Jensen som noe mer enn en vanlig bruker, blant dem Svend Jensen Fjell som sa at han hadde vært sagfogd. Mattias Sass, som i 1639 hadde fått den nedre saga på Fegris grunn, mintes at husene på Solberg hadde brent for Nils, og at han da flyttet ned til Peder Knudssøns sager for å bo der.¹⁷

¹² NRA, Rk, Hadelands fogderi, fogderegnskap 1615/16.

¹³ NRA, Rk, Buskerud og Ringerike (BR) fogderi, fogderegnskap 1623/24.

¹⁴ NRA, Rk, BR fogderi, fogderegnskap 1618/19.

¹⁵ NRA, Rk, Buskerud fogderi, fogderegnskap 1633/34.

¹⁶ RH sskr, tingbok I-11, fol. 50b-51a (5. aug. 1675).

¹⁷ RH sskr, tingbok I-21, fol. 92a-93b (20. nov. 1690).

Henrik Gundersen tar over

Henrik Gundersen kom til gården i 1636, og betalte tolv daler i førstebyggsel.¹⁸ I 1656 ble han erstattet av Lage Madsen og overtok Åsterud, men ble fortsatt ofte kalt Henrik Solberg, som da han sent i 1658 betalte gjeld.¹⁹ Han vitnet i 1662 om hogst i Solbergskogen i den tiden han drev gården.²⁰ Han kan ikke sees i 1660-årenes manntall for Tyristrand, men var fortsatt i live i 1675 da han vitnet på tinget og fortalte at han lenge før Hannibals krig kom til Solberg.²¹ Gudbrand Olsen husket tretti år tilbake da Henrik skyldte skatter og rettigheter, og fogden Willum Garmann derfor ville ha ham vekk fra gården. Det endte den gang med forlik der Henrik måtte hogge tømmer på moen nedenfor Maltekleiva og kjøre det ut i Søndre Kinnsvika.

Jacob Luth protesterte mot at Henrik ble ført som vitne, ettersom Julius Christenssøn, hans landherre, i sin tid hadde beskyldt ham for tyveri av noe korn. Knut Fingarsen på Modum fortalte at Julius hadde brukt Solberg ett av de siste årene Henrik satt der, da Henrik selv ikke hadde sådd noe. Etter innhøstingen klaget Julius over at noen hadde stjålet av kornet, og fikk Henriks kvinne til å låse opp stabburet, der han fant en børing korn som var gjemt under noe lin. Knut visste ikke hvem som hadde lagt det der, men kunne fortelle at Henrik hadde gitt Julius en halv voksen gris og to tylfter tømmer i erstatning. Ole Gudbrandsen halling bekreftet Knuts ord.²² Dette høres ut som et tyveri som ble oppgjort i stillhet uten at øvrigheten ble involvert - kan det ha vært derfor Henrik kort tid etter ble borte fra gården?

Etterfølgeren Lage Madsen leide bort gårds-skogen til Christoffer Kraft og Hans Tomassen, og var med å hogge for dem langs med Jobekk på begge sider av bekken, ovenfor Holle-rudstien - det vitnet i hvert fall Ole Duer på Hokksund om i 1675.²³ Lage ble heller ikke lenge på Solberg, og var borte før 1661, da Sjur Olsen hadde overtatt.

Hogst i Solbergskogen

I januar 1662 hadde velaktede Jørgen Jacobssøn på Bragerøya dratt Engebret Leine for retten for ulovlig hogst. Henrik Gundersen fortalte da at i hans tid hadde Engebret hogd ni tylfter tømmer

i Solbergskogen, samme sted som det nå ble tvistet om. Engebret hadde den gang ment at dette området lå til plassen Pjåka, men Johan Snell, kongens fogd fram til 1652, hadde tatt tømmeret fra ham. Engebret hadde imidlertid gitt Pjåka til fogden, og hadde derfor fått igjen tømmeret. hevdet Henrik.

Lage Madsen, den forrige brukeren, hadde bedt Gudbrand Pjåkerud om å merke Jørgen Jacobssøns tømmer som var hogd på Solbergs grunn. Sjur Olsen, den nye oppsitteren, vitnet om at Engebrets folk hadde kjørt bort tømmer som var påsatt Jørgens merke.

Retten fastslo at hogsten var skjedd i Solbergskogen, som året før var overdratt til Jacob Luth. Engebret Leine måtte derfor gi erstatning til Jørgen Jacobssøn, og bøte til Jacob Luth for vold og landnåm.²⁴

Sjur Olsen kommer til gården

Sjur Olsen var kommet til Solberg i 1660 eller 1661. Han satt her i 1664, 40 år gammel, og også i 1666, da angitt alder var økt drastisk til 47 år. Han flyttet året etter. I 1675 holdt han til på Egge og fortalte på tinget at han hadde bodd seks år på Solberg, det kunne være omtrent tretti år tidligere. Etter anvisning av Henrik Gundersen hadde han drevet hogst og bråteland på vestre side av allmannaveien bort til brua. Han hadde også hogd tømmer sør for Maltekleiva sør med berget, og ovenfor Hollerudstien. Han husket at Nils Jensen kom til Solberg og ryddet en bråte et stykke oppe i elva, og kunne også fortelle at området fra Skjærdalen til Maltekleiva ut med allmannaveien ble kalt Solberg-moen.²⁵

Sjur Olsen kunne altså minnes at Nils Jensen i 1633 kom til Solberg. Han må den gang ha vært en liten gutt, og hadde utvilsomt vokst opp i nærmeste nabolag.

Hadelendinger til Solberg

Leilendingskatten 1668 viser en Hans som ny bruker på gården, og i 1675 finner vi ham sammen med en Tarald. Vi ser snart at disse to var brødre med farsnavnet Olsen, og Tarald vitnet i 1690 om at det da var rundt 24 år siden hans far kom til Solberg.²⁶ Noen Tarald finnes ikke i sogneprestenes manntall 1666 på Tyristrand.

¹⁸ NRA, Rk, Buskerud og Hallingdal fogderi, fogderegnskap 1636/37.

¹⁹ RH sskr, tingbok I-2, fol. 65b (11. des. 1658). Henrik Åsterud ble 10. mars 1664 stevnet for skyldig skatt av Åsterud for 1657 og 1659, jf tingbok I-5, fol. 21a-b.

²⁰ RH sskr, tingbok I-4, fol. 12b (16. jan. 1662).

²¹ RH sskr, tingbok I-11, fol. 50b (5. aug. 1675).

²² RH sskr, tingbok I-11, fol. 84a-b (9. oktober 1675).

²³ RH sskr, tingbok I-11, fol. 82b (9. oktober 1675).

²⁴ RH sskr, tingbok I-4, fol. 12b-13a (16. jan. 1662).

²⁵ RH sskr, tingbok I-11, fol. 80a-b, 82b (9. okt. 1675).

²⁶ RH sskr, tingbok I-21, fol. 70b-71a (19. aug. 1690).

Familien har følgelig kommet til gården noe senere, og etterfulgte da Sjur som flyttet til Egge, men som ikke ser ut til å ha overtatt noe gårdsbruk der.

Hans' og Taralds familie finner vi i 1666 et godt stykke unna Tyristrand, på Askilsrud i Haug: Ole Hansen, 58 år, oppsitter, og sønnene Hans (24), soldat, Tarald (18) og Henrik (6). I tilsvarende manntall for 1664 er faren kalt Ole Torbjørnsen, 54 år gammel. At dette er rett mann og at Torbjørnsen er rett farsnavn framgår av et odelsskjøte av 19. november 1662, der Ole Torbjørnsen Askilsrud, Randi Torbjørnsdatter i Christiania og flere andre hadde solgt 1 skpd rugmel i Vestre Framstad i Gran til oppsitteren Aasten Rasmussen.²⁷ Datoen på skjøtet er åpenbart feilaktig ettersom skjøtet ble tinglest 5. september 1662 - trolig er riktig årstall 1661.

Ole Torbjørnsen var utvilsomt kommet til Askilsrud fra Hadeland.²⁸ Hans kone het Guri Olsdatter, etter eget utsagn barnefødt på Vien i Gran og i 1663 bosatt på Askilsrud. Hun kom da på tinget på Granavollen og spurte om allmuen visste noe å beskyldte henne for enn det som var ærlig, kristelig og vel, og ba om det skussmål hun fortjente. Allmuen svarte at så lenge de hadde kjent henne, hadde hun skikket og forholdt seg ærlig, kristelig og vel, som en ærlig kvinne egner og anstår, og skussmålet ble nedtegnet under tolv manns signetter.²⁹

Men hvor ble det av brødrenes far, Ole Torbjørnsen, som skulle ha kommet til Solberg rundt 1667, et år uten bevarte skattemanntall. Ettersom Hans Olsen allerede i 1668 står som bruker, har Ole trolig avgått ved døden kort etter at han flyttet dit. Som tidligere anført vitnet Tarald Solberg i 1690 om at det var rundt 24 år siden hans far kom til Solberg, og selv hadde han bodd der siden farens død. Salig herr Laurids Madssøn på Hole hadde en gang vært hos Ole på Solberg, som da hadde klaget over at det gikk en stor skyld på gården, og at de på Oppsal gikk ham for nær. Holepresten hadde

forsikret Ole om at han hadde brever på at grensene gikk i Væleren, derfra i Kinnsvika og til vådret i Skarvhella som lå til Solberg.³⁰

Om jeg hamrer eller hamres

Allerede høsten 1671 fikk Hans Olsen problemer med Jacob Luth, som lot fogden stevne ham for tinget for å ha tatt noen bord. Det ser ikke ut til å ha vært noe større kvantum. Fogden nøyde seg med å bøtelegge Hans med en mark sølv,³¹ og Jacob ønsket trolig bare å statuere et eksempel.

I mars 1672 hadde Hans svimeslått Arne Gudbrandsen med et øksehammerslag i ryggen. Han sa at han hadde gjort dette av frykt for Arne, som tidligere hadde slått ham. Retten fant at nødverge ikke forelå her, og bøtela Hans med 8 ørtuger og 13 mark sølv, tilsvarende et saftig beløp på nærmere syv riksdaler.³²

Samme dag som Hans ble dømt hadde fogden innkalt Jon Pjåkerud til tinget, da han skulle ha gitt Hans seks øksehammerslag, men Jon mente at det bare var to slag, og dette hadde han gjort fordi Hans hadde satt økenavn på ham. Hans tilbød seg å avlegge ed på at han hadde fått seks slag, mens Jon vegret seg mot å ta Gud til vitne, og måtte derfor bøte for hvert slag i samsvar med lovteksten i mannhelgebolkens 17. kapitel:³³

Slaer mand til anden met vred haand, paa de steder, som icke ere greedset, met øxe, staffre eller steen: böde konningen for förste slag en marck söloff. Slaer hand strax andit: böde konningen to marck söloff. For tredie: tre marck söloff. For fierde: fem marck söloff. End slaer hand det femte slag i samme vrede: böde konningen otte örtuger ock tretten marck:

Folket på Solberg var virkelig aktive på tinget denne marsdagen i 1672. Erik Larsen Keyler hadde innstevnet søsknene Rolv Olsen og Gunnor Olsdatter på Midt-Haug fordi de hadde kalt hans stedatter Gudbjørg Henriksdatter for en *Sladder tasche*, og truet henne til å følge med til Solberg *och giöre Snached fra dig*. Gudbjørg

²⁷ Statsarkivet på Hamar (SAH), HLV sskr, tingbok 9, fol. 24b (5. sept. 1662).

²⁸ Selgerne var Knut Nilsen Bolken og Lars Nilsen Heier i Jevnaker, Hans Gudbrandsen *Hoff* (trolig Haug i Tingelstad i Gran), Gunhild Gudbrandsdatter som tidligere tjente på Bilden i Vasslifjerdings i Gran, Ole Torbjørnsen Askilsrud, Randi Torbjørnsdatter som oppholdt seg i Christiania og Barbro Gudbrandsdatter. Salget gir grunnlag for spekulasjoner om Ole Torbjørnsens slekt, og Randi Torbjørnsdatter var utvilsomt hans søster. Andre søstre var etter alt å dømme Helge Torbjørnsdatter på Heier i Jevnaker, i live 1692 (trolig gift første gang med Endre,

annen gang med Lars Nilsen Heier), samt Kari og Jøran Torbjørnsdøtre. Slektsspørsmålet er i 2006 diskutert på # 39214/Digitalarkivets Brukarforum av Thorleif Solberg, Ole Arild Vesthagen, Marie Viken og artikkelforfatteren. Her er det avgjort mulig å avdekke slektslinjer tilbake på Hadeland.

²⁹ SAH, HLV sskr, tingbok 10, fol. 25a (20. juli 1663).

³⁰ RH sskr, tingbok I-21, fol. 71a (19. aug. 1690).

³¹ RH sskr, tingbok I-9, fol. 72a (7. okt. 1671).

³² RH sskr, tingbok I-10, fol. 18b (21. mars 1672).

³³ RH sskr, tingbok I-10, fol. 19a-b (21. mars 1672).

var åpenbart litt for storkjeftet til at naboene satte særlig pris på henne. Hun var datter av Henrik finne på Sørums i Heradsbygda, som i 1661 ble slått i hjel av to moinger, og hennes mor, Kari Sørums som nå bodde i Skjærdalen, var kjent over hele Ringerike som en kvinne som på alle mulige måter hadde utfordret øvrigheten.³⁴

På Solberg var Gudbjørg blitt hånlig utskjelt og overfalt av gamle Guri Solberg og hennes barn. Anne hadde slått henne på kjeften, og Guri, som satt og spant, hadde slått sønder garnvinna i pannen hennes og fulgt opp med å rundbanke henne med et navarskaft. Hans Solberg ble sterkt provosert av dette. Han tok en vidjeende og rippet til både Gudbjørg og søsteren Anne, og sa de måtte slutte fred og forlikes. Gudbjørg klarte til slutt å komme seg ut og sprang sin vei det raskeste hun kunne, men fikk både Hans og gårdsbikkja i hælene.³⁵ Da saken ble gjenopptatt samme sommer, ble Guri, Anne og Gunnor Olsdatter bøtelagt med hver en halv mark sølv til kongens kasse og to riksdaler til Gudbjørg for tort og svie.³⁶

Fogden hadde i 1673 stevnet Tarald Solberg og Knut Trondsen i Skjærdalen for tinget, da de sist faste skulle ha overfalt Engebret Oppsal med hogg og slag på Pjåkerud. Jon Pjåkerud vitnet om at Tarald hadde slått Engebret med flat hånd, og mens de rullet rundt på golvet kom Knut Trondsen løpende med en knivslire og støtte Engebret flere ganger, både i ansiktet og på andre steder. Jon hadde ikke sett om Knut hadde kniven ute, men Engebret hadde blødd så mye at man ikke kunne se øynene hans. Da saken ble gjenopptatt, hadde fogden stevnet Tarald for å ha gitt Engebret to knivstikk til tross for at Tarald nektet for dette. Engebret visste ikke selv hvem som hadde stukket ham, og saken ble utsatt nok en gang. Ingen hadde sett Tarald bruke kniv, og Knut ble til sist dømt til å betale to ganger 8 ørtuger og 13 mark sølv, en gang for hvert av de to knivstikkene. Tarald slapp med å bøte to øre sølv for å ha slått Engebret.³⁷

Strid om bråter og grensedeler

Ole Torkelsen på Hønen, eieren av ødegårdene Skjærdalen og Kinn som ble brukt av Johan Tomassen, stevnet sommeren 1675 Jacob Luth for å ha latt sin tjener Jens Mattiassen Sass felle trær til en rugbråte i hans gårdsskog. Også sogneprestene til Hole og Norderhov, herr Laurids Madssøn og herr Ottho Jacobsen, ble innstevnet. Jacob Luth mente at området lå til Solberg, men tilbød å la bråten takseres til tross for at han reagerte sterkt på at Ole reiste sak midt i onnefreden. Ole fikk likevel føre lokal-kjente vitner, blant dem Henrik Gundersen som kunne minnes mer enn ett halvt hundre år tilbake. Henrik hevdet at rette grensedelet mellom Solberg, Kinn og Skjærdalen gikk fra dalføret fra den lille brua over Maltekleiva og ned i elva ovenfor Flåfossen, og Solbergs eiendeler gikk nord for dalføret. I hans tid hadde det aldri vært noen uenighet om dette, og heller ikke om området ved allmannaveien ovenfor Maltekleiva og fram til Jobekk.³⁸

Jacob Luths vitner ble ført senere på høsten. Sjur Olsen hadde den første tiden rådspurt Henrik Gundersen, som sa at Solbergs eiendeler lå på vestre side av allmannaveien og til den gamle allmannabrua over elva. Her hadde Sjur selv drevet med tømmerhogst, og ryddet en bråte nede i elva. I Henriks tid var det også bygd en bråte, som lå sør for bråten som Sjur hadde ryddet. Den gang allmannabrua ble tatt av stormflommen, hadde Sjur gått til mølleren Gudbrand Tomassen i Skjærdalen, men denne ville ikke være med på oppbyggingen: *den samme fanden som grunden eyer Kand och bygge broen med*.³⁹

Gudbrand Pjåkerud var kommet til bygda to år etter at Nils Jensen var flyttet fra Solberg, og den gangen sto det bare skog på stedet der Jens Sass hadde ryddet sin bråte. Dette bekreftet Mattis Skustad i Lier, gamle Mattias Sass og Randi Eriksdatter Åsterud, som rundt 1650 hadde vært gjeterjente for salig Mikkell møller i Skjærdalen: *der Støed Tyche schougen*.

Saken ble nok en gang tatt opp i desember, men Jacob Luth møtte ikke. Nytt rettsmøte ble med Johan Tomassens samtykke fastsatt til utpå nyåret,⁴⁰ men dette ble aldri noe av. De stridende parter var vel kommet til et forlik.

³⁴ Henrik finne og Kari Sørums er omtalt i min artikkel «Findeqvinden» Kari Sørums - finsk eller norsk? *Hringariki* nr 1/2015, s. 4-15.

³⁵ RH sskr, tingbok I-10, fol. 20a-22b (21. mars 1672).

³⁶ RH sskr, tingbok I-10, fol. 55a-b (18. juli 1672).

³⁷ RH sskr, tingbok II-2, fol. 108a-b (20. aug. 1673), fol. 125b (20. okt. 1673) og fol. 138b-139a (8. des. 1673).

³⁸ RH sskr, tingbok I-11, fol. 49b-52a (5. aug. 1675). Det har vært vanlig å skrive prestens navn Otte Jacobssøn, men selv skrev han seg konsekvent Ottho Jacobsen.

³⁹ RH sskr, tingbok I-11, fol. 79b-84b (9. okt. 1675).

⁴⁰ RH sskr, tingbok I-11, fol. 110a (14. des. 1675).

Lommekart over den meest besøgte Deel af Ringerige (1846) - utsnitt. Trykk: Statens Kartverk.

Tarald Olsen blir enebruker

I 1676 står ikke Hans lenger som oppsitter på Solberg, og han har trolig røket uklar med Jacob Luth. Ifølge leilendingskatten dette året brukte Tarald 10 lpd og Jens Mattiassen Sass 2 lpd, men i listene fra 1678 står Tarald som enebruker,⁴¹ noe han skulle være i mange år framover. Så enkle var ikke forholdene i virkeligheten.

En rettstvist i 1693, der den nye Hole-presten Henrik Opdal hadde stevnet Tarald Solberg for tredjeårstake og andre rettigheter,⁴² gir mange opplysninger om Solberg i annen halvdel av 1670-årene. Johan Tomassen, som da bodde i Domholt på Røyse, fortalte at han etter 1675 fikk bygselseddel på prestebolets part av herr Laurids Madssøn, og skulle gi ti riksdaler og hundre bord for dette. Kort tid etter kom prestekona Dorte til ham og ville at han skulle gi bygselseddelen tilbake, noe Johan ikke gikk med på. Noen dager senere kom hun igjen og ba ham for Guds skyld om å avstå bygselen, da Jacob Luth ellers ville ruinere presteparet ettersom de hadde gjeld til ham. Da leverte han henne seddelen. Herr Laurids hadde hevdet at prestebolets part var stent og rent fra Jacobs part i Solberg, men ingen ville den gang vitne for ham om dette.

Jacob Luth vedgikk i retten at han hadde truet herr Laurids med prosess, da presten ingen rett hadde til å sette bort bygselen. Jens Mattiassen Sass fortalte at Jacob hadde latt ham

bruke halvdelen av Solberg ett års tid, ett år før Johan Tomassen i 1678 brukte denne parten.⁴³ Tiendelistene, som begynner i 1678, bekrefter noe av dette. Dette året sådde Tarald en halv tønne lettkorn og en kvart setting erter, og Johan, utvilsomt Johan Tomassen, ett kvarter blandkorn og en halv setting torekorn. I tiendelisten for 1679 var Johan ikke oppført.⁴⁴

Hans Olsen, som i 1693 var husmann i Krokvik under Vik i Hole, vitnet om at han rundt 28 år tidligere hadde bedt Jacob Luth om bygselseddel på Solberg, og han hadde etter dette vært ni år på gården. Jacob hadde bedt ham oppsøke herr Laurids og inngå forlik om bygselen av prestebolets part, og Hans hadde også gitt presten ti riksdaler. Jacob hadde da erklært at han selv ville svare bygselen til herr Laurids, og sa til Hans at når han hadde drevet fram tømmer til tretti riksdaler, skulle han få bygselseddel. Noen seddel fikk han aldri, men tømmeret måtte han likevel levere. Jacob Luth protesterte i retten mot dette, og sa at *hans ney kand ansees lige saa god som dette vidnes ja*.

Tarald ble spurt til hvem han hadde betalt tredjeårstake og andre rettigheter av Hole-prestens gods. Han sa da at Jacob Luth hadde bygslet ham sin part og fastslått at Solberg var bare en manns bruk. Hadde jeg papir, sa presten, skulle I gjerne få den i bygsel, så snart jeg det får, skal I bekomme den. På prestegården hadde

⁴¹ NRA, Rk, RH fogderi, leilendingskatten 1676 og 1678.

⁴² RH sskr, tingbok I-22, fol. 86b (28. febr. 1693).

⁴³ RH sskr, tingbok I-22, fol. 102a-104a (8. mai 1693).

⁴⁴ NRA, Rk, RH fogderi, fogderegnskap, tiende 1678 og 1679.

Tarald hørte herr Laurids og "Luthen" munnkastes, men inne i stua hadde presten sagt til ham: *Tharald i schal tage min part i Solberg i böxel af Jacob Luth*. Han hadde da fått bygsel-seddelen, som var datert 7. april 1679, men var blitt forbudt av Jacob å gi herr Henrik noe som helst i tredjeårstake eller andre rettigheter.

Herr Henrik fikk medhold på tinget, og Tarald skulle heretter betale all holding og rettighet til presten. Jacob Luth innså at han hadde tapt, og tilbød herr Henrik å betale rettsomkostningene med to riksdaler.

Løst og fast

Tarald inngikk neppe ekteskap før 1675, da han begynte å bruke gården. Han ble gift med Marte som hadde sønnen Jens og en datter fra et tidligere ekteskap med en anonym Amund. Dette navnet har vært lite brukt på Tyristrand, men i 1666 var det en Amund Jensen i Skjærdalen, 29 år gammel, som er en sannsynlig kandidat.

Våren 1679 ble Ole Veholt stilt for retten for å ha stukket Tarald med kniv. Ole forsvarte seg med at han ikke hadde stukket Tarald, men bare skåret litt i ham. Tarald møtte opp og viste fram såret, som lagretten bedømte som et stikk. Ole ble derfor ilagt en bot på 8 ørtuger og 13 mark, tilsvarende nærmere syv riksdaler, samt en daler i omkostning.⁴⁵ En kuverdi var på denne tiden tre riksdaler.

I 1682 ble Tarald og Hans sammen med deres mor innkalt til tinget av herr Ottho Jacobsen for ubetalt landskyld av ett sold i Solberg helt fra 1673. Tarald svarte at Jacob Luth selv ville gjøre opp landskylden til herr Ottho. For sin egen del hadde han ikke brukt gården mer enn fire år til våren, og årene før hadde han ikke noe med, mente han.⁴⁶ Dette stemmer jo ikke helt med at han allerede i 1676 står oppført som bruker. Da saken i 1684 ble gjenopptatt, svarte Jacobs fullmektig Albret Kruse hånlig at han ikke kjente herr Ottho som noen parteier i Solberg eller Hovin.⁴⁷

I 1684 ble Tarald og Mads Bure oppnevnt som fantefogder på Tyristrand, også kalt stodderfogder - *till at hafve Indseende och angiffue huis Betlere och Lösse folch Som Sig i böigden lader finde*.⁴⁸ Ingen av dem satte nok særlig pris på dette vervet. Mange løsdrevne reiste rundt i

landet, og stodderfogdene hadde ofte mye å gjøre. Fattige fastboende var det ellers nok av, også i nærmeste nabolag. Ole svenske på plassen Jobekk under Solberg var innført i fogden Henrik Peterssøns fattigmanntall for 1681.⁴⁹

Sommeren 1690 stevnet president Hans Must flere menn til vitneavhør om Skjærdalen, blant dem Tarald Solberg og broren Hans i Krokvik. Mye handlet her om allmannabrua, som gikk over elva ovenfor Jacob Luths nederste sagdam i Skjærdalen. Tarald sa at når brua trengte vedlikehold, var den blitt ordnet av folket på Hovin og Solberg og andre av Jacobs landbønder. Så langt han kunne huske var det aldri noen fra Skjærdalen som hadde vært med på å bygge allmannabrua.⁵⁰

Tarald og Marte vitnet i 1704 om hva de visste om tømmerlegningen i Gruten og Kinnsvika. Her noterer vi oss at Marte sa seg 58 år gammel, mens Tarald fortalte at han førti år tidligere hadde kjørt tømmer på sagene der.⁵¹

Tarald ble i 1712 innkalt i en åstedstvist mellom Setrang og Løken i Haug, og vitnet om hva han hadde hørt av gamle menn for mange år siden. Han sa seg 72 år gammel, at han femti år tidligere hadde vært i brøtning fra Vassbonn og utetter, og at det nå var 48 år siden han flyttet derfra. Siden den tid hadde han likevel kjørt mange bord fra Viul og Hønefossen.⁵²

Knivstukket igjen

Fogden hadde i 1692 innkalt til forhør på tinget, da Tarald nok en gang var blitt knivstukket, nå gjennom låret med en bajonett av Per Persen Haug i stua på Gomnes. Over ti vitner ble avhørt, men bare Gudbrand Teigen hadde sett det som skjedde: Per hadde stukket bajonetten i Tarald uten å si det minste ord, og Tarald hadde ropt: *du stach mig, Peder Pedersen*. Før han besvimte, stønnet han: *enten ieg lever eller döer, saa er du min schademand*.

Om vitnene ikke hadde sett noe, hadde alle hørt Tarald si at det var Per som hadde gjort det. Jens Amundsen, Taralds stesønn, hadde spurt husmannen Jon Hekshus om han ikke visste at Per Haug hadde unnsagt hans far. Per hadde sagt til Jon at han hadde ingen flere uvenner her

⁴⁵ RH sskr, tingbok II-7, fol. 21 (26. april 1679).

⁴⁶ RH sskr, tingbok I-16, fol. 108b (14. des. 1682).

⁴⁷ RH sskr, tingbok I-18, fol. 69a-b (23. okt. 1684).

⁴⁸ RH sskr, tingbok I-18, fol. 76b (13. des. 1684).

⁴⁹ RH sskr, tingbok I-17, fol. 56b-57a (1. okt. 1683). Mann-tallet over fattige i Hole ligger i fogderegnskapene for

1681 - herr Henrik Opdals fortegnelse er datert 21. februar 1681.

⁵⁰ RH sskr, tingbok I-21, fol. 60a-61a (5. aug. 1690) og fol. 68a-73a (19. aug. 1690).

⁵¹ RH sskr, tingbok I-24, fol. 168a-b (7. juli 1704).

⁵² RH sskr, tingbok I-26, fol. 162b (22. okt. 1712).

på Stranda enn Tarald Solberg og Reier Nakkerud, og dem skulle han betale.⁵³

Tarald tok opp saken på sommertinget, og førte en rekke vitner. Per Haug møtte ikke, men hadde sendt sin far med et skriftlig innlegg der han beskyldte vitnene for å være i nær slekt med Tarald. Det viste seg at Bersvend Hovin var gift med Taralds stedatter, og at Marte Mikkelsdatter, Jon Hekshus' kvinne, var nestsøskenbarn til Taralds kone. Marte ble i tillegg beskyldt for tyveri, men allmuen svarte at de visste intet ondt om henne, og at hun alltid hadde skikket seg ærlig og vel her i bygda.

Tarald hadde ikke innkalt Gudbrand Teigen, og ingen av vitnene hadde sett knivstikket, bare hørt Taralds ord. Tarald mente likevel at bevisene var gode nok, og at Per derfor måtte refundere ham for svie og verk, samt erstatte bartskjærlønn og arbeidsspille ved gårdsbruket. Sorenskriveren ville ikke avsi dom ettersom Per var soldat og saken allerede var tatt opp ved krigsretten.⁵⁴ Om hva som skjedde der, tier historien, men soldatene fikk vanligvis ikke mer lemfeldig behandling i militær rett for denne type saker.

Ulovlig hogst

Jacob Luth var en streng herremann som ikke nølte med å bruke loven når det passet ham, og det var stort sett ved hver gitte anledning. I 1689 dro han sine landbønder på Tyristrand for retten, da de hadde begått ulovlig hogst i hans skoger: enken Stiksrud, Anders Åsterud, Halvor Bråten, Tollev Grefsrud, Anders Kolbjørnrud, Tollev Haug, Per Haug, Ole Skamarka, Knut Pjåka, Gudbrand Pjåkerud, Ole Pjåkerud, Gul Heieren, Engebret Oppsal, Tarald Solberg, Ole Hovin, Sjur Hovin, Mads Bure og Ole Nakkerud. Tarald hadde hogd syv tylfter og tre stokker i Solbergskogen, og dette hadde Ole Christensen Mo i Steinsfjordingen overtatt.⁵⁵

Bøndene møtte 4. juni og beklaget at deres store nød og trang hadde drevet dem til dette. De ble alle dømt til å betale Jacob Luth for hogsten, en riksdaler for hver tylft.⁵⁶

Flere av Jacobs landbønder ble vinteren 1695 stevnet av Tord Olsen på Breien, som mente de hadde begått ulovlig hogst i hans gårdsskog: Ole Hovin, Sjur Hovin, Tarald Solberg, Ole Skamarka, Engebret Skamarka, Per

Norsk tømmerhogger, slik den nederlandske kartografen Johannes van Keulen forestilte seg ham i et atlas (1681).

Dal, Gul Heieren og Knut Pjåka. Da det fortsatt lå dyp snø i marka, ble saken utsatt til i slutten av mai. Jacob Luth hevdet at hogsten var foretatt i hans skoger, og Tarald nektet for å ha hogd i Breiens skog.

Saken ble gjenopptatt sommerstider, og både Jacob Luth og Jørgen Lauridsson på Hønen, som var landherre på Breien, møtte opp. Hans Olsen i Krokvik fortalte at han hadde bodd ni år på Solberg, og i den tid hadde han hogd tømmer for Jacob Luth. Saken gikk i Jacobs favør, og alle hans landbønder ble frikjent ettersom de hadde handlet på hans ordre.⁵⁷

Våren 1700 var det Jacob Luth selv som stevnet sine landbønder for ulovlig hogst, og Tarald tilsto at han hadde hogd tre tylfter bjelker og noen spirer til vedlikehold av sagbygningen. Mange fikk tømmeret beslaglagt, men Henrik Walter, Jacobs sønn, ønsket ikke noen dom over Tarald og Per Pjåkerud, ettersom de hadde drevet lasten til hans fars tjeneste.⁵⁸

I 1706 var det amtmannen Poul Glud som var ute og fikk bøndene på Tyristrand tiltalt for ulovlig hogst. For Tarald Solbergs del utgjorde dette to tylfter og fire stokker, langt mindre enn

⁵³ RH sskr, tingbok I-22, fol. 12a-13a (20. april 1692).

⁵⁴ RH sskr, tingbok I-22, fol. 25b-26a (6. juli 1692).

⁵⁵ RH sskr, tingbok I-20, fol. 79a-82a (14. mai 1689).

⁵⁶ RH sskr, tingbok I-20, fol. 82a-83b (4. juni 1689).

⁵⁷ RH sskr, tingbok I-21, fol. 180a-b (7. mars 1695), fol. 182a-b (21. mai) og fol. 195a-199a (30.-31. juli 1695).

⁵⁸ RH sskr, tingbok I-24, fol. 17b-18b (20. april 1700) og 18b-19b (21. april 1700).

Johannes van Keulen laget flere romantiske bilder av norske tømmerhoggere, her på et kart rundt 1700. Utsnitt.

de fleste, men alle ble dømt til å ha forbrutt sin last til amtmannen.⁵⁹ Det samme gjentok seg to år senere,⁶⁰ og også i 1711 skjedde dette.⁶¹

Amund Taraldsen utfolder seg

I 1701 ble Amund Taraldsen, Taralds trolig eldste sønn, stevnet til tinget av Mikkell Sandseter for å ha skåret av viene i ett hengsle og gjort skade for to-tre riksdaler. Tarald hevdet at det sønnen gjorde, var gjort i uforstand. I en sak samme dag var Amund også stevnet for å ha bitt Mattis Domholt i fingeren. Begge sakene ble utsatt uten at de kan sees gjenopptatt.⁶²

Amund ble sammen med broren Ole trukket for retten av fogden året etter. Tre karer i Dalen fortalte at Jokum Mattisen natten til 30. oktober var kommet ned til dem og bedt for Guds skyld om at de måtte hjelpe hans far, Mattis Nilsen sagmester, da brødrene holdt på å slå ham i hjel inne i hans eget hus. På veien opp møtte de brødrene sammen med Sjur og Henrik Hovin, og det ble en del knuffing, men det var så mørkt at de ikke kunne se hvem som slo. Mattis sagmester beklaget seg over Ole og Amund, og sa han ville vært død om ikke folk hadde kommet ham til unnsetning.

Kari Gudbrandsdatter i Dalen fortalte at Kari, Mattis' kone, hadde kommet til henne med et barn og bedt om hjelp til å få mannen ut om han fortsatt var i live. Sjur Hovin hadde skjelt henne og flere andre på deres ære, noe han nektet for i retten.

Amund ble bøtelagt med tre ganger 6 lodd sølv, og måtte gi Mattis to daler i omkostning og tidsspille ettersom Mattis ikke hadde vært i stand til å skjære på saga i halvannen uke. Som soldat måtte Ole dømmes av militær rett, mens Sjur Hovin ba pent om unnskyldning, og slapp med en advarsel for sine ærerørige skjellsord.⁶³

Noen måneder senere var Amund innstevnet av fogden for klammeri med soldaten Per Pjåkerud, og moren møtte og unnskyldte sønnen med *at hand intet ont hafde giort*. De to hadde kommet drukne inn i Musts sagstue og skreket til hverandre, og Amund hadde slått hatten av Per. Per hadde sprunget opp og tatt Amund i håret, kastet ham ned på senga og *haarruschede ham*, mens Amund også etter hvert hadde fått tak i Pers hår. Fogden la ned påstand om dom over Amund med hele 36 lodd sølvs bøter og omkostning. Retten la likevel vekt på han bare hadde slått hatten av Per, og selv hadde han fått den hardeste medfarten. Han ble derfor frikjent, da *loven iche vil at den bör straffes som lider uret*.⁶⁴

I 1706 ble Amund stevnet for retten av Hans Olsen Skamarka, da han hadde overfalt dennes datter Gjertrud med hogg og slag og æres-skjelling. Vi hører i denne saken at Amund var soldat. Han hadde vært drukken og ligget og sovet i benken i Gudbrand Skjærdalens hus da Gjertrud kom inn. Det utartet til krangel mellom dem, og Amund hadde sagt at *det var Sælebod Mand skulle give dig een Visk under öred din Landstryger tæve og Kieltringsunge*. Har I rett til å slå meg, kan I gjøre det, svarte Gjertrud, *gaae adstæd og Rid Kieringen Jers med en Kieft og lad mig blive*.

Amund ble rasende: *Næsekaster du mig for min qvinde* - så slo han henne to slag under øret og sparket henne to ganger, mens han provoserende spurte om det ikke var så at morbroren hennes ble hengt og bestemoren brent på bålet.

Hans Skamarka og kona Aase Torkelsdatter var innflyttere fra Sel i Gudbrandsdalen, og absolutt ikke i slekt med tyver og hekser, slik Amund hadde antydnet. Hans innla derfor i retten

⁵⁹ RH sskr, aktsprotokoll 5, fol. 141b-142a (16. juli 1706).

⁶⁰ RH sskr, aktsprotokoll 7, fol. 115a-117b (27. juli 1708).

⁶¹ RH sskr, tingbok I-26, fol. 69b (18. juni 1711).

⁶² RH sskr, tingbok I-24, fol. 55a-b (6. juli 1701).

⁶³ RH sskr, tingbok I-24, fol. 114a-b (16. nov. og 8. des. 1702).

⁶⁴ RH sskr, tingbok I-24, fol. 124a-b (30. mars 1703).

en attest fra 1686 med godt skussmål, utstedt av herr Henning Munch, sogneprest i Sel. Retten fant at Amund burde dekke rettsomkostningene med fire riksdaler, og at hans ubesindig førte snakk ikke skulle komme Hans eller Gjertrud *til nogen æris Forkrenckelse paa deris gode Navn og rögte i nogen maade*.⁶⁵

Amund var altså i 1706 en gift mann, men bodde fortsatt på Solberg og hadde kanskje overtatt gårdsbruket i gavnet, om ikke i navnet. Tarald var på denne tiden i slutten av seksti-årene, og hadde vel til dels lagt inn årene.

Året etter var det Amund selv som råket ille ut da han fikk et knivstikk av Sjur Bjørke, som ble dømt til å betale tre ganger 15 lodd sølv.⁶⁶

Se, her finner vi sauen hennes mor

I 1703 hadde Marte, Taralds kone, sønnen Ole og den fruktsommelige datteren Anne Solberg beskyldt Bent Aslesen, en husmann under Skamarka, for å ha stjålet en sau fra Tarald. Bent skulle ha seg frabedt å bli beskyldt for tyveri og gikk derfor til sak, og kona Kari Rasmusdatter kom på tinget og førte flere vitner.

Ole Oppsal fortalte at han hadde mistet flere sauer, og Ingeborg, Taralds datter, hadde kommet til ham og sagt: *Kom fölg mig, ieg troer wist du faar at Söverne dine*. De hadde funnet en sauevom ved Skamarka, men Ole så straks at den ikke tilhørte ham: *Mine söver vare hvide og denne er sort*.

Marte Solberg bega seg nå til Skamarka, der gårdshunden løp inn i buskaset og Ole Solberg etter, og der fant de et halvspist sauelik: *See her finder vi söven hendes Moder*. De sendte nå bud på Bent, og Ole Solberg kalte ham en forbannet sauerompe og ba ham dra kadaveret fram. Bent svarte fortørnet at ikke hadde han lagt sauen der, og ikke skulle han ta den ut.

Tarald ble tilkalt og spurt om han ville anlegge sak mot Bent, men sa han visste ikke hvem som hadde tatt sauen. Marte var mindre diplomatisk: *Hafde ieg vist det hafde veret min söv, schulde ieg have ledt omkring veggene der-efter, mens jeg schulle funden dig i huset med söven din Sarramensche Carogne*.⁶⁷

Saken ble utsatt til utpå nyåret 1704, og Tarald sa nå at hans kone ikke hadde noe

utilbørlig å beskyldte Bent for. Retten avsa en salomonisk dom: Ettersom Ole og Marte Solberg ikke hadde siktet Bent for noen uærlig sak, men bare brukt utilbørlig munn, så måtte de på tinget be Bent om unnskyldning, og erklære at skjellsordene deres ikke skulle komme noen til æres forkleinelse.⁶⁸ For Marte og Ole sved nok dette verre enn noen bot kunne ha gjort.

Rundt 1710 flyttet Bent og Kari til finneplassen Hiran på Krokskogen, i dag Bente-plassen. Ved det svenske angrepet i 1716 var Bent speider for de norske styrkene, mens Kari i egen person oppsøkte de fiendtlige troppene, lurte dem trill rundt, og bidro kanskje til å endre krigens gang. De to blir fortsatt husket på Ringerike, men under andre navn: Bent finne og Kari Hiran.

Harald Taraldsen kommer og går

Yngstesønnen Harald Taraldsen ble i 1709 stevnet til tinget for slagsmål ved sankthanstider med Lars Støa. Besiktelsesvitnene fortalte at Lars var revet over nesen, og *öjed var gandsche tilluct paa ham paa den venstre side af ansigtet, saa det rand med verch*.⁶⁹ Fredrik Dalen vitnet om at han hadde vært i Skjærdalen og drukket lagsøl, og da kom Lars inn fra gården og sa at Harald hadde sparket ham. Ole Taraldsen sa at hans bror bare var fjorten år gammel, og var gjetergutt hos foreldrene.⁷⁰ Saken ser ikke ut til å ha blitt gjenopptatt.

Var denne alderen riktig oppgitt, må Harald ha vært tidlig ute på mange måter. I 1711 nedkom piken Ingeborg Arnesdatter med et dødfødt barn, og hun ble stilt for retten, mistenkt for å ha født i dølgsmål. Hun ble frifunnet,⁷¹ og da det framkom at Harald var faren, ble begge stevnet for løst leiermål til tross for at de sa de ville ekte hverandre.⁷² På neste rettsmøte sa Tarald at sønnen var en fattig ung mann som ikke hadde muligheten til å betale halve boten med seks riksdaler innen fjorten dager. Fogden lot Haralds bot falle, mens stakkars Ingeborg måtte svare sine bøter.⁷³ Noe ekteskap med Harald ble det heller ikke, men 5. oktober 1720 ble hun gift med Ole Bentsen på Krokskogen,⁷⁴ en sønn av Bent finne og Kari Hiran. Hun var ellers en

⁶⁵ RH sskr, aktsprotokoll 7, fol. 26a-28a (27. nov. 1706).

⁶⁶ RH sskr, tingbok I-25, fol. 84b (15. mars 1707).

⁶⁷ RH sskr, tingbok I-24, fol. 148a-b (19. nov. 1703). Ordet *Carogne* betyr råtnende kadaver, og når Marte kalte Bent en sakramentsk carogne, mente hun å si sarasensk, et eldre ord for muslimsk. Langt fra alle behersket fremmedord som var populære i tiden.

⁶⁸ RH sskr, tingbok I-24, fol. 160b (28. febr. 1704).

⁶⁹ RH sskr, tingbok I-26, fol. 1a (29. juli 1709).

⁷⁰ RH sskr, tingbok I-26, fol. 3b (19. aug. 1709).

⁷¹ RH sskr, tingbok I-26, fol. 78a-b (28. juli 1711).

⁷² RH sskr, tingbok I-26, fol. 93b (28. nov. 1711).

⁷³ RH sskr, tingbok I-26, fol. 103b (14. mars 1712).

⁷⁴ SAKO, Hole prestegjeld, ministerialbok 1, fol. 49.

halvsøster av Henrik Johansen Pjåka og datterdatter av den navngjetne Kari Sørum.

Harald trakk ingen lærdom av dette, og i 1717 hadde han vært ute igjen og fått datteren Elsbet med Boel Madsdatter.⁷⁵ Gift ble han ikke før i 1724, og da med Kari Olsdatter.

Ved slutten av store nordiske krig fikk Harald, som da var soldat, overta bygselen av Hole prestebols part i gården: en tønne bygg. Han skulle da vise sin tilbørlige lydighet til sognepresten, herr Henrik Smith.⁷⁶ Harald sto ved matrikkelutkastet 1723 oppført som hovedbruker av gården⁷⁷ til tross for at den eldre broren, brushodet Amund Taraldsen, fortsatt i 1730 bodde på Solberg.⁷⁸ Amund kan ha vært mindre skikket til å drive en gård - i 1723 ble han og kona refset i kirken for i lang tid å ha holdt seg unna sakramentet, noe som ble sett svært alvorlig på i de dager.⁷⁹

Prosten Blichfeldt hevdet i 1735 at Harald ikke lenger var god for å bruke gården, og stevnet ham til utkastelse innen første faredag.⁸⁰ På neste rettsmøte erklærte vitnene at Harald ikke eide noe å drive gården med. Han hadde leid noen få kyr, men eide selv bare to hopper. Husene var slette, men likevel i brukelig stand. Harald svarte at han hadde bygd opp alle husene og gjort forbedringer på jorda, men ble møtt med at han bare hadde flyttet husene litt lenger utpå enga, da han ikke ville bo i et tvebøle etter at en annen bruker var kommet inn på gården.⁸¹ Prosten fikk fullt medhold, og Harald måtte flytte.⁸²

Tarald dør

Gudbrand, en av sønnene til Tarald, hadde en tid vært leilending på Bure, men flyttet rundt 1720 til Kongsberg og tok arbeid ved sølverket. I 1725 ble han tatt av dage i et fylleslag på Fjerdingstad i Eiker.⁸³

Tarald døde i 1726 og ble begravet 10. februar, angitt 88 år gammel,⁸⁴ vel i meste laget. Noe skifte ble ikke holdt, men svigersønnene røk uenige om arven. Christoffer Hjelle mente at Henrik Johansen på Pjåka hadde forsynt seg vel mye med klær etter Tarald, og stevnet ham

for tinget, der Henrik ikke møtte. Saken ble utsatt,⁸⁵ men ikke gjenopptatt.

Ny åstedstvist

Sommeren 1740 ble det over fire dager holdt åstedssak på Sandmoen og ved Løkåsen, da det var uenighet om dette området lå til Hovin eller Heieren. Blant vitnene finner vi Christoffer Hjelle, Taralds svigersønn, og Harald Taraldsen som fire år tidligere var flyttet til Blonkeberget under Breien. Det ble nedlagt protest mot at de to skulle få vitne, siden begge nå hørte hjemme i Norderhov, men Anders Christensen, som representerte Engebret Hovin, sto på at de som ærlige menn burde bli hørt.

Christoffer Hjelle sa seg 69 år gammel og oppvokst på Veholt - han var sønn av Ole Veholt, som i 1679 hadde knivstukket Tarald. Christoffer hadde hørt svigerfaren si at Solberg aldri hadde hatt eiendeler i Sandmoen og Løkåsen, bare vest for dette området. Selv visste han at "Luthen" hadde latt sine landbønder hogge vest for disse stedene og levere ham lasten, men om de hadde fått betaling for denne, visste han ikke. Også Jacobs enke og sønnen Henrik Luth hadde gjort det samme.⁸⁶

Harald Taraldsen opplyste at han var femti år gammel og født på Solberg, og at hverken han eller hans far hadde påberopt seg eiendeler i det omtvistede området, som han mente lå til Hovin. Da han selv brukte Solberg hadde gården ingen hjemraster, og han måtte hente alt fra felles mark. Rundt tyve år tidligere hadde faren leid en bjelkedrift av svigersønnen Henrik Johansen og sønnen Ole Taraldsen på Hovin. Da hogg de omkring Stokktjern og nedover veien til Heierens risgård, og solgte bjelkene til Henrik og Jacob Jacobssønner Luth.⁸⁷

Gudbrand Jensen, som nå brukte Solberg, erklærte at han ikke kjente seg berettiget til det omstridte området. Han var noen og seksti år gammel, født på Sørum i Heradsbygda, hadde bodd på Heieren i førti år,⁸⁸ og var åpenbart mannen som hadde overtatt gården etter Harald.

Her stopper den eldste gårdshistorien for Solberg, og i påvente av en gårdshistorie for Tyrstrand henvises leseren til Andreas Lage-sens slektsbok fra 1927.

⁷⁵ Hole pr.gjeld, ministerialbok 1, fol. 11 (20. juni 1717).

⁷⁶ RH sskr, pantebok 4, fol. 164b.

⁷⁷ RH sskr, Hole prestegjeld, matrikkelutkast 1723.

⁷⁸ RH sskr, tingbok I-34, fol. 33a (14. mars 1730).

⁷⁹ Hole prestegjeld, ministerialbok 1 (14. mai 1723).

⁸⁰ RH sskr, tingbok I-36, fol. 4a-b (28. nov. 1735).

⁸¹ RH sskr, tingbok I-36, fol. 16a-b (27. jan. 1736).

⁸² RH sskr, tingbok I-36, fol. 47a (8. mars 1736).

⁸³ RH sskr, tingbok I-31, fol. 25a-26a (30. nov. 1725).

⁸⁴ Hole prestegjeld, ministerialbok 1, fol. 67.

⁸⁵ RH sskr, tingbok I-32, fol. 24b (30. nov. 1726).

⁸⁶ RH sskr, tingbok I-37, fol. 299b-303b (17. aug. 1740).

⁸⁷ RH sskr, tingbok I-37, fol. 304b-305a (18. aug. 1740).

⁸⁸ RH sskr, tingbok I-37, fol. 311a-b (19. aug. 1740).

Ole Torbjørnsen Askilsrud i Haug/Solberg, født ca 1610, død ca 1668? på Tyristrand

g. Guri Olsdatter, n. 1672

Barn:

1. Hans Olsen Solberg/Krokvik u. Vik i Hole, født ca 1642, n. 1695
2. Tarald Olsen Solberg, født ca 1648, bgr 1726 10/2, Tyristrand - se nedenfor
3. Henrik Olsen, født ca 1660, n. 1666
4. Anne Olsdatter, n. 1672

Marte, født ca 1646, n. 1704

g1 Amund

Barn:

1. Jens Amundsen, n. 1692
2. N. Amundsdatter

g. Bersvend Olsen Hovin, n. 1700 - trolig identisk med Bersvend Olsen Oppsal, bgr 1733 10/5, 81 år

Barn, trolig:

- 2.1 Kari Bersvendsdatter, n. 1712
- 2.2 Anne Bersvendsdatter, n. 1712

g2 Tarald Olsen Solberg, født ca 1648, bgr 1726 10/2, Tyristrand

Barn:

1. Anne Taraldsdatter, født ca 1675, bgr 1746 10/11

g. Christoffer Olsen Hjelle ved Ask, født ca 1671, n. 1749

Barn:

- 1.1. N. Christoffersen, født ca 1704, bgr 1729 24/4
- 1.2. Samuel Christoffersen Holeødegården ved Ask, døpt 1705 2/7 - til Stein i Hole, 1763 til Eiker
g. (1730 21/6 i Norderhov) Berte Olsdatter, 1763 til Eiker
- 1.3. Henrik Christoffersen Drolshammer i Ytre Soknedalen, døpt 1707 23/1, bgr 1787 6/5
g. (1731 13/3 i Norderhov) Berte Olsdatter Drolshammer, født ca 1715, bgr 1775 10/7
- 1.4. Harald Christoffersen, døpt 1709 7/4 - trolig identisk med Tarald Christoffersen Hjelle som ble viet 1744 12/4 på Modum med enken Tore Toresdatter Bøen i Heggan
- 1.5. Gudbrand Christoffersen Hjelle, født ca 1711, tukthusfange 1756, bgr 1759 11/4 på Kongsberg, ungkar
- 1.6. Anne Christoffersdatter, døpt 1712 2/7
- 1.7. Jon Christoffersen Hjelle, hatt leiermål med Christine Hermansdatter som 1735 4/9 ble refset på Kongsberg
2. Amund Taraldsen Solberg, født ca 1678, n. 1730, gift
3. Ingeborg Taraldsdatter, født ca 1680, n. 1738
g. Henrik Johansen Pjåka, født ca 1676, bgr 1738 22/3 på Tyristrand, skifte 1738 26/6
Barn:
 - 3.1. Marte Henriksdatter, født ca 1702, bgr 1734 15/7, Oppsal på Tyristrand, skifte 1734 18/10
g. (1726 des. Hole) Gul Gulsen Oppsal, født ca 1673, bgr 1758 15/9, Oppsal
 - 3.2. Kari Henriksdatter, født ca 1711, ugift, til Bekkelaget i Østre Aker, n. 1764
 - 3.3. Johannes Henriksen Asbjørnhus, født ca 1711, bgr 1768 18/9 på Modum, skifte 1769 12/4
g. (1735 3/2 Modum) Anne Gudbrandsdatter, født ca 1691, bgr 1768 18/9
 - 3.4. Sara Henriksdatter, født ca 1716, trolig bgr 1742 3/1 i Hole
 - 3.5. Anne Henriksdatter, døpt 1719 7/4, Hollerud på Tyristrand, n. 1769
g. (1748 7/6 N:hov) Johann Nicolaus Locke, født 1699 21/4 i Arnstadt, Thüringen, fellbereder, til Ham-nor østre i Hole, bgr 1768 7/12 på Bekkelaget i Østre Aker, skifte 1769 14/2
 - 3.6. Harald Henriksen, døpt 1721 21/6, Pjåka, død som barn, trolig bgr 1724 15/4
 - 3.7. Eli Henriksdatter, døpt 1725 29/7, Pjåka, bgr 1797 14/3, Fure søndre, Modum, oppg.skifte 1783 17/11
g. (1750 7/11 Hole) Lars Olsen Fure søndre, født ca 1726, bgr 1770 11/11, Fure, skifte 1771 11/4
4. Ole Taraldsen Hovin, født ca 1683, n. 1726
g. Eli Johansdatter Hovin, født ca 1680
Barn:
 - 4.1. Tarald Olsen, døpt 1717 3/3, bgr 1725 25/8
 - 4.2. Hans Olsen, døpt 1719 9/7, bgr 1720 17/4, Hovin
 - 4.3. Marte Olsdatter, døpt 1719 9/7, bgr 1719 14/11, Hovin
 - 4.4. Marte Olsdatter, døpt 1721 29/9
5. Gudbrand Taraldsen Bure, født ca 1687, bgr 1725 3/3 på Kongsberg
g. Sofie Madsdatter Bure, n. 1730
Barn:
 - 5.1. Anne Gudbrandsdatter, n. 1771 på Kongsberg
g. (1745 26/6 Kongsberg) Christoffer Olsen Fossum, bergmann, n. 1771 på Kongsberg
 - 5.2. Mari Gudbrandsdatter, født ca 1710? på Tyristrand, n. 1738 på Kongsberg
 - 5.3. Kort Gudbrandsen, født ca 1714 på Tyristrand, gruvejunge ved sølvverket, forvist 1738 fra Kongsberg

Solberg i nyere tid. Tegning: Harald Vibe.

- 5.4. Henrik Gudbrandsen, døpt 1717 25/3 på Tyrstrand
- 5.5. Lisbet Gudbrandsdatter, døpt 1720 2/6 på Tyrstrand, bgr 1784 3/4 på Kongsberg
g. Ole Knutsen Ramsrud
- 5.6. Boel Gudbrandsdatter, døpt 1720 2/6 på Tyrstrand
- 5.7. Mikkel Gudbrandsen Bure, døpt 1723 2/10 på Kongsberg, bgr 1771 10/4 på Kongsberg, Kattekleiva
g. (1759 6/3 Kongsberg) Lisbet Eriksdatter Stålhanske, født ca 1717, bgr 1783 20/12 på Kongsberg
- 6. Berte Taraldsdatter
g. (1717 12/5 Hole) Iver Olsen Midt-Haug
Barn:
 - 6.1. Eli Iversdatter, døpt 1717 6/6, Midt-Haug
 - 6.2. Ingeborg Iversdatter, døpt 1718 31/7, Midt-Haug
 - 6.3. Marte Iversdatter, døpt 1720 28/1, Midt-Haug
 - 6.4. Tollev Iversen, døpt 1721 23/2, Midt-Haug
- 7. Harald Taraldsen Solberg/Muggerud u. Hjelle/Blonkeberget u. Breien ved Ask, født ca 1695, n. 1740
g. (1724 15/2 Hole) Kari Olsdatter Muggerud
Barn:
 - 7.1. Christen Haraldsen, døpt 1723 14/11, Solberg
 - 7.2. Gudbrand Haraldsen, døpt 1725 19/8, Solberg, vel død som barn
 - 7.3. Tarald Haraldsen, døpt 1727 9/3, Solberg, mulig bgr 1742 27/5
 - 7.4. Berte Haraldsdatter, døpt 1729 6/3, Solberg
 - 7.5. Ole Haraldsen, døpt 1731 16/9, Solberg
 - 7.6. Henrik Haraldsen, døpt 1734 17/1, Solberg
 - 7.7. Abraham Haraldsen, døpt 1736 13/5, bgr 1737 22/5, Solberg
 - 7.8. Isak Haraldsen, døpt 1736 13/5, bgr 1737 27/5, Solberg
 - 7.9. Gudbrand Haraldsen, døpt 1738 23/11 i Norderhov

Husmannsplasser under Solberg

Jobekk nevnes flere ganger i 1670-årene, men det er usikkert om det gjelder naturnavn eller plassnavn. Bent Jobekk møter vi i 1682, da han har knivstukket sin halvbror Ole Iversen svenske under høyre arm. Ole ble samme dag stevnet for leiermål med Guri Kjellsdatter, og fordi han hadde bedrevet et løst og forargelig levnet i to år.⁸⁹ I en senere gjeldssak framgår at Bents farsnavn var Olsen,⁹⁰ og de to må følgelig være

halvbrødre på morsiden. Sannsynligvis var også Bent svenskfødt.

Bent var i 1700 sagdreng på Hans Musts sager i Skjærdalen, men sees ikke oftere i denne virksomheten. En Kirsti Jobekk vitner i 1704 om eldre tider ved Gruten, og kan ha vært Bents hustru.⁹¹ Bent bodde hele tiden på Jobekk, og ble begravet 20. januar 1720, 88 år gammel, trolig med sterkt overdrevet alder.

⁸⁹ RH sskr, tingbok I-16, fol. 94b (6. oktober 1682).

⁹⁰ RH sskr, tingbok I-22, fol. 62b (17. november 1692).

⁹¹ RH sskr, tingbok I-24, fol. 168b (7. juli 1704).

Fingar Hansen og Kirsti Engebretsdatter på Jobekk fikk datteren Pernille 6. juli 1721, men selv om de ikke giftet seg før 27. november 1721, ble ikke barnet anført som uekte, vel fordi trolovelsen skjedde så tidlig som 12. oktober 1720. Den ene forloveren var Henrik Johansen, Tarald Solbergs svigersønn, som da bodde på Hollerud. Fingar var trolig fra Modum.

Den eldste kirkeboken for Hole er problematisk fram til slutten av 1740-årene, ettersom bosted oftest er utelatt, og fadderens navn ikke oppgitt. En sønn på Jobekk var trolig Bent Fin-

garsen som ble begravet 19. februar 1726, ett år gammel, og bruken av dette ikke altfor vanlige navnet kan bety slektskap til Bent Olsen. Nok en Bent Fingarsen ble begravet 29. november 1741 uten aldersangivelse. Ellers blir Fingar Jobekks kvinne introdusert så sent som 18. mai 1738 uten at dåp er registrert, noe som tyder på dødfødsel. Kirsti Jobekk ble begravet 15. juli 1742, dessverre også hun uten aldersangivelse.

Av matrikkelutkastet 1723 framgår at Solberg hadde to husmannsplasser, men de navngis ikke.

Litteratur

Halvorsen, Eyvind Fjeld: Opplysninger om Skjærdalen. Upublisert arbeid (1954). *Hringariki* nr 1/2018, s. 46-49.
Høyendahl, Sten: "Findeqvinden" Kari Sørum - finsk eller norsk? *Hringariki* nr 1/2015, s. 4-15.
Lagesen, A.: *Ringerikske slekter. I. Slekter fra Hole og Tyristrand*. Grøndahl & Sønns Forlag (Oslo 1927). Nytt opptrykk 1977.

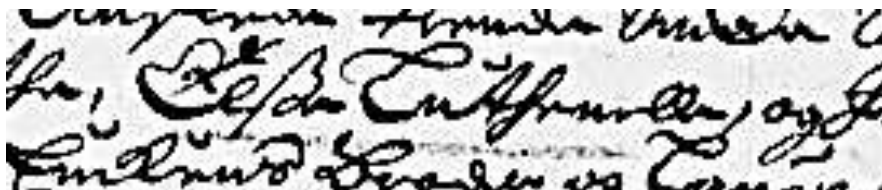
Trykte kilder

Kong Christian den fjerdes Norske Lovbog af 1604. Feilberg & Landmark. Christiania (1855).
Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Niende Bind (1648-1649). Christiania (1887).
Oslo og Hamar bispedømes jordebok 1574-1577. Utgjevi for Kildeskriftfondet. Oslo (1929).

Luther og Luth

Av gårdshistorien for Hole framgår at fogden Henrik Peterssøn på Stein hadde datteren Else Lutherelle. Ved søking på nettet finner man

ingen andre kvinner i innland eller utland med dette navnet, som vel ikke kan være avledet av andre enn kirkefaderen Martin Luther selv?

En klar og tydelig gotisk håndskrift gir ingen tvil om at rett navn skal være Luthenelle.
Skifteprotokoll 2 for Ringerike og Hallingdal sorenskriveri, utdrag av Henrik Peterssøns skifte.

Tyding av gammel skrift kan være en risikosport. Ved oppslag i skifteprotokollen 6. april 1696 viser det seg at datteren ikke heter Else Lutherelle, men Luthenelle med n - en bokstav som bidrar til å gi helt andre assosiasjoner, da navnet Luth er velkjent i Hole. Vi må da flytte oss et par kilometer vest for Stein, til Helgeland på Røyse hos Jacob Luth, den forhenværende fogden som hadde misbrukt sitt embete til å opparbeide en formue. Henrik Peterssøn og Jacob Luth var neppe beslektet eller besvogret,

men den yngre fogden har kanskje ønsket å hedre sin forgjenger ved å kalle sin datter opp etter ham. Eller fant han det rett og slett fordelaktig å holde seg inne med den steinrike og skruppelløse Jacob Luth?

Jacob Luth har et usselt ettermæle på Ringerike, men heller ikke Martin Luther var til tider helt god, det ser vi av historiebøkene. I alle fall, Else Luthenelle fra Stein, hvor det nå ble av deg - navnet skjemmer ingen!

S. H.

En fullmakt til Lilletinget i 1851

I boken "Arbeidersagen" kan vi lese om det som skjedde i 1851 under arbeideropprøret i Norge og særst på Ringerike. Skolelærer Johan Henrik Olsen Semmen ble valgt til å representere arbeiderforeningene i Ytre Ådal og Heradsbygda på sentralmøtet i juni 1851. Dette møtet var opptakten til mye av uroen, da det her ble diskutert muligheten av revolusjon og væpnet opprør mot myndighetene.

av Nils Elsrud

Johan ble født 5. november 1820 på Nordre Semmen, og bodde hjemme da han ble konfirmert 1. oktober 1837 i Norderhov kirke. Han var født utenfor ekteskap, og foreldrene var Ole Engebretsen Tytoden (1781-1865) og Berte Henriksdatter (1782-1856). Berte kom fra Gol i Hallingdal og jobbet som tjenestejente på Nordgarden Semmen, som Ole noen år hadde vært eier av etter arvelodd fra sin avdøde kone Mari Christensdatter Semmen (1791-1818).

Johan jobbet som skolelærer ved siden av at han var husmann, blant annet i 1851 på Tyristrand. Han var samtidig overformann i Ytre Aadalens arbeiderforening.

Han fikk 16. mai 1850 en attest av residerende kapellan Hans Jensen Krog:

Johan Olsen Semmen, som i en Tid af 8 Aar har fungert som Omgangsskolelærer i forskjellige Skoledistricter her af Præstegjeldet, meddeles herved efter Forlangende det Vidnesbyrd at han ved rosværdig Fliid har bestræbet sig for at dueliggjøre sig for sit Fag, hvilket i Forbindelse med en retscaffen og sædelig Vandel har bevirket, at han nu nyder sine Foresattes Tilfredshed og Sambygdingernes velfortjente Tillid og Agtelse.

Johan ble 24. juli 1851 innkalt til forhør i etterkant av hattemakerkrigen. Som en av lederne av Ytre Aadalens Arbeiderforening hadde han vært blant de mest aktive i denne feiden mot myndighetene. Da han ble satt i arrest hos lensmannen, var det for det meste bønder som var vaktmenn. En av dem var en tidligere elev av Johan som senere fortalte:

Vi talte, spilte med fangen som var en pen, ordentlig mand eller forbryder. Han vilde ikke løpe bort om det hadde været anledning dertil, men vente paa retsens kjendelse, enten det blev straf eller frikjendelse.

De Arbejdere! fordomte Arbejderforeninger! Da! Huer har de sat mig i Hovedet; men de skal ogsaa faa en Dom som skal have vaaret sig. Jeg har rigtignok ikke endnu sat nogen Priis paa Demmen, men jeg haaber at hine Vedkommende betaler mig efter Fortjeneste.

Fra Arbeiderforeningernes Blad, 28. juni 1852.

Før opptøyene var Johan blitt valgt som representant til sentralmøtet, eller Lilletinget som det het på folkemunne. Lilletinget skulle være en motpol mot Stortinget, da arbeiderne mente at de var ikke godt nok representert her.

Til tinget hadde Johan med seg en fullmakt som var signert av de fleste medlemmene av arbeiderforeningen i Ytre Ådal og syv medlemmer av foreningen i Heradsbygda. I boken "Arbeidersagen" er dokumentet gjengitt i sin helhet. Under rettssaken får vi vite at det er Johans 70-årige far, den blinde Ole Semmen, som i hovedsak har forfattet fullmakten.

Ole hevdet i forhør at det i hans yngre dager var langt bedre forhold i landet, ettersom tvangsauksjoner og andre misligheter nå hørte til dagens orden. Han hadde deltatt på flere møter i arbeiderforeningen, og der opplyst om mange eldre bestemmelser om liggedager, korntoll,

Angjældende No. 40, 106te Deponent, Ole Engebretsen Semmen, der opgav at være blind og 70 Aar gammel samt Medlem af yttre Aadalens Arbejderforening. Han forklarede paa Examination, at han er en Fader af 3die Deponent Skolelærer Semmen, og at han af og til har været nærværende i de Møder, som Arbejderforeningerne i yttre Aadalen har holdt i en Plads under Semmen, som kaldes Bertelspladsen.

Deponenten som gammel og vel bekendt med hvorledes det forholdt sig i gamle Dage har været raadspurgt om Mangt og Meget og har havt Anledning til at oplyse Arbejderforeningen om Adskilligt, betræffende de ældre Bestemmelser om Liggedage, Korn-told og Pengevesen m. v.

Det var i den Tid langt bedre end nu, efterdi man da var saa godt som ukjendt med Tvangsauktioner og andre Misligheder, som nu høre saagedt som til Dagens Orden, og da 3die Deponent som Ordfører i Arbejderforeningen har havt liden Erfaring om hvorledes Alt burde ordnes, har Deponenten dermed været ham behjælpelig ved at diktere ham næsten Alt, hvad han har skrevet. Det er saaledes vel muligt, at Deponenten har dikteret 3die Deponent den Instrux, som den Sidste medbragte til Centralmødet, men Deponenten erindrer ikke om denne handlede om Oprør eller Revolution, hvorvel den visnok gik ud paa, at Tilstanden blandt Aadalens Arbejderbefolkning var heel maadelig.

Deponenten har hørt Rygter om, at der skulde komme store Skarer af Arbeidere nordafjells fra, nemlig fra Bergens og Throndhjems Stifter, og naar disse kom skulde det først bryde løst, idet disse Skarer skulde tage med sig Arbeidere fra de sydligere Trakter. Forresten yttrede 3die Deponent ved sin Hjemkomst fra Centralmødet til Deponenten, at Arbejderne havde givet Stortinget 3 Maaneders Penstand til at ordne Arbejderforholdene, og haabede han, at Alt vilde blive roligt og godt efter dette Tidsrums Forløb.

Forhør 14. august 1851 på Semmen, sammendrag fra "Arbeidersagen".

pengevesen og annet. Ellers hadde han hørt rykter om at det skulle komme store skarer arbeidere nordafjells fra, og da skulle det bryte løs.

Andreas Ropeid, som har skrevet Hønefoss' historie, bruker mye plass på Ole Semmens synspunkter. Det er Stortinget som her får unn-gjelde, mens kongen og regjeringen kan unn-skyldes, da de visstnok er helt uvitende om hvordan arbeiderne er blitt tyrannisert av aristokratiet. Nå er imidlertid tiden kommet til å gjøre denne uretten god igjen.

Kommisjonens dommer ble avsagt i 1853, og far og sønn på Semmen fikk noen av de

strengeste straffene. Johan ble dømt til ti års straffearbeide, mens gamle Ole fikk ni år og en måned ettersom han ble ansett som anstifter av opprør. I høyesterett ble Johans straff nedsatt til tre år, mens Ole slapp med 30 dagers fengsel på vann og brød idet dommerne sa seg uenig med kommisjonens vurderinger.

Etter straffen emigrerte Johan til Amerika, mens Ole døde 24. februar 1865 som innerst på Semmen, 83 år gammel.

Fullmakten til sentralmøtet er i sin helhet tatt inn i boken "Arbeidersagen":

En af yttre Aadalens Arbejderforening udfærdiget Fuldmagt, hvori det hedder:

Paa Grund af at Demokratiet, nemlig 3die Partiet, Arbeiderstanden har sluttet sig tilsammen og dannet et Partie for sig selv under Navn af Arbejderforening, saaledes, at det skulde blive sørget for, at det i alle Retninger kunne blive sat Skranker for det overhaandtagende Onde, som Norge over det Hele paa Landet er gennem-trængt af, da det nu alt staaer paa den yderste Spidse og skal synke under og ikke andet er tilbage end blot Nød, Fattigdom og Elendighed

blandt den Stand, da det nu alt er 36 Aar siden Norge blev adskilt fra Danmark, hvor det da, den Tid var Lovgivningen overdraget i Kongens Hænder, altsaa besad han Enevoldsmagten og den benyttede han ikke forgjæves, da han i ethvert Foretagende sørgede faderligt for sine Undersaatter, saa at det i Almindelighed var Velstand blandt Almuen, da det af ham var sat Skranke for, at det ene Menneske ikke havde fri Raadighed og Disposition til at tyrannisere og

ødelægge det andet. Men hvad er Tilfældet nu? Det er det Modsatte, hvor Aristokratiet har tillagt sig Enevoldsmagten og har benyttet den til at ødelægge og undertrykke Demokratiet i alle Dele. Hvad er Følgen bleven deraf? Fattigdom og Elendighed. Men hvad er da Aarsagen dertil? Grunden dertil er den, da Norge blev skilt fra Danmark blev det oprettet en konstitutionelle Regjeringsform, bestaaende i Stemmeret, hvor da Alle skulle have en Stemme med i Laget som af Skin saaes ud for at have et meget peent Udseende, men forgjæves, istedetfor at den skulle have blevet lagt i alle Mænds Hænder som havde opnaaet den myndige og hvis Karakter var uplettet, men Aristokratiet tilegnede sig den blot ene og alene, da Demokratiet paa faae Undtagelser nær ene og alene havde tilkjæmpet sig den med Sværdet mod Landets Fiender, da Norge 1813 ved den store Europæiske Krig i en Kongerets-Forsamling blev af den danske Konge afstaaet til den svenske Konge ved Ombytning.

Da Norge var forladt af Alle og havde ingen Anden at stole paa eller fæste Tiltroe til end blot paa sine troe Undersaatter, fordi det stod i Farens Stund og var omringet af Fienderne alle vegne og var saa nær paa, som et Straae, at skulle blevet udslettet af Kongerigernes Tal og lagt til en Provinds under Sverige. Hvem har nu tilkjæmpet os Stemmeretten og Lovgivningen? Det er jo Demokratiet, da vi Alle svævede mellem Livet og Haabet og ikke vidste hvad godt det vilde tage med os. I det samme Øieblik Spillet var vundet tiltrækte Aristokratiet sig Stemmeretten uden at spørge Demokratiet derom, hvor de var lettroende og gav sig ikke Betænkning om, hvad Udfald det for Eftertiden vilde faae, da de troede, at naar den var bleven lagt i disses Hænder, skulle Lovgivningen have en gavnlig Indflydelse paa hele Statsbygningen og Frihedens Sol over det Hele for os Alle skulle fremstaae, men under Et tog Skjæret en anden Gade. Aristokratiet udvalgte af sin egen Midte visse Mænd til at træde sammen og forfatte Love for hele Statssamfundet, som blot gik ud paa: at være dem til Tjeneste og Demokratiet til Undertrykkelse, hvor det i alle Retninger er bleven indspærret NæringsRet og alle Rettighederne som de havde, er dem berøvet og derefter har de styret.

Derimod har Demokratiet taalmodig sukket i de ommeldte 36 Aar, nu er Armoen og Elendigheden bleven saa stor, at de ikke er istand til at udholde det længer, saa Nøden staaer saa haardt for Døren, at vi ikke seer os nogen Udvei, da alle Udsigterne ere aldeles stengt for os, saa

det godt sees udfor, at det ikke er nogen anden Vei tilbage for os, andet end den gaaer til Galgen, saa er det ligesaagodt det skeer snart, som vi endnu længer skal plages og pines.

Men til Slutningen ere vi alle Foreninger samtlige saa frie og snarest muligt udbedes os Svar derom, hvem har bemyndiget dem til at være vores Formyndere? desuden til at forfatte og forskrive Love for os? Det kan vi ikke begribe. For det 1ste har vi ikke bemyndiget dem dertil; for det 2det har de ikke spurgt os derom; for det 3die har de taget sig denne Frihed. Skal da deres Love være gjældende for os? Nei langt fra. Hvad Slags Love har da Demokratiet at rette sig efter? Blot efter den moralske Lov. I hvad Forhold bliver da de øvrige Love at betragte. Alle de øvrige Love som er forfattet siden Norge tog sin Selvstændighed og den konstitutionelle Regjeringsform oprettet, bliver at betragte blot som Love for Aristokratiet, da de alene er forfattet af dem og har værct og ere disse til Tjeneste og Beskyttelse i alle Retninger, men Demokratiet til Undertrykkelse - fra den Side hævet. Altsaa har Demokratiet ingen at rette sig efter førend de selv har forfattet Love eller som de øvrige Borgere i Staten.

Hvorledes er da Lovgivningen og Stemmeretten kommen i Aristokratiets Hænder? De har selv taget sig den Frihed og saaledes faaet tilvendt sig den under Paaskud, at de skulle kunne bruge og gjøre den anvendelig, saaledes, at den i ethvert Tilfælde skulle have en gavnlig Indflydelse paa hele Statsbygningen.

Hvad Tilstand har de da sat Demokratiet i? De har sat den aldeles i Umyndigheds Tilstand. Nu er det Spørgsmaalet om denne Skranke skal ophøre eller den længer skal blive staaende? Nci nu fra denne Tid af skal al saadan Monopolmagt ophøre og at Demokratiet efter denne Dag selv efter Competentationen have Lovgivningen eller i det mindste have den samme Indflydelse paa Lovgivningen som de øvrige Stænder i Staten. Under alle Omstændigheder vil Demokratiet ikke undlade andet end med et Par Ord berette, hvad Gavn Lovgivningen af Aristokratiet har havt paa hele Statsbygningen. Det er i høieste Grad sørgeligt at tænke paa det, langt mindre hverken med Ord eller paa Papiret at tale eller anskueliggjøre det. Det kan være nok denne Gang at nævne de 3de Lovbeslutninger, nemlig Penge og Rentevæsenet, Skovvæsenet og Toldvæsenet har havt saa skadelige Følger, at Skaden og Tabet opløber sig til flere Hundredetusinde, ja det gaaer vist op til Millioner Spdlr. - - Saa vi har al Grund til at undskylde Kongen

og Regjeringen i ethvert Foretagende, da de ere aldeles uvidende om hvorledes Aristokratiet har tyranniseret og udarmet os, Arbeiderstanden, saa da de nu er i den Grad som en uddrevet Maskin som ligger stykkeviis efter den er udslidt. Saa vi ere i ethvert Tilfælde forvissede om, at dersom Kongen og Regjeringen havde været vidende derom, havde de forlængst vist sørget for, at det havde blevet, foranstaltet Raadebod derfor. - -

Men nu under alle Omstændigheder har Huusmænd, Byxelmænd, Leilændinger, Lottebrugere og deslige besluttet, at de vil erholde Regnskab af Aristokratiet om hvem der har meddeelt dem Jorden under de Forholdsregler, at de skulle undertrykke og tyrannisere med sine Undergivne efter eget Godtbefindende f. Ex. Arbeidslønnen har de nedslaaet mangegange mindre end den har været. Afgiften paa Brugene bliver aarlig ophøiet.

Altsaa anseer vi den konstitutionelle Regjeringsform, ikke andet for end blot Navnet af den, men i Grunden er den en ministeriel Regjeringsform, saa er det en Selvfølge, at en saadan Regjeringsform ikke kan bestaae, da blot enkelte Mennesker skal have fri Raadighed og Disposition til at behandle den største Deel af Folkemassen, da det er umuligt det gaaer an saaledes, da vi seer af Storthingsefterretningerne,

at ikke engang Regjeringen og den lovgivende Forsamling, Stortinget, har været næsten baade i Haar og Lug paa hinanden; naar da ikke disse Partier kan blive enige om Lovgivningen, som har den i sine Hænder, saa kan man vide hvorledes det gaaer med dem som ikke noget Forsvar har; altsaa kan ikke Regjeringsformen kaldes en konstitutionelle Regjeringsform, førend Enhver faaer en Stemme med i Laget, men indtil det kan skee, skal den blot kaldes en ministeriel eller despotisk Regjeringsform og den ansee vi for den aller daarligste, saalænge den staaer saaledes som den nu staaer.

Altsaa indstiller vi for Centralmødet vor Beslutning, saal.:

"At Enhver som har opnaaet den myndige Alder erholder almindelig Stemmeret baade i Statsborgerligerettigheder og i Kommuneliggende og forlægger samme Beslutning den lovgivende Forsamling til inden en bestemt Tid at afgive sin Erklæring derover, hvis det da skulle blive Tilfældet at Negtelse skulle finde Sted eller Svar ikke erholdes, bliver det at betragte, at vor Beslutning ikke erholder Sanktion, saa faaer de selv tilskrive sig Følgerne af Udfaldet, da vi under enhver Forbeholdenhed ikke vil give længere Henstand med samme.

Yttre Aadalens Arbeiderforening 1ste Juni 1851.

J. H. Semmen,
Skolelærer og Ordfører i Foreningen.

Mons Gulbransen Amundstad. F. Jørgensen. Jonas Mælingen. Nils K. Finbraaten. A. Smith. Helge Tytodden. Halvor Helgesen. Asle Trulsen. Ole Haralsen. Lars Gulbrandsen. Arne Knudsen. Anders Løkke. Jens Pedersen Røste. Ole Jensen Røste. Helge Semmen. Halvor Thomasen. Gulbrand Olsen. Elling Olsen Semmen. Harald Klemmesen Strømmen. Palme G. Tangen. Bjørn Syversen. Truls Pedersen. Anders Pedersen. Ole Arnesen, Ole Helgesen. Ole Syversen Skollerudeie. Ole Torkilsen Somdalseie. Syver Gulbransen. Hans Olsen. Ole Jonassen. Peder Johannesen. Peder Pedersen. Peder Amundsen. Anders Mikkelsen. Asle Eriksen Semmeneie. Anders Pedersen. Syver Olsen. Syver Bjønsen. Thor Syversen. Ole Thorsen. Hans Olsen. Lukas Olsen. Peder Røste. Christian Lysti. Anders Lysti. Mogens Ellingsen Skollerudeie. Nils Biring. Ole Larsen Semmeneie. Ole E. Semmen. Nils Syversen. Asle Olsen Semmeneie. Ole Larsen Hallingbyeie. Ole Olsen Hallingbyeie. Haagen Pedersen Grønvoldseie. Embret Mikkelsen Grønvoldseie. Peder Gulbrandsen Grønvoldseie. Lars Helgesen Skollerudeie. Elling Monsen Skollerudeie. Gulbrand Gulbrandsen Brentebraaten. Peder Andersen Skollerudeie. John Halvorsen Skollerudeie. John Gulbrandsen Skollerudeie.

Heraldsbygdens Forening den 8de Juni 1851.

Haagen Haralsen. Thore Thorsen Kilebakken. Lars Nilsen. Harald Haagensen. Gulbrand Larsen. Ole Halvorsen. Truls Andersen.

Forhandlingsprotokollen på arbeidernes sentralmøte 10.-16. juni 1851 ble framlagt 7. juli i Christiania.

Protokollen kan leses på Ringerike Slektshistorielags nettside.

Svensker på Ringerike før 1814

I alle tider har det vært bevegelse over landegrensene, og mange svensker har gjennom årene slått seg ned i Norge. Til Ringerike har de selvsagt også kommet, men før 1814 er de lite synlige i kildematerialet.

av Sten Høyendahl

I Brömsebrofreden i 1645 mistet vi Jemtland og Herjedalen, men mange år framover hadde vi innvandrere fra Jemtland her i landet, også på Ringerike. Mange jemter følte seg vel fortsatt som norske. I 1660 skjedde noe av det samme, da vi mistet Båhuslen som også den gang var norsk land. 1600-tallet er da også kjent som krigenes århundre, og mange svenske soldater deserterte og dro over grensen. I det skrevne kildematerialet kom de stort sett når de hadde gjort noe galt.

Rundt 1650 og framover kom en del finner til skogstraktene på Ringerike, og de aller fleste av disse hadde bodd mange år i Sverige. De faller utenfor denne artikkelen - denne gangen skal vi utelukkende se på etniske svensker.

Ved Hønefossen var det sagbruk fra de første tiårene av 1600-tallet, og de fleste sagarbeiderne kom utenbygdsfra. Vi har en rekke arbeiderlister fra midten av 1600-tallet. Her finner vi noen som tituleres som svensker, men det var nok mange flere. Nå er det neppe snakk om innvandring for alle svenskene som vi finner på disse listene, mange - om ikke de fleste - dro nok tilbake igjen til Sverige om høsten.

Vi ser at noen nevnes som jemter, altså folk som tidligere hadde vært norske. Det samme gjelder båhusleninger, men ingen ble kalt båhuslening i Norge. I Østfold kalte man dem for vikværing etter Viken, det gamle navnet på landet rundt Oslofjorden, men jeg har svært sjelden sett denne betegnelsen i ringerikske kilder. Uttrykk som värmlenning eller dalslenning forekommer ikke, og disse gikk nok her under fellesbetegnelsen svenske.

Sagfolk

Ole Jakobsen svenske møter vi i 1656 - egentlig Olof Jakobsson, men alle svenske navn er fornorsket i kildene. Ole ble nattestider i juni 1657 overfalt i Skjærdalen av noen tørste karer som drakk opp alt ølet hans. Han er trolig identisk

med Ole svenske som i 1660 var i fysisk klammeri med sogneprest Ottho Jacobsen i Norderhov og fikk en saftig bot for dette. Han blir raskt borte i kildematerialet, og rømte trolig i 1661 for å unngå ubehageligheter.

Erik Andersen jemt derimot var annen generasjons innvandrер. Hans far, Anders jemt, finner vi allerede i 1656 - han var i 1664 blant de mange krotapperne som i strid med loven holdt til ved Hønefossen. Han tilsto da også at han hadde solgt øl til bøndene. Folk flest var tørste den gang som nå. Krotapperne i området hadde flere ganger fått advarsel, og ble dømt til saftige bøter, og dessuten skulle ølet, eller verdien av det, være forbrutt til de fattige - altså gitt til fattigkassa.

I juni 1696 finner vi et skifte ved Hønefossen etter Dorte salig Anders jemts, altså enken etter avdøde Anders jemt - hun er død i mars samme år, og det skiftes mellom sønnene Erik, Søren og datteren Kari. Det var også en avdød datter Eli som hadde etterlatt seg sønnen Anders Hansen. Det var ikke noe fattigmannsbo, derimot var det 83 riksdaler i rede penger og masse utstyr. Og så var det et hus ved Hønefossen - barna solgte det 4. januar 1697 til Erik Eriksen Setnes, en krakilsk romsdøling som i mange år forpestet lokalmiljøet.

Erik Andersen jemt var sagmester i mange år, og levde helt til 1725. Trolig var han ungkar, han var i hvert fall det i 1692, og vi ser ingen spor etter kvinne og barn i kirkebøkene som begynner i 1704.

Søren Andersen jemt var i 1685 tjener for borgeren Anders Jacobssøn på Bragerne. I begynnelsen av 1700-tallet var han sagfogd, og behersket vel da skrivekunsten. Han kom en gang i krangel under et kalas med Erik Setnes, som hadde kjøpt familiens hus. Romsdølingen var i sitt vanlige aggressive hjørne, og hevdet høylydt at alle sagfogder var tyver og burde henges.

Det er ikke alltid lett å skjelne mellom etniske svensker og finner. Anders Andersen kom rundt 1650 med kone og tre barn til Ringerike, og ble leilending på Borgerud i Ytre Soknedalen. Johannes Andersen Grønvoll vitnet 20. oktober 1698 om at han var rundt seksti år gammel og barnefødt i Sverige, og at hans foreldre kom til Borgerud da han var en liten gjetergutt. Disse

Svenskekongen Karl 12. falt i 1718 ved Fredrikshald, og blant desertørene i hans hær finner vi Bent urmaker ved Hønefossen.

folkene har vært oppfattet som etniske svensker, men i tingboken 31. oktober 1662 ser vi at Anders kalles Anders Borgerud finne, og familien tas følgelig ikke med i oversikten.

1700-tallet

Vi ser i ulike kilder at svensker stadig har kommet til Norge, vel oftest som sesongarbeidere, og i noen tilfelle som mer permanente innflyttere. Enkelte er åpenbart fattige omstreifere, kanskje rømt til Norge for å unngå straff i hjemlandet. I tillegg har vi noen desertører som fant det best å bli igjen i Norge etter Karl 12.'s vettløse innfall i 1716 og 1718. *Hjältekungen* hadde åpenbart ikke lært noe som helst av det blodige nederlaget ved Poltava i 1709.

I 1734 har vi en liste over syv svenske innvandrere på Ringerike, og her framgår at Bent urmaker i Norderhov ble tatt til fange i Moss i 1716. Han kom til Hønefossen i slutten av 1720-årene, og kalles vekselvis Bent urmaker og Bent maler. Skomakeren Per Sæver kom hit rundt 1720 og ordnet med hønefossingenes skotøy resten av livet.

Skredderen Mattias Eek gjorde det godt her og skaffet seg snart jordeiendom. I 1730-årene eide han Langenga i Norderhov. Kona hans het Maren Korslund, og da hun døde i 1742, ser vi at skiftet gikk i pluss med 70 riksdaler. Ekteparet

Koruden den Indkaldelse ved Proclama som er læst udi vedkommende Retter, bliver herved endvidere indkaldt at melde sig hos mig inden 3de Maanedes fra sidste Bekendtgjærelse alle de som formæene sig at have nogen Rørdning hos Eieren til Sognedals Jernværk Herr Peder Floberg, der har opgivet sit Høe under Elstte Rettens Behandling, ligesom og de der maaite vide sig Nødsdige til Voet anmodes at erlægge samme inden formløste Tid.
Kongsberg den 17de October 1800.
S. Ræsted.

Kunngjøring om avviklingen av Sognedalens Jernværk.
Norske Intelligenssedler, 5. november 1800.

bodde da på en plass under Vestern, men eide husene der.

Ofte er det vanskelig å følge innvandrernes etterkommere, da de færreste hadde fast eiendom som kan spores over mange år. En del svensker brukte slektsnavn, men det var ikke alltid disse ble fulgt opp av barna.

Svensker på jernverket

I 1752 ble Sognedalens Jernværk etablert på grunnen til gården Berg i Lunder, og flere svensker tok seg arbeid her. Driften måtte nedlegges i midten av 1770-årene, og verket lå i flere år øde. Det ble 16. juni 1787 solgt til svensken Peder Floberg som gjenåpnet driften uten særlig hell, og han måtte da også nedlegge det hele i slutten av 1790-årene. Det er uklart hvorvidt han bodde en stund på Ringerike, men han var her i alle fall så lenge at han rakk å sette barn på soknedalsjenta Mari Mikkelsdatter.

Med verkseieren Peder Floberg kommer for første gang kondisjonerte svensker inn i bildet på Ringerike. Til disse skal vi nok også regne Andreas Engström, bokholderen ved jernverket som bodde i Lunder mellom 1797 og 1801 og senere ble forvalter på Eidsfoss jernverk i Hof. At han hadde høy status på Ringerike, vises ved at han som fadder en gang er titulert som *seigneur*.

Færre svensker etter passtvangen

I første halvdel av 1800-tallet finner vi bare et fåtall svensker i det skriftlige kildematerialet fra Ringerike. Forholdene ble langt mer oversiktlige etter 1857 da passtvangen ble opphevet, og et stort antall svensker strømmet inn i Norge. Dette skal vi se på i to senere artikler.

De svenske navnene ble alltid omskrevet til norske former, som vi også beholder i oversikten nedenfor.

Anders jemt ved Hønefossen, født ca 1610 i Jemtland, gift med **Dorte** jemt

Anders blir 10. oktober **1656** stevnet i en gjeldssak som holdes 27. april 1657 på Gussgården i Norderhov - dømmes 11. mars 1664 til bøter for å ha drevet ulovlig tapping ved sagene

Barn: 1. Erik jemt ved Hønefossen, sagmester 1682-1700 på flere sager ved Hønefossen, bgr 1725 30/10 i Norderhov; 2. Søren jemt, f. ca 1657, er 1685 tjener for borgeren Anders Jacobssøn på Bragermes, bgr 1716 13/1 i Norderhov; 3. Rasmus, f. ca 1660, n. 1666, død ung; 4. Eli, død før 1696, g. Hans Johansen; 5. Kari, n. 1696

Dorte jemt død 1696 mars som enke i Norderhov, skifte 1696 8/6

Ole Jakobsen svenske, stevner to karer 24. oktober **1656** for å ha stjålet bord fra hans husbond Malte Christenssøn, sogneprest i Norderhov, som eier sager i Skjærdalen der Ole er sagmester - herr Malte trekker 8. oktober 1657 for retten noen tørste karer som sankthansaften hadde brutt seg inn hos Ole og truet ham på livet med økser og kniver, men som nøyde seg med å drikke opp alt ølet hans og trække på all maten i huset - Ole må 11. desember 1660 møte på tinget, da han har vært i klammeri med herr Ottho Jacobsen, den nye presten i Norderhov, og må bøte og gi erstatning - utvilsomt identisk med Ole svenske som i 1661 oppgis som barnefar av Ingeborg Frok, men da bøtepengene 3. september 1661 skal innkreves, er han bortrømt

Ole Andersen svenske må 17. juli **1660** møte på Tanberg tingstue i Norderhov, da han er innstevnet av Povel Jenssøn for gjeld

Anders vikværing er stevnet til saketing 4. april **1661** på Tanberg tingstue som vitne, og beskyldes for ikke å ha pass, men han har gått til Guds bord i Norderhov - på tinget 29. desember 1664 blir Jon Knutsen Somdalen bøtelagt for leiermål med Dorte ved sagene, som nå er gift med Anders vikværing

Nils Persen svenske har stevnet Erik finne til tinget 3. oktober **1662** på Tanberg tingstue, men Erik møter ikke og må betale bot, kost og tæring - Erik finne var trolig identisk med oppsitteren på Bårnås i Lunder

Anders svenske, sagdreng for Niels Bentssøn, er i en sjalusisak blitt slått i hjel av gudbrandsdølen Helge Svendsen, som 14. november **1664** dømmes til døden på Tanberg tingstue

Jens svenske nevnes i en gjeldssak 9. oktober **1665** i Norderhov - han er muligens identisk med Jens svenske som i en sak 11. november 1658 i Hole synes å være tjener for herr Jens Michelssøn, sogneprest til Modum

Per svenske, 38 år, står blant husmenn, håndverkere og drenger i manntallet **1666** for Norderhov

Erik skomaker svenske på Nordre Fjell, 31 år, står blant husmennene i manntallet **1666** for Hole

Ole svenske på Slette i Soknedalen vitner 16. april **1678** i en sak om ulovlig jakt

Lars svenske nevnes i en sak 6. mai **1679** på Tanberg tingstue - han har hogd tømmer for borgeren Jørgen Lauridsen i Fjølsvikskogen

Ole Iversen svenske - Ole svenske på Jobekk under Solberg på Tyristrand blir i **1681** ført på listen over løse og ledige personer på Tyristrand. Ole Iversen svenske blir 6. mai 1682 også stevnet for leiermål med Guri Kjellsdatter, og kan ikke benekte dette. Hans halvbror Bent Jobekk på Tyristrand stevnes samme dag for å ha stukket Ole med kniv under høyre arm sist vinter. I en gjeldssak i 1692 hører vi om Bent Olsen Jobekk, og de to er følgelig halvbrødre på morssiden.

Bent Olsen Jobekk under Solberg på Tyristrand stevnes 6. mai **1682** for å ha knivstukket sin halvbror Ole Iversen svenske under høyre arm - er i 1700 sagdreng på Hans Musts sager i Skjærdalen - begraves 20. januar 1720 i Hole, 88 år gammel

Anders Andersen Lysti svenske på Somdalen, født ca 1657 (40 år gammel ifølge mannskapsrulle 1697) - nevnes 29. mai **1682** som tjener for Rønnaug Bergsund - bgr 1721 2/11 i Viken, 71½ år

Gift med Jøran Larsdatter Somdalen søndre, født ca 1651, bgr 1740 21/8 i Viken, angitt 89 år

Barn: 1. Lars Lysti i Somdalen østre, f. ca 1685, n. 1729, gift (1721 28/10) med Gudbjørg Simensdatter Fjølsvika, skifte 1765 23/11, enke ved Hønefossen; 2. Anders Lysti, f. ca 1691, bgr 1751 25/7, tømmerkjøper, Nes i Ådalen, skifte beg. 1751 9/8, gift (1724 12/11 i Viken) med Kirsti Olsdatter Nes, f. ca 1708, bgr 1771 17/3 i Viken; 3. Inger, f. ca 1694, n. 1762 som enke på Nes, gift (1722 25/10) med Haaken Halvorsen Lysti/Lindåsen, f. ca 1694, bgr 1760 31/5, Lindåsen i Viken

Johan Nilsen svenske, sagmester **1682-86** ved Øvre Kvernhusaga ved Hønefossen, bor ved bruket

Jon Olsen jemt, sagdreng **1682** på Nedresaga og 1685 på Jørgen Philipssøns sag, sagmester 1686 ved Gabriel Bruns sag og 1690 ved Truls Olsens sag, alle ved Hønefossen

Johannes Moskastet svenske, nevnes i en gjeldssak i Hole 1697, vitner 1717 6/9 om at han er 57 år gammel og at han 35 år tidligere, altså rundt **1682**, kom i tjeneste hos Christoffer Røyseng hvor han var i fem år - kan være identisk med Johannes Cronberg, se nedenfor

Anne svenske innstevnes i en uklar sak **1686** 8/10 på Trøgstad tingstue, avgir ikke vitnemål

Johannes Cronberg i Kroksund, åpenbart svensk, en kverulant som i **1691** gjorde seg upopulær ved å skjelle ut bedrestilte folk i Hole

Johannes jemt, som i **1693** reiste fra Norderhov etter å ha satt barn på Marte Andersdatter Løken

Samuel Larsen svenske, en fremmed kar, og hans kvinne kommer i februar **1695** til Hønefossen, der han blir drept av soldaten Christen Christensen møller i Hans Jensens hus - Daniel Sjursen i nabohuset har gitt losji til svenskens kvinne

Lars Pettersen Tolpinrud i Norderhov nevnes 1711 17/6 (aktsprotokoll 3), født ved Ny kopparverk i Sverige, har oppholdt seg 16 år i Norge, altså fra rundt **1695**

Erik Andersen svenske, sagdreng **1696** på Niels Bentssøns sag ved Hønefossen

Ole svenske, sagmester **1696-97** på Niels Bentssøns sag ved Hønefossen

Ole svenske, sagdreng **1697** på Hans Lauridssøns sag ved Hønefossen

Anders svenske, 30 år i **1697**, husmann u. Bjørnstad i Vegårdsfjeringen (mannskapsrulle 1697)

Ole Johansen jemt, 36 år, husmann på Strande (vel på Jemterud) i Viken, står i rullen for Oplandske Infanteri-regiment **1697**

Søren hallending, sagdreng **1699** på Øvre Leirfallsaga og 1700 på Truls Olsens sag ved Hønefossen
- det kan selvsagt være at hallending står for hadelending, men en slik betegnelse kan ikke sees brukt på Ringerike

Nils svenske, sagdreng **1700** på Nedre Leirfallsaga ved Hønefossen.

Anders Svendsen svenske i Hole, skylder tiende for en halv setting korn i **1704** og 1707
- kan være identisk med Anders svenske som i 1716 får sønnen Andreas, men dette er trolig feil for Lars svenske

Anders svenske og Kirsti Svendsdatter døver **1710** 4/5 sin ektefødte sønn Guttorm i Norderhov kirke, trolig identisk med Anders svenske som er oppført i tiendemanntallet 1710

Ole Eriksen Gedda svenske troloves med Aase Gudbrandsdatter **1710** 3/8 og vies 1712 2/10 i Lunder

En svensk messingsmed som holder til på Kneika på Krokskogen (plass under Nordby i Vegårdsfjeringen) oppgis som barnefar av betlersken Siri Anfinnsdatter, som **1714** 16/12 døver datteren Brynhild på Kittelsby i Soknedalen

Lars Mikkelsen svenske har besøvet Ingeborg Eriksdatter, som **1715** 10/3 står offentlig skrifte i Haug kirke

Lars Bentsen svenske og Gunhild Christensdatter, et ektepar
Barn: 1. Kirsti **1715** 7/4, Norderhov kirke

Ingeborg Larsdatter svenske står **1716** 2/2 offentlig skrifte i Norderhov kirke, besøvet av Otter Jakobsen, hun eier intet

Lars Andersen Bierck svenske og Anne Marie Nilsdatter i Stranda u. Kolbjørnrud på Tyristrand
Anne Catharina Bierck bgr 1738 27/10, skifte 1739 3/2 etter Anne Marie, gift kvinne på pl. Stranda
Barn: 1. Andreas, døpt **1716** 14/6, død før 1739; 2. Ingeborg Maria, døpt 1719 11/4, n. 1739; 3. Mikkel, døpt 1722 26/5, død før 1739; 4. Rebekka, døpt 1723 26/9, konf. 1741 9/4, Kolbjørnrud

Erik svenske står **1717** 9/5 offentlig skrifte i Lunder kirke for ikke å ha tatt mot sakramentet

Villum Persen, svensk krigsfange, utlegges som barnefar til Eli Larsdatters sønn Lars som døpes **1717** 10/6 i Norderhov kirke - ifølge sikt- og sakefallsregnskapene 1718 er han rømt til Sverige

Jens Andersen svenske

Barn: 1. Lars, døpt **1718** 20/2 i Hole
- kanskje identisk med Jens Andersen Fjellseie som begraves 1719 19/1, 38 år gammel
- neppe identisk med Jens Andersen på en plass under By, som får Kari 1717 9/5

Per Olsen Sæver, trolig innvandret ca **1720** da han har tjent som vervet soldat i Norge - 1734: bor i Norderhov, skomaker - bgr 1773 19/9 i Norderhov, 70 år

Gift 1740 28/12 i Norderhov med Anne Gulbrandsdatter

Barn: 1. Marte, døpt 1740 6/11; 2. Ole, døpt 1741 24/9, begge i Norderhov; 3. Marte, f. ca 1747, bgr 1749 20/7 i Norderhov, 2½ år; 4. Anne, f. ca 1751, bgr 1773 19/9 i Norderhov, 22 år

Karl Jonsen svenske, bortrømt, utlagt som barnefar av Guri Arnesdatter Tolpinrud som **1721** 7/9 står offentlig skrifte i Norderhov kirke, noe barn kan ikke sees døpt

Axel Christensen og **Anne Dorte Persdatter**, svenske ektefolk som losjerer hos Ole Lagesen og hører hjemme i Ramnes sogn - Barn: 1. Christen, døpt 1721 12/11 i Norderhov

Mattias Ek, skredder og senere gårdbruker - 1734: bor i Norderhov, skikker seg vel, skal ha innvandret 1723, bgr 1748 12/12, 50 år, skifte 1749 11/3, Setra søndre ved Ask

Gift første gang med Berte Olsdatter Kise, bgr 1730 15/5, 28 år 3 uker

Gift annen gang 1733 5/5 i Norderhov med Marie Henriksdatter Korslund, bgr 1742 12/7, 32 år, skifte 1742 28/8 på en pl. u. Vestern ved Overmannsundet

Gift tredje gang 1744 9/1 i Norderhov med Lisbet Davidsdatter, som tidligere var gift med Johan Gottlob Grønvold ved Hønefossen (skifte 1743 23/10)

Barn i første ekteskap, begge døpt i Norderhov: 1. Jonas, døpt 1728 20/3; 2. Jonas, døpt 1730 30/4, begge døde som barn

Barn i annet ekteskap, alle døpt i Norderhov: 1. Gjertrud Catharina, døpt 1733 des., n. 1749; 2. Henrik, døpt 1735 20/9, går 1749 i smedlære på Bragernes; 3. Berte Maria, døpt 1738 20/4, n. 1749; 4. Anne og 5. Inger, døpt 1740 18/9, døde som barn

Barn i tredje ekteskap, døpt i Norderhov: 1. Hans Christian, døpt 1745 24/10, død som barn

Johannes Valenberg, glassmester, trolig svensk, og h. Margrete i Engerstua i Haug, trolig kort opphold

- kanskje identisk med Johannes glassmester i Christiania som 14. april 1715 dører en uekte datter Kirsti i Norderhov, mor: Anne Larsdatter finne

Barn i ekteskap: 1. Kirsti, døpt 1727 16/1 i Norderhov

Nils Andersen svenske, 1734: murmester, bor på en husmannsplass i Norderhov, innvandret ca 1727

- trolig Nils svenske, bgr 1759 17/6 i Norderhov, 60 år

Gift (trolovet 1733 24/10 i Norderhov) med Berte Persdatter, datter av Per Persen og Guri Ellingsdatter Vesterneie (jf skifte 1737 9/4)

Barn: 1. Anders 1734 27/6, Vesterneie; 2. Jens, døpt 1737 7/4, Hønefossen; 3. N., døpt 1740 2/2, Hønefossen; 4. Lars, døpt 1744 23/8; 5. Kari, døpt 1747 8/1; 6. Jørgen, døpt 1748 25/8, bgr 22/9 ved Haug kirke; 7. Per, døpt 1750 18/1; 8. Jøran, døpt 1752 19/11, bgr 1754 28/4, Hønefossen

Johannes Persen (Pettersen?) og **Berte Svendsdatter**, vandringsfolk fra Östergötland

Barn døpt i Norderhov: 1. Sara, døpt 1728 17/5; 2. Samuel, døpt 1730 23/4; 3. Helene, døpt 1732 17/8; 4. Helene, døpt 1735 24/7; 5. Anne, døpt 1739 6/9; 6. Sofia, døpt 1741 6/8, de tre siste ved Hønefossen

Bent urmaker og Margrete, bor i Norderhov - 1734: skikker seg vel, tatt til fange ved Moss i 1716 - identisk med Bent maler, bgr 1761 6/12 i Norderhov, 80 år, og Margrete Bent malers, bgr 1765 17/2 i Norderhov, 80 år

Barn døpt i Norderhov: 1. Ole, døpt 1729 11/12; 2. Kirstine, døpt 1733 2/7; 3. Christian, døpt 1734 2/7

Ole Andersen svenske, står offentlig skifte 1730 22/1 i Norderhov for leiermål med Marte Olsdatter

Klemet Eriksen svenske - Anne Jakobsdatter står 1731 2/2 offentlig skifte i Norderhov for leiermål med ham

Christian Jonsen Lunset, 1734: bor i Hole der han arbeider, tjent som vervet soldat, innvandret ca 1731

Anders Persen, 1734: tjener hos kaptein Svend Jespersen Bierck på Fjellstad i Hole, innvandret ca 1733, vil heller være i Norge enn i Sverige

Svend Engebretsen, 1734: tjener hos kaptein Svend Jespersen Bierck på Fjellstad i Hole, innvandret ca 1733, også han vil heller være i Norge enn i Sverige

Johannes Svendsen Falkersen, tjener hos kaptein Svend Jespersen Bierck på Fjellstad i Hole, innvandret påsken 1734, har lyst til å se Norge

Lisbet Eriksdatter Stålhanske, f. ca 1717, trolig i Sverige, har neppe annen tilknytning til Ringerike enn at hun trolovet seg og ble viet i Norderhov i 1742, bgr 1783 20/12 på Kongsberg

Datter av Erik Karlsen Stålhanske, til Norge i 1718, trolig desertør fra den svenske hæren, hammersmed på Eidsfoss jernverk i Hof, senere til Kongsberg (skifte 1763 3/2), og trolig Lisbet Jensdatter

Gift første gang 1742 28/12 i Norderhov med Anders Eriksen Viul, døpt 1718 23/1 i Norderhov, sønn av Erik Amundsen og Jøran Andersdatter Jammerdal u. Myre i Haug - bgr 1756 9/10 på Kongsberg, skifte 1758 26/8

Gift annen gang 1759 6/3 på Kongsberg med Mikkell Gudbrandsen Bure, døpt 1723 23/10 på Kongsberg, sønn av Gudbrand Taraldsen Bure og Sofie Madsdatter Bure, innflyttere fra Tyristrand, hauer ved sølvverket - bgr 1771 24/4 på Kongsberg, *et ryggesløst och lidderlig menneske, hengt ved sit eget hjem*, skifte 1771 10/4

Barn i første ekteskap, alle døpt på Kongsberg: 1. Erik, døpt 1743 16/11, bgr 1767 14/3; 2. Anna Maria, døpt 1746 11/4, bgr 1748 22/6; 3. Anna Catharina, døpt 1747 22/5, død som barn; 4. Ole Viul, døpt 1749 19/1, bgr 1780 23/12, slått i hjel på Prinsesse Lovise Grube, gift (1774 15/2) med Marte Persdatter Alvsen; 5. Anna Maria, døpt 1751 20/2, bgr 1753 2/6; 6. Lisbet Viul, døpt 1754 3/3, n. 1773; 7. Jøran, døpt 1756 10/1, bgr 1759 15/5, død i koppene

Ingen barn i annet ekteskap.

Lisbet Olsdatter svenske, enke etter Lars Hansen Haug ved Holmen fra Modum, innfl. **1743** 3/3 til Kongsberg med attest fra Norderhov, bgr 1745 5/6 på Kongsberg, 52 år

Nils Olsen Lilliengreen, f. ca 1695, fra ca **1744** urtegårdsmann ved Hønefossen, bgr 1750 24/4 i Norderhov
Gift før 1737 med Guri Sjursdatter, døpt 1706 17/1 i Norderhov, datter av Sjur Amundsen og Marte Trulsdatter Semmen, senere på Bjørneby u. Nøkleby, ble 1754 24/2 refset i Norderhov kirke for løsaktig omgjengelse med Nils Jespersen Aslaksrud, flyttet til Kongsberg rundt 1755, bgr 1768 23/2 på Kongsberg hos sin sønn i Kragebakken

Barn: 1. Johannes Lilliengreen, f. ca 1737, bgr 1788 20/9 på Kongsberg, skifte 1789 21/2, gift (1765 26/1 Kongsberg) med Siri Olsdatter Egge, døpt 1723 26/3 i Norderhov, bgr 1789 7/2 på Kongsberg; 2. Andreas Lilliengreen, f. ca 1741, bgr 1771 23/5 på Kongsberg, gift (1769 11/11 Kongsberg) med Anne Svendsdatter Hvam, født ca 1740, bgr 1790 15/5 på Kongsberg; 3. Sjur Lilliengreen, døpt 1744 2/8 i Norderhov, bgr 1794 15/2 på Kongsberg, skifte 1800 17/5, gift første gang (1767 15/8 Kongsberg) med Berte Sjursdatter Alm, bgr 1785 13/6 på Kongsberg, 43 år ringere en måned, skifte 1786 21/3, Sjur gift annen gang (1786 22/7 Kongsberg) med Mari Olsdatter Stiksrud; 4. Marte, døpt 1747 5/3, bgr 20/4 i Norderhov; 5. Ole, døpt 1748 7/4 i Norderhov, bgr 1760 19/7 på Kongsberg

Ole Hansen Søderholm ved Hønefossen, født 1709 i Norra Bergslagen, gjørtler, kom rundt **1746** til Hønefossen og åpnet seg gjørtlerverksted her, dro etter 1774 til Strømsø, bgr 1784 5/4 på Strømsø

Gift 1752 25/5 i Norderhov med Kirstine Johansdatter Høne, født i Norderhov, datter av Johan Høne, senere klokker på Bragernes / bgr 1784 5/1 på Strømsø

Barn døpt i Norderhov: 1. Lovise, døpt 1752 2/7, bgr 1752 10/12; 2. Berte Margrete, døpt 1753 14/10 n. 1784; 3. Hans, døpt 1755 12/10, bgr 1765 3/3; 4. Lovise, døpt 1758 3/9, n. 1784; 5. Karen Cathrine Zejer, døpt 1763 15/5, n. 1784

Tormod Anckarström, regimentsfeltskjær ved Hønefossen der han i **1750** bygslet en tomt

Skal være f. 1707 i Kungälv, sønn av Olof Tormodsson Anckarström og Catharina Henriksdotter

Gift med Anne Knutsdatter Hals, visstnok født ca 1702 i Åmot, datter av Knut Jensen Hals og Siri Knutsdatter

Mattias Eriksen svenske og Anne Jonsdatter i Lunder

Barn: 1. Anne, døpt 1748 7/4 i Sigdal; 2. Nils, døpt **1752** 13/2 i Lunder; 3. Jon, døpt 1755 11/5 i Lunder

- mulig identisk med enkemannen Mattias Eriksen og Anne Jonsdatter som vies 1741 30/11 i Stange, barn: Margrete, døpt 1742 23/12

Jonas Hedberg, bgr **1754** 29/5 i Lunder, 32 år

Per Olsen svenske, bgr **1754** 14/7 i Lunder, 30 år

Anders Andersen svenske

Gift **1754** 25/8 i Lunder med Anne Andersdatter fra Leknes i Flå

Svenske **Ingeborg**, bgr **1754** 17/11 i Norderhov kirke, 85 år

Daniel Lindquist og **Maria Svendsdatter**, begge fra Sverige, arbeidere ved Sognedalens Jernværk

Gift (trolovet **1755** 21/9 i Norderhov)

Barn: 1. Ole, bgr 1756 30/5 i Lunder, 10 dager; 2. Maria, døpt 1757 28/8 i Lunder

Anders Johansen Sjøberg og **Kirstine Persdatter** Bergseie/Vinterroa i Lunder - Anders Johansen svenske ved Sognedalsverket etterlyses av Søren Berg fra Christiania, da han har vært arbeidsmann på Gåsøya trekvart mil fra hovedstaden (Norske Intelligenssedler 1772 28/10) - Kirstine refsens 1775 4/5 i Kongsberg kirke for å ha for- sømt sakramentet, mannen Anders Johansen Sjøberg er da død, de har bodd noen år i Norge og mest i Norder- hov der hun 1769 19/3 gikk til alters

Barn: 1. Jan, døpt **1756** 4/1, Bergseie; 2. Lars, døpt 1757 6/1 i Lunder; 3. Cathrine, døpt 1759 18/2, Vinterroa i Lunder; 4. Andreas, døpt 1766 24/6, Vinterroa; 5. Elisabet, døpt 1770 24/6, Bergseie

Christoffer Christoffersen Holsten fra Sverige, 1762: arbeider ved Sognedalens Jernværk

Gift **1756** 6/1 i Norderhov med Eli Jensdatter

Barn: 1. Kari, døpt 1759 9/9, Sognedalens Jernværk

Lars Larsen Bergsted svenske, utlegges av Anne Jonsdatter som barnefar til hennes uekte sønn Anders, døpt **1760** 16/3 i Hole - 1762: innerst i Øverby på Utstranda

Jan Moström, 1762: spikersvenn ved Sognedalens Jernværk, og **Kajsa Klausdatter** i Lunder

Jan spikersmeds hustru Kajsa ved verket bgr 1773 23/5

Barn: 1. Klaus, døpt **1760** 23/3 i Lunder - 2. Kari, døpt 1764 2/6 i Lunder

Anne Persdatter Berg svenske, tj.pike, går **1761** 14/6 til alters i Kongsberg der hun har levert attest fra herr Peter Nyrop, sogneprest til Norderhov, gift 1762 10/7 i Kongsberg med Søren Mikkelsen Myre

Anders Persen svenske, utlegges av enken Kirsti Knutsdatter Olde som barnefar til hennes datter Kirsti, døpt 1762 22/8 i Lunder kirke

Berte Persdatter svenske, bgr 1765 22/12, 60 år, trolig Berte svenske som nevnes 1762 blant husmannsfolk og innerster på Hønen i Haug - mulig identisk med enken etter Nils Andersen svenske, som var etnisk norsk

Jan Monsen Østman, 1762: arbeider på Sognedalens Jernværk, reist 1763 1/10 til Moss

Nils Jakobsen svenske, 1762: arbeider på Sognedalens Jernværk, reist 1763 29/7 til Sverige

Nils Eriksen Forsell, trolig svensk, 1762: innerst, Vik i Hole

Jørgen Trulsen på Viul, svenske, skifte 1764 24/9, ingen slekt eller arvinger, i 1762 oppføres han som enkemann

Israel svenske, flytter 1763 1/4 fra Vik i Hole til Bragernes

Cathrine Persdatter Berg svenske, ugift tj.pike, til alters på Kongsberg 1766 11/5, bgr 1769 11/3 på Kongsberg, 29 år, angivelig født i Hole!!!

F(orel?) svenske, bgr 1768 24/1 ved Norderhov kirke

Nils svenske, tjener hos major Selmer, utlegges av Anne Olsdatter hos Ole Ottersen ved Hønefossen som barnefar til hennes sønn Ole, døpt 1769 27/3

Svend Olsen, omløpende svenske, utlegges som barnefar av Randi Arnesdatter til hennes datter Anne, døpt 1769 25/6 i Hole, hun tjener hos Hans Mikkelsen Stein som forestår hjemmedåp

Ole Olsen Lindeman, innkommet 1771 31/1 til Christiania tukthus fra Ringerike med dom, da han ikke har hatt noen lovlig håndtering og heller ikke har hatt pass fra Sverige - han har gitt onde eksempler for ungdommen, og ikke søkt alterets sakramente på over seks år - etter kommisjonens beslutning av 1771 4/3 skal han straks befordres til Sverige

Svend Berggren, pottemaker med verksted og utsalg ved Hønefossen - 1801: bor på Hønen, strandsitter og pottemaker, enkemann 1. gang, 64 år - bgr 1810 11/11 ved Haug kirke, 75 år

Gift med **Aletta Petron Kortsdatter Dauvelberg**, død 1800 mai, 59 år

Barn døpt i Norderhov: 1. Anne, døpt 1771 10/3, bgr 1779 26/12; 2. Cathrina, døpt 1773 31/10, bgr 1775 3/9; 3. Cathrina, døpt 1776 15/9, bgr 1785 31/7; 4. Cordt, døpt 1778 2/8, bgr 1785 31/7; 5. Anne, døpt 1780 15/10, bgr 1783 17/4; 6. Anne Dorte, døpt 1784 22/8, bgr 1785 31/7

Lars Seberg, innkommet 1771 15/8 til Christiania tukthus fra Ringerike, da han var sendt dit etter omløpen og betleri i Valdres fogderi - etter kommisjonens beslutning av 1771 14/10 skal han straks befordres til Sverige

Per Nilsen svenske bgr 1774 23/5 i Norderhov, 24 år

Jan Jansen Søberg, spikersmed, trolig svensk, er 1801 spikersmedmester på Eidsvold Jernværk

Gift (trolovet 1776 28/7 i Norderhov) med Ingeborg Børresdatter, i første ekteskap ifølge tellingen 1801

Barn: 1. Erik, døpt 1777 13/7 i Lunder; 2. Malene, døpt 1778 5/12 i Lunder; 3. Børre Jansen, f. ca 1781, n. 1801, spikersmed; 4. Jan Jansen, døpt 1783 25/5, Viul, n. 1801, spikersmed; 5. Anders Jansen, f. ca 1785, spikersmeddrenge; 6. Margrete, f. ca 1789; 7. Mari, f. ca 1792; 8. Anne, f. ca 1799

Johannes svenske, utlegges av Anne Persdatter Sandum som barnefar til hennes uekte datter Maria, døpt 1780 27/2 på Tyristrand

Johan Holberg, svensk kjeleflikker, utlegges av Olea Gudbrandsdatter som barnefar til hennes uekte datter Johanne Maria, døpt 1793 20/10 i Norderhov - det er hennes første leiermål

Peder Floberg på Sognedalens Jernværk - utlegges 1796 18/9 som barnefar til Mari Mikkelsdatters datter Barbara, hun er fra Soknedalen og holder til hos Hans kremmer på Ribansbakken, hennes første leiermål - kjøper jernverket i 1787 av kammerherre Frederik Julius Kaas, gir det opp rundt 1799

Andreas Andersen, inn 1796 28/10 til Christiania tukthus fra Hole, 40 år, måtelig høy og tykkfallen, mørkladent og fyldig ansikt, blå øyne, mørkebrunt hår, bred og tykk nese, mørkebrune øyenbryn, bred munn - står ikke i folketellingen 1801 for Ringerike

Andreas Engstrøm, åpenbart svensk, bokholder ved Sognedalsverket, senere forvalter ved Eidsfoss jernverk i Hof - valgmann i Hof 1823, 1826, 1829 og varamann 1832

Gift 1797 9/7 i Norderhov kirke med jomfru Maria Margareta Wulff, død 1821 31/1 på Eidsfoss, 47 år

Barn: 1. Ole Johan, døpt 1798 4/11 i Lunder; 2. Agnethe Maria, f. ca 1803, g. Klemet Hansen Kalleberg/Haugestad, lensmann i Lardal

Andreas Rundquist, åpenbart svensk

Barn: 1. Petter, bgr 1797 okt. i Lunder, hjemmedøpt

Trolig identisk med smeden Andreas Pettersen Rundquist som er gift med Inger Olsdatter og fram mot 1820 får mange barn i Langestrand, Larvik - de bor der også i 1801, han er 25 og hun 22 år gammel, begge i første ekteskap

Peter Walberg, svensk omstreifer, navnet trolig falsk, begikk 1804 17/11 mord i Steinsvollen på Krokskogen, *halshugget og brændt den 13 Aug: 1805 paa TandbergMoen*

Marta Andersdatter fra Sverige, enke, 30 år, i Norderhov, død 1805 mai på sin reise til Christiania

Ole Friberg, svensk, død 1807 21/8 i Norderhov, 36 år

Anders Olsen Steinseie, svensk

Gift 1808 19/4 i Norderhov med Maria Sørensdatter fra Hole

Barn: 1. Olea, døpt 1807 23/8, Lore i Hole, født før inngått ekteskap, hennes tredje leiermål; 2. Johannes, døpt 1810 13/5, Steinseie i Hole, konf. 1825 2/10, Steinseie, *taalelig god*; 3. Anne Margrete, døpt 1813 28/2, Steinseie; 4. Ole, f. 1816 19/5, Steinseie, konf. 1831 14/8, Steinseie, *taalelig god*

Carl Fredrik Hegeberg, gartner, svensk, bgr 1813 1/1 i Norderhov, 50 år

Gift 1811 4/4 i Norderhov med Kari Hansdatter, f. ca 1790 - enken Kari Hansdatter Hegeberg, 30 år, født i Skjærdalseie på Tyristrand, innerst på Sørumsie i Hole, og sønnen Karl, 8 år, flytter 1820 til Hole

Barn: 1. Carolina, født 1807 sept. (før ekteskapet), Hønefossen, vel død som barn; 2. Carl Carlsen Hegeberg, døpt 1811 22/9, Tanbergeie, død 1831 27/3, husmannssønn på Steinseie i Hole

Erik svenske, død 1807 september i Norderhov, 36 år

Per Olsen, svensk arbeider, død 1807 desember i Norderhov, 69 år

Mons Jonsen, født ca 1760 i Sverige, er 1808-15 husmann u. Trøttersrud i Haug, flytter 1820 fra Norderhov til Svarstadeie i Hole med kone, datteren Eli og sønnen Lars

Gift med Elisabet Andersdatter, som skal være født i Sogndalen

Barn: 1. Jonas, f. ca 1799, kunstdreierlærling, flytter 1820 fra Norderhov til Christiania; 2. Anders, f. ca 1803, angitt i Sverige, flytter 1819 til Christiania for å begynne i dreierlære; 3. Kirstina, død mars 1808, Trøttersrud, under 1 år; 4. Eli, f. ca 1809, n. 1820, vel identisk med piken Eli Monsdatter Hønefossen som 1840 7/2 får sønnen Johan på Lore i Hole med gift mann Lars Gudbrandsen Lore, 1865: trolig innerst på en plass u. Auren i Haug, 56 år; 4. Lars, f. 1815 13/4, pl. u. Trøttersrud, gift (1841 10/11 i Oslo domkirke) med Olliane Engebretsdatter, f. ca 1816 i Berg - han er boktrykkersvenn i Christiania, er 1865 på byens sykehus i Storgaten 40, enkemann

Mulig identisk med ungkar Mons Johannessen Winge og piken Elisabet Andersdatter Starhus, gift 1796 13/10 i Manger i Hordaland, barn: Johannes, f. 1797 23/1 i Manger; Anders, f. 1800 13/11 i Manger - 1801: Mons Johannessen Sebdal i Manger, 44 år, Lisbet Andersdatter, 42 år, barn: Johannes (4), Anders (1)

Anders Lundell, pottemaker ved Hønefossen, trolig svensk, født ca 1785, bgr 1812 16/2 ved Hønefossen, 27 år

Gift 1811 22/8 i Norderhov med enken Christine Olsdatter, som ble gjengift 1814 24/7 (da 45 år) med Henrik Iversen, smed ved Hønefossen

Barn: 1. Svend Andersen, bgr 1812 16/2, død rett etter fødselen, hjemmedøpt

Magnus Nyberg, garver, åpenbart svensk, født ca 1776

Gift første gang med Anne Nilsdatter, død 1815 8/4, 49 år, garver Nybergs kone, Hønefoss

Gift annen gang 1816 23/10 i Aker med Ingeborg Alstrup fra Ullevål, f. ca 1752

Barn i første ekteskap: 1. Johanne Nelie Hane, f. 1807 21/6 i Hokksund på Eiker; 2. Johannes Emanuel, døpt 1813 17/1 ved Hønefossen, bgr 20/6

Per Lybert, svenske, fadder 1813 28/2 for Anders Olsen Steinseie

Trolig etnisk finske innvandrere

Mattis svenske er 10. juli 1660 stevnet av Rasmus Christenssøn på Bragernes for gjeld, åpenbart for leveranser av tømmer, men møter ikke på tinget 10. desember samme år - er 4. april 1661 innstevnet av Povel Jenssøn, men saken utsettes tre uker - utvilsomt identisk med Mattis Eriksen som 4. desember samme år stevnes av Povel Jenssøn for noe bortkommet tømmer, men saken utsettes igjen - mest sannsynlig er han identisk med Mattis Eriksen finne som i 1660 ble gift med Eli Mikkelsdatter i Norderhov

Per Eriksen svenske og hans sønn **Ole Persen** innstevnes 11. juni 1685 av Tomas Ask som vitner i en tømmerhogsttvist - under saken 20. juli sier Per at han har vært der på marken mellom ti og tolv år, altså fra ca 1674, men han vet ikke noe om delet mellom Ask og Hjelle - mest sannsynlig er de identisk med Per Eriksen finne og hans sønn Ole som i 1685 nevnes i en rettssak

R e g i s t e r

Aletta Petron Kortsdatter Dauvelberg 1771	Jonas Hedberg i Lunder 1754
Anders husmann på Bjørnstad i Norderhov 1697	Jørgen Trulsen på Viul 1762
Anders jemt ved Hønefossen 1656	Kajsa Klausdatter i Lunder 1760
Anders sagdreng ved Hønefossen 1664	Karl Jonsen 1721
Anders svenske i Norderhov 1710	Kirstine Persdatter i Norderhov 1756
Anders vikværing i Norderhov 1661	Klemet Eriksen 1731
Anders Andersen i Lunder 1754	Lars svenske i Norderhov 1679
Anders Andersen Lysti 1682	Lars Andersen Bierck 1716
Anders Johansen i Lunder 1756	Lars Bentsen i Norderhov 1715
Anders Lundell ved Hønefossen 1811	Lars Larsen Bergsted 1760
Anders Olsen Steinseie i Hole 1808	Lars Mikkelsen 1715
Anders Persen i Hole ca 1733	Lars Pettersen Tolpinrud ca 1695
Anders Persen 1762	Lars Seberg 1771
Anders Svendsen i Hole 1704	Lisbet Eriksdatter Stålhanske 1742
Andreas Andersen 1796	Lisbet Olsdatter 1743
Andreas Engstrøm 1797	Magnus Nyberg ved Hønefossen 1813
Andreas Rundquist 1797	Maria Svendsdatter i Lunder 1755
Anne svenske i Norderhov 1686	Marta Andersdatter 1805
Anne Dorte Persdatter i Ramnes 1721	Mattias Eriksen i Lunder 1752
Anne Persdatter Berg svenske 1761	Mons Jonsen 1808
Axel Christensen i Ramnes 1721	Nils sagdreng ved Hønefossen 1700
Bent maler/urmaker i Norderhov 1729	Nils svenske ved Hønefossen 1769
Bent Olsen Jobekk på Tyristrand 1682	Nils Andersen murmester i Norderhov ca 1727
Berte Persdatter på Hønen i Haug 1762	Nils Eriksen Fosell på Vik i Hole 1762
Berte Svendsdatter i Norderhov 1728	Nils Jakobsen i Lunder 1762
Carl Fredrik Hegeberg 1807	Nils Olsen Lilliengreen ca 1744
Cathrine Persdatter Berg svenske 1766	Nils Persen 1662
Christian Jonsen Lunset i Hole ca 1731	Ole sagdreng ved Hønefossen 1697
Christoffer Christoffersen Holsten i Lunder 1756	Ole sagmester ved Hønefossen 1696
Daniel Lindquist i Lunder 1755	Ole Andersen i Norderhov 1660
Erik svenske i Lunder 1717	Ole Eriksen Gedda 1710
Erik svenske i Norderhov 1807	Ole Friberg 1807
Erik Andersen sagdreng ved Hønefossen 1696	Ole Hansen Søderholm ca 1746
Erik skomaker på Fjell nordre i Hole 1666	Ole Iversen Jobekk på Tyristrand 1681
F(orel?) svenske i Norderhov 1768	Ole Jakobsen i Skjærdalen 1656
Svenske Ingeborg 1754	Ole Johansen husmann på Strande i Viken 1697
Ingeborg Larsdatter 1716	Ole Olsen Lindeman 1771
Israel svenske på Vik i Hole 1763	Ole Slette i Soknedalen 1678
Jan Jansen Søberg spikersmed i Lunder 1776	Peder Floberg 1796
Jan Monsen Østman i Lunder 1762	Per svenske i Norderhov 1666
Jan Mostrøm spikersvenn i Lunder 1760	Per Lybert 1813
Jens svenske i Norderhov 1665	Per Nilsen i Norderhov 1774
Jens Andersen i Hole 1718	Per Olsen i Lunder 1754
Johan Holberg kjeleflikker 1793	Per Olsen Sæver ca 1680
Johan Nilsen sagmester ved Hønefossen 1682	Peter Walberg 1804
Johannes jemt i Hole 1693	Samuel Larsen 1695
Johannes svenske 1780	Svend Berggren ved Hønefossen 1771
Johannes Cronberg i Kroksund i Hole 1691	Svend Engebretsen i Hole ca 1733
Johannes Mokastet i Hole ca 1682	Svend Olsen 1769
Johannes Persen i Norderhov 1728	Søren hallending ved Hønefossen 1699
Johannes Svendsen Falkersen i Hole 1734	Tormod Anckarstrøm 1750
Johannes Valenberg i Haug 1727	Villum Persen 1717
Jon Olsen jemt ved Hønefossen 1682	N. messingsmed på Kneika, Krokskogen 1714

En kirkesøndag i Viker i Ådal omkring århundreskiftet

På besøk hos mor Viker

Søndagen var vakker. Jeg skulde holde til-tredelsespreken i min nye menighet. Forhåp-ningene der knyttet sig hertil var likeså lyse som solen på den speilblanke himmel, vinkende som naturen i et og alt er det deroppe i Ådal.

av Thorbjørn Frølich

Sperillen, hvis buktninger vi kjørende fulgte, lå svartstille og tankedyp. Jeg lover intet, syntes dens orakelsvar å være, likeoverfor den nyankom-mendes alt ivrigere indre spørsmål om fremtiden.

I motsetning til prestegjeldets øvrige bestan-dige gran og furu, tilbakelas veien idag gjennom lett og forfriskende løvskog. Under Grøterudberga måtte veien så å si snike sig. Fjellet steg bratt og høit like opp fra veikanten og med bestandig over-hengende fare for stenras. Overbygning av veien syntes aldeles nødvendig, men det blev uttalt, at ennu var ingen slått i hjel der, og inntil dette kom til å inntreffe behøvdes ingen sikkerhetsforanstalt-ninger.

Vi stanset op ved overfartsstedet Engerodden. Båten som vi skulle over fjorden i til vestsiden, hvor Viker kirke er beliggende - kunde den bære oss begge og dertil rorskaren? For et med de vestenfjellske fjordes båte tilvant øie tok den sig nærmest ut som et spørsmålstegn. Jo da, og dertil blev den i en fart mett full med kirkefolk. Den lå i helt til ripen. «Er det farlig?» - «Javisst er det far-lig, bare en rugger ørlite granne på sig, går vi alle tilbunns».

Annerledes kan imidlertid dette stille sig helt innunder jul. Da står der en svare respekt av Spe-rillen, som på denne årstid kan være snar nok til å fyke op i fauk, når vinden kaster ned fra de høie fjellskar. På sin vei kan den ta med sig hele hustak, rotvelte trær og lignende. Ligger isen, kan det hende at vinden i løpet av en halv times tid slår denne sønder og sammen, for tilsynelatende stag-get dog om en kort stund atter å ta fatt med sitt ville spill.

Selv hadde jeg forøvrig en ganske annen respekt for veien deroppe enn for vinden, hvem det ingen-lunde lykkedes å stanse mig op. Strabasiøst kunde

det således være under isløsningen ved påsketider ad lange omveier fra båten å hale sig frem gjennom isråker, for dernest i fullt reisetøi å foreta vandringer langs fjæren, dels i løs rullesten, dels i dyp, våt sne og is for endelig andpusten eg utaset å nå frem til kirken. Ikke så greit var det heller julemorgen å passere over det nylig lagte tynne isdekke i en smalslede, trukket av to menn på skøiter, en ved hver skåk, fjernet for tyngdens skyld lengst mulig fra hinannen til hver sin side av sleden, - flyvende eller så vidt flytende, hvad man vil kalle det, gikk det i fykende fra tvers over til den annen side.

Nådd hitover i dag, vår første kirketur, blev inntrykket uvilkårlig dette: her står vi på gammel jordbunn.

Til fots gikk det efter en foreløpig tripp innom til Else, mor Viker - videre oppover til kirken.

Omkring 300 år gammel hadde der vært en kirke før den på samme tomt, dertil opdagedes senere tydelige spor til et såkalt åpent hov nedenfor kirken. Utvendig og innvendig, uten synderlig arki-tektisk interesse, tok kirken sig innvendig nær-mest ut som en bjelkestue, lun og hyggelig som en sådan. Av antikviteter hadde den en del. Blandt disse tiltrakk sig særlig oppmerksomheten en tredjedel av det bekjente bjørneskinn fra Hedalen kirke fra svartedaudens tid.

- Å værsgo, vær så snill, som å komma att til middag, var avskjedshilsenen til oss, da vi skiltes før gudstjenesten, og tilbake til Else mor bar det da også efter kirken. Else, mor Viker, hvem er denne viden bekjente, nu alderstegne, erfarne og forstan-dige enke, som residerte på sin gård Viker like ved den gamle kirke, i like megen ytre tarvelighet som i rigdom og godhet?

Hun selv og alle omgivelser er åndelige frukter av en tradisjonell smukk og sympatisk, men nu hendøende kultur, må svaret bli.

Kirkefolkets landing i den kajakkliggende, eld-gamle type på båter, disse som uten spor av brygge, efter hvert som de når frem blir trukket på land på bare sand og sten, den hundreårige uforandrede vei til kirke, den gamle kirken selv, Else-Mors gammelverdige, nasjonale kvinnetype, den

kjempemessige oldingskikkelse, den gamle medhjelper, bjørnefelden, det tause, innesluttete kirkefolk, alle gravhaugene, - det dannet tilsammen et hele; det er et samspill av toner, en gammel nasjonal melodi, sprunget frem av fjellveggen Elsrudkollen like ved. Det er som et tonespill, som en susning i luften fra den dype poesikraftige svære granskog, som strekker sig bratt opover, helt til fjells, like fra kirkeveggen, der hvor skogenes konge, bjørnen rusler omkring, som på sine gamle, ennu egne felter.

Hvem er Else-Mor? Else-Mor er centrum i det hele billede. Hun gir det hele sin farvetone, som hun i vekselvirkning med omgivelsene selv mottar samspillet grunnakkord fra disse. I all sin verdige beskjedenhet troner hun allikevel som Vikersidens ukronede dronning.

Hun holder på sin vis hoff. - Hennes lave langstrakte bondehus er som et gammelt nordisk høvdingsete, hvor høvdingen er borte, men hvor enken etter ham fremdeles holder alt gående i stilen. De fattige og rådløse søker henne. Hun er permanent vertinne ved Viker kirke hver messe, ikke alene for prester, proster og bisper, men for hele kirkefolket. Hun er dessuten tillike gjestfrihetens personifikasjon også hele året igjennem. Alle tar inn til Else-Mor, for kortere og for lengere tid. Særlig er hennes gjestfrihet likefrem pompøs hver julehelg. I hennes store gammeldagse peiskjøkken står det lange julebord uavbrutt, natt og dag duket like til 13. dag jul, prydet med julelys hjemmestøpte i talg, i tradisjonelt bestemt antall.

Bordet er dekket med full nasjonal julekost, sylte, julebakster, smørstabler og lignende, så meget som der bare kan få plass på det, og folk går hele dagen ut og inn, innenbygds og utenbygds, alle som hennes like velkomne julegjester.

En gammel kone har hun sittende hos sig hele året rundt for intet annet å bestille enn å strikke ullvanter i alle størrelser, og få går, hvad enten sommer eller vinter, ut av hennes hus uten beriket med et par i foræring. Særlig blir geistligheten rikelig forsynt med sådanne.

En gang strakk dog vantene ikke til alle som hadde gjestet henne.

Vi hadde hatt valgmannsvalg deroppe. Der var i midten av 90-årene. Valgspenningen var stor og en mengde velgere var, etter den forrige valgordning, møtt frem til hovedkirken. Valghandlingen holdt uavbrutt ved fra kl. 10 morgen til 11 aften.

I løpet av eftermiddagen røk det op en storm, der, ledsaget av regnskyll og sort mørke, gjorde det umulig for velgerne å komme over Sperillen tilbake til den annen side, hvor landeveien er, og Else-Mor måtte den natt huse 60 personer.

Else-Mor tar sig av alle, som var det hennes egne barn. Jeg erindrer selv en juledags aften - termometeret viste bortimot 30 graders kulde, på grunn av den svake is var reisetøiet, for å være ledig under overfarten, latt tilbake på den annen side av fjorden. Delvis tilfots, kjørende eller trukket i smalslede av skøiteløpere, måtte det uten forutgående middag bære av sted i sognebud umiddelbart etter gudstjenesten. Vendt tilbake til Else-Mor igjen utpå kvelden, kastet jeg mig utmattet av arbeide, hunger og kulde like ned på sofabenken og sovnet straks inn. Atter våken, stod Else-Mor forskrekket like over mig og talte med spenning åndedragene, just som skulde det vært hennes sønn som til hennes inderlige glede slo øinene like levende op igjen.

I et halvt snes år har Else-Mor uavbrutt vært like snild og elskverdig mot mig, som mot alle Ådalsprester. Om morgenen før kirketjenesten, efter den flere mil lange kjøring, roning og formarsj, lød det, ingen gang undtatt, fra henne, allerede fra terskelen i den åpnede dør inntrengende i nesten bedende godvilje:

- Å, go dag, å vær så snild som å koma inn! Kaffen var sterk, middagen var så solid, at den gav mette, som det het om den, for hele uken.

Med rette sier jeg, hver gang de mange, i by og bygd, høi og lav, med den samme varme interesse og med den samme grunn til takknemlighet spør efter Else Viker: Else-Mor Viker, - ja, hun er det snilleste menneske i verden.

Thorbjørn Frølich var sogneprest i Ådal fra 1892 til 1904. Etter at han forlot prestegjemingen utga han flere bøker og avhandlinger om næringsliv og handel. Denne artikkelen er et utdrag av hans tiltredelsespreken i Viker kirke, og sto på trykk 8. mars 1938 i Ringerikes Blad.

Hvem var Else-Mor Viker?

Else-Mor Viker var døpt i Viker kirke 16. juli 1826. Hennes døpenavn var Else Marie Olsdatter. Hun ble født 10. juni i Stenbekken på Nes.

av Nils Elsrud

Else Marie var datter av Ola Nilsen Nesmoen (1785-1842), gift 1823 med Berit Aslaksdatter Bakke (1785-1836). Faren til Else Marie ble kalt Langola fordi han var hele 1,84 høy, og på den tiden var det ikke mange som var over 1,70. Langola deltok i napoleonskrigen mot svenskene, og er nevnt på bautaen som er reist ved kirka på Nes.

Else Maries forfedre kan vi føre tilbake til storslektene på Ringerike. Hun stammer fra Sigurd Bonde på Gulsvik, antatt født ca. 1420, og Harald Sørum i Begnadalen, antatt født ca. 1570.

Else Marie giftet seg 28. juni 1853 med enke-mann Gudbrand Gudbrandsen Fjøsвика eller Busterud'n som han ble kalt på folkemunne. Han var første gang gift med enken Guri Knutsdatter Granum (1790-1852). Gudbrand var en rik mann, han eide flere gårder i Ådal. Han og Guri tok til seg to fosterbarn, ett av dem var Else Marie som mistet sin mor bare ti år gammel. Da Guri Knutsdatter døde 18. juni 1852, tok det ikke mer enn ett år før Gudbrand og Else Marie giftet seg.

En måned etter giftermålet til Gudbrand og Else Marie, 26. juli 1853, føder Else Marie datteren Mari. Mari dør 20. oktober 1853, bare tre måneder gammel. Det er riktignok stor usikkerhet rundt disse datoer fordi presten har tilført i kirkeboken ved dødsfallet: *Det hjemmedøbte barn Mari Gulbrandsdatter Fjøsvisgs Fødsels- og døds-*

Datum vides ikke, da jeg ei har faaet Gravsedelen at see, men hun begravet den 20 Octobr.

Else Marie og Gudbrand får 17. juli 1859 sin andre datter som også dør som spebarn 9. august 1859, tre uker gammel. Også hun ble hjemmedøpt og fikk navnet Gunhild Maria. De skulle også miste sitt tredje barn. På samme dato seks år senere, 17. juli 1865, føder Else Marie sønnen Gudbrand som dør 5. september.

Gudbrand har imellom disse fødslene blitt utlagt som far til en sønn i 1848. Mor til dette barnet er Margit Olbjørnsdatter Storedal, født ca. 1822 i Hallingdal. Mellom 1845 og 1860 fikk hun fem barn med fire forskjellige fedre.

Gudbrand og Else Marie fikk ingen barn som levde opp, så da Busterud'n i Fjøsвика døde 5. januar 1867, var det Else Marie og hans søster Kristi Rønnerud som arvet ham. Kristi var født i 1810 på Klintodden under Busterud. Hun døde på Jevnaker 28. april 1891.

Else arvet gårdene Viker og Søndre Skagnes samt en større pengesum etter sin mann, og flyttet nå til Viker for å drive gården selv. Else var formelt eier av Viker gård til 1907. Da overdro hun gården til sin brorsønn Gudbrand Nilsen Gutterud (1878-1962), som da hadde stått for driften en del år. Gudbrand tok navnet Viker, og giftet seg i 1907 med Olaus Olsdatter Elsrud (1887-1976).

I folketellingen 1910 står det at Else Marie er kapitalist med litt føderåd. Hun dør 11. februar 1913 og gravlegges på Viker kirkegård.

I dag er det oldebarnet til Gudbrand Nilsen Viker, Ola Viker født 1961, som sitter som eier av Viker gård. Han er gift med Marit Freitag, født 1966.

Thorbjørn Frølich, sogneprest i Ådal fra 1892 til 1904.

TIDSROM 1600-1914, en utstilling på Norsk Folkemuseum

Norsk Folkemuseum åpnet i juni utstillingen TIDSROM 1600-1914, en tidsreise som viser veien mot det moderne Norge. Den handler om borgerskapet og embetsstanden, som i dette tidsrommet var den ledende eliten i landet. Gjennom handel, reiser og slektskap hadde denne gruppen nære internasjonale forbindelser, og deres hjem og eiendeler speiler globale kulturutvekslinger. Dette samspillet med verden utenfor var med på å forme dagligliv og kultur i Norge.

av Kari Telste

Den rikholdige utstillingen strekker seg over to etasjer og kommer til å stå i mange år framover. Den har 1500 gjenstander og seks originale interiører. Utdypende utstillingstekster forteller mer om de utstilte gjenstandene og interiørene, om menneskene som eide dem og den tiden de levde i.

En dukke fra Paris

Utstillingen har flere gjenstander med forbindelse til Ringerike. En av dem er en dukke som har tilhørt Jørgen Moes datter. Jørgen Moe skal i 1855 ha vært på en reise til Paris, og hadde da med seg hjem en dukke til sin nyfødte datter Vedastine. En annen versjon er at den er innkjøpt av hennes franske slektninger på morsiden, kanskje som dåps gave. Dukken har hode, ben og armer i porselen og en kropp i stappet bomull som er typisk for dukker laget etter 1840. I Paris fantes til og med motehus for dukkeklær og annet tilbehør. Vedastines dukke er kledd i en elegant kjole og svart tyllsjal, og sitter i en tilhørende stol. Dukken kunne også kles i kjoleliv med skjørt, underskjørt og jakke.

Storøya gård og Hovsfossen

En serie på tretti eldre prospekter tar oss med på en reise i hele Norge, fra Fredrikshald (Halden)

Vedastines dukke.

i sør til Alta i nord. Blant disse finner vi også to bilder fra Ringerike (gjengitt på annen omslags-side). Det mest interessante er den unge dansken Frantz Jacob Willmers' akvarell fra Storøya gård, malt senest 1810 og trolig før 1814. Bildet har ikke vært kjent i det lokalhistoriske miljøet på Ringerike. Se ellers bygdebokforfatter Gudmund Bakkes artikkel.

Så har vi også en fargeakvatint (en form for kobberstikk) av Hovsfossen fra 1788, laget av den danske maleren Erik Pauelsen (1749-1790). Der Willmers framstår som en hendig amatør, har vi i Pauelsen en av de dyktigste danske landskapsmalerne på 1700-tallet. Under sin reise i Norge i 1788 laget han en rekke malerier fra østlandsområdet med tanke på masseproduksjon, men rakk bare å fullføre noen få av disse før han døde.

Besøk utstillingen TIDSROM 1600-1914 på Norsk Folkemuseum!

Kanskje finner du flere gjenstander og fortellinger fra Ringerike? Kan hende får du et gjensyn med en slektning fra en fjern fortid? Norsk Folkemuseet er åpent daglig, i vinterhalvåret fra kl. 1100–1600.

Les mer om utstillingen på: norskfolkemuseum.no/tidsrom

Der vil det også framgå at det er mulig å laste ned en app med utstillingstekstene eller lese dem i en webversjon.

Steinssletta anno 1895 og 2021 (nederste foto: Sten Høyendahl).

Avs.
Ringerike Slektshistorielag
v/ Nils Elsrud
Paasche Aasensvei, 26
3514 Hønefoss.